

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/277/>

**ARTIGHETSSTRATEGIER I MUNTIG SPRÅKFÄRDIGHET
I DE ALLMÄNNA SPRÅKEXAMINA**

**Pro gradu -avhandling
i nordisk filologi
vid Jyväskylä universitet
Våren 1997
Satu Häyry**

Humanistiska fakulteten	Institutionen för nordiska språk
Författare Häyry Satu Marika	
Titel Artighetsstrategier i muntlig språkfärdighet i de allmänna språkexamina	
Ämne Nordisk filologi	Typ av avhandling Pro gradu
Avhandlingen färdig Vårterminen 1997	Antalet sidor 117
<p>Sammandrag</p> <p>Syftet med denna pro gradu -avhandling är att studera begreppet lingvistisk artighet och undersöka närmare vilka strategier för artighet som används och hur strategierna realiserar i svenskinlärarnas muntliga språkfärdighet. Undersökningsmaterialet består av 20 examinanders bandade prestationer i delprovet i muntlig framställning i de allmänna språkexamina (hösten 1995). Prestationerna har transkriberats. Analyssättet i undersökningen är kvalitativt och användning och realisationer av olika artighetsstrategier beskrivs och förklaras med hjälp av exempel. I analysen tillämpas talhandlingsteorin av Searle (1976) och artighetsteorin av Brown och Levinson (1987).</p> <p>I teoridelen ges först en översikt över de allmänna språkexamina och jämförs talat och skrivet språk med varandra. Sedan tas upp begreppet kommunikativ språkfärdighet och redogörs för talat språk och språkets pragmatiska aspekter i inlärarspråket. Vid sidan av artighetsteorin av Brown och Levinson (1987) och talhandlingsteorin av Austin (1962) och Searle (1976) presenteras kortfattat även samarbetsprincipen av Grice (1975) samt artighetsprincipen av Leech (1983).</p> <p>I analysdelen beskrivs och exemplifieras realisationer av artighet i olika situationer och illokuta funktioner. I undersökningsmaterialet används huvudsakligen olika strategier för negativ och positiv artighet och bara fyra strategier i Browns och Levinsons teori realiserar inte alls. Bald on record -strategin används också, men off record -strategin realiserar bara i form av en strategi. Testpersonerna beaktar alltså vanligen samtalspartners negativa och positiva face. Dels kan användningen av strategier för negativ och positiv artighet förklaras genom att betrakta den ifrågavarande illokutionens hot mot lyssnarens positiva och negativa face.</p>	
Uppslagsord muntlig språkfärdighet, de allmänna språkexamina, kommunikativ språkfärdighet, Browns och Levinsons artighetssteori	
Bibliotek/Förvaringsplats Aallon kirjasto	

INNEHÅLL

1. INLEDNING	1
2. DE ALLMÄNNA SPRÅKEXAMINA	3
2.1. Bakgrund och målsättning	3
2.2. Examens struktur	4
2.3. Värdering	5
3. TALAT OCH SKRIVET SPRÅK	5
3.1. Typiska drag för och skillnader mellan talat och skrivet språk	5
3.2. Transkribering av talat språk	8
4. KOMMUNIKATIV SYN PÅ SPRÅKFÄRDIGHET	9
4.1. Allmänt om kommunikativ kompetens	9
4.2. Bachmans modell av kommunikativ språkfärdighet	10
4.2.1. Komponenterna i kommunikativ språkfärdighet	10
4.2.2. Språkliga kunskaper	11
4.2.2.1. Organisatoriska kunskaper	12
4.2.2.2. Pragmatiska kunskaper	13
5. TALAT SPRÅK OCH SPRÅKETS PRAGMATISKA ASPEKTER I INLÄRARSPRÅKET	14
6. BEGREPPET ARTIGHET	17
6.1. Vad betyder begreppet artighet?	17
6.2. Om talakter	18
6.3. Samarbetsprincipen och artighetsprincipen i samtalet	20
6.4. Browns och Levinsons teori om artighet	22
6.4.1. Begreppet face	22
6.4.2. Ansiktshotande akter	23
6.4.3. Strategier för ansiktshotande akter	24

6.4.3.1. Off record	24
6.4.3.2. On record	25
6.4.3.2.1. Bald on record	26
6.4.3.2.2. Försonande handlingar	26
6.4.3.2.2.1. Positiv artighet	26
6.4.3.2.2.2. Negativ artighet	30
6.4.4. Behovet av artighet	34
7. OM MATERIAL OCH METOD	35
8. REALISATIONER AV ARTIGHET I REPRESENTATIVER	39
8.1. Allmänt	39
8.2. Situation 1	39
8.3. Situation 4	46
8.4. Situation 7	50
8.5. Situation 8	55
9. REALISATIONER AV ARTIGHET I DIREKTIVER	58
9.1. Allmänt	58
9.2. Situation 3	59
9.3. Situation 5	65
9.4. Situation 6	73
10. REALISATIONER AV ARTIGHET I KOMMISSIVER OCH EXPRESSIVER	77
10.1. Allmänt	77
10.2. Situation 2	78
11. SAMMANFATTNING	88
LITTERATUR	94
BILAGOR	99

1. INLEDNING

Behovet av språkkunskaper är stort i dagens internationella värld. Förr i världen var man civiliserad när man på en utlandsresa kunde säga ett par ord på ett främmande språk. Idag räcker det inte mera att man på något sätt klarar av studentexamen och dess struktur- och förståelseprov. Allt flera människor behöver språkliga kunskaper i interkulturella kommunikationssituationer varje dag och det är allt svårare att få arbete om man inte flytande behärskar minst två främmande språk. Det som behövs är inte bara kunskaper i grammatik eller förståelse av tal och skrift utan allt större delar av interkulturell kommunikation består av muntlig kommunikation. Man måste själv kunna tala främmande språk. För att kunna uppföra sig rätt i interkulturella kommunikationssituationer räcker det inte att man behärskar enbart språkets strukturer utan nästan viktigare än att ha kunskaper i språket är att ha pragmatiska kunskaper, alltså sådana kunskaper som har med språkets användning i det verkliga livet att göra.

Jag är av den åsikten att huvudvikten vid bedömningen av en människas språkfärdighet borde ligga på kommunikativ språkanvändning och att språkets felfrihet och behärskningen av grammatik och strukturer inte borde betonas alltför mycket, något som man ofta brukar göra exempelvis i skolornas språkundervisning. Även om man i läroplanerna officiellt redan länge har betonat kommunikationens roll i språkundervisningen ser praktiken ännu annorlunda ut. Salo-Lee (1991, 18) hävdar att framför allt elevernas kunskaper i språkets pragmatiska aspekter är bristfälliga och hon påstår att muntlig kommunikation och pragmatiska aspekter inte lärs ut tillräckligt i skolorna. Pragmatiska kunskaper har ändå en mycket central roll i människans språkförmåga. En språkinlärare kan i många fall omedvetet ge en mycket oartig bild av sig själv om han inte behärskar språkets pragmatiska aspekter.

I denna pro gradu -avhandling studerar jag svenskinlärarnas muntliga språkfärdighet genom att ha examinandernas bandade prestationer i de allmänna språkexaminans delprov i muntlig framställning som material. Jag koncentrerar mig på språkets pragmatiska aspekter som en del av kommunikativ språkfärdighet och studerar närmare realisationer av artighet i lingvistisk bemärkelse. Med lingvistisk artighet förstås bl.a. att talaren strävar efter flytande kommunikation och försöker undvika konflikter med samtalspartnern. Jag ser artigheten som en viktig del av kommunikativ språkfärdighet och betraktar den som en central strategi för att uppnå flytande och

konfliktsfri kommunikation.

Syftet med detta pro gradu -arbete är att studera begreppet lingvistisk artighet och undersöka vilka strategier för artighet som används och hur dessa strategier realiseras i svenskinlärnarnas muntliga prestationer i svenska i olika uppgifter och illokutioner. Analyssättet i den föreliggande undersökningen är kvalitativt och deskriptivt. Jag försöker beskriva och förklara hur artighetsstrategierna används i undersökningsmaterialet. Min uppgift är inte att värdera hur flytande och konfliktsfri inlärnarnas kommunikation är, något som inte kan göras utan personer med svenska som modersmål som bedömare. En sådan synpunkt skulle vara värd en annan studie. Också bedömning av inlärspråkets korrekthet faller utom ramen för detta arbete.

Eftersom mitt material består av uppgifter i den muntliga delen i de allmänna språkexamina presenterar jag i kapitel två kortfattat de allmänna språkexamina genom att berätta om testens bakgrund, syften, struktur och innehåll. För att göra bilden av talat språk och muntlig språkfärdighet tydligare tar jag i kapitel tre upp typiska drag för både talat och skrivet språk och jämför dem med varandra samt berättar någonting om transkribering av talat språk. I kapitel fyra redogör jag lite grundligare för begreppet kommunikativ kompetens och presenterar Bachmans språkfärdighetsmodell (1990, 1991), som betonar språkets kommunikativa funktioner. Den kommunikativa synen på språkfärdighet har varit betydelsefull i utvecklandet av språkfärdighetstester och kommunikationen betonas också i de allmänna språkexamina. Enligt min åsikt fungerar Bachmans (1990, 1991) modell av kommunikativ språkfärdighet som ett bra hjälpmedel i betraktandet av människans språkförmåga och dess delkomponenter. Modellen visar tydligt vad de pragmatiska kunskaperna är för någonting och hur viktiga dessa kunskaper är i människans språkförmåga. Eftersom mitt huvudsyfte är att studera realisationer av artighet och eftersom artighet ansluter sig närmast till situationell språkanvändning, är framför allt de pragmatiska kunskaperna av de språkliga kunskaperna i Bachmans modell centrala i detta arbete. I kapitel fem tar jag upp begreppet artighet och för att bättre kunna förstå dess realisationer i lingvistisk bemärkelse presenterar jag kortfattat Austins (1962) och Searles (1976) talhandlingsteori samt Grice' samarbetsprincip (1975) och Leech' artighetsprincip (1983). Alla dessa teorier har haft en stor betydelse inom pragmatiken. Sist presenterar jag Browns och Levinsons (1987) universella teori om artighet. Teorin innefattar den kanske hittills mest omfattande analysmodellen för artighet.

2. DE ALLMÄNNA SPRÅKEXAMINA

2.1. Bakgrund och målsättning

De allmänna språkexamina har huvudsakligen utvecklats i samarbete mellan Jyväskylä universitet och utbildningsmyndigheterna (AKKM 1993, i-ii). År 1989 utvecklades en test på grund av arbetslivets krav. Denna test, arbetslivets språkdiplom (työelämän kielidiplomi, TDK), var riktad för speciella branscher (bl.a. handelsbranschen). Eftersom behovet av allmänna tester blev allt större, började språkexamen för vuxna (aikuisten kielitaitotutkinto, AIKI), grunden för de nutida allmänna språkexamina, utvecklas. (Luoma & Takala 1993, 212-213.) Namnet språkexamen för vuxna ersattes med de allmänna språkexamina (yleiset kielitutkinnot) och testets ställning befastades i lag 1.8.1994. Lagen skapar den juridiska ramen för examen, ger den en officiell ställning och skyddar dess namn. (Määttä & Takala 1994.)

De allmänna språkexamina ger var och en möjlighet att låta testa sin språkförmåga oberoende av geografiska och ekonomiska faktorer. Behovet av en sådan språktest är stor. Språkliga kunskaper anses inte längre vara en elitförmåga, som är tillgänglig bara för en begränsad del av befolkningen, utan den ses som en del av allmänbildningen (AKKM 1993, 1). Sedan 1970-talet har det gjorts undersökningar om behovet av språkkunskaper i Finland. Dessa visar att allt flera vuxna behöver främmande språk i arbetslivet. (Luoma & Takala 1993, 212.) Internationaliseringen av affärslivet, t. ex. dotterbolag i andra länder, multinationella företag och internationella kontakter i hemlandet samt den rörliga arbetskraften och studierna i utlandet ställer höga krav på behärsknigen av främmande språk. Detta angår allt större delar av befolkningen (von Essen 1993, 68). Det är viktigt att arbetsgivaren har möjlighet att få veta om arbetssökandens språkkunskaper. Tidigare har det inte funnits någon språktest som är skapad för finländarnas behov och som speciellt iakttar finska kulturfaktorer. (Määttä & Takala 1994.) Det är av stor betydelse att ha både nationellt och internationellt jämförbara tester. (AKKM 1993, 1-2.)

De allmänna språkexamina är formulerade så att de är oberoende av språkundervisningens syften. Var och en har möjligheten att låta testa sin språkförmåga oberoende av var och hur han har lärt sig språket. Även om de allmänna språkexaminans syfte inte är att testa kunskaper som

man har fått på någon enstaka kurs, är testen också betydelsefull i utvecklingen av de vuxnas hobbymässiga språkstudier. (AKKM 1993, 1-2.)

2.2. Examens struktur

De allmänna språkexamina kan avläggas i sju språk, som är engelska, spanska, franska, svenska, tyska, ryska och finska. Syftet med de allmänna språkexamina är att testa vuxna personers funktionella språkfärdighet. Examinanderna ska alltså ha möjlighet att visa hur naturligt och flytande de utför olika språkliga uppgifter. Man försöker skapa sådana testsituationer som examinanderna kan hamna i också i praktiken. De allmänna språkexamina består av tester på tre nivåer: grundnivån, mellannivån och den högsta nivån. Examinanderna får och ska själva kunna värdera sin egen språkförmåga, såvitt att de får bestämma vilken testnivå som bäst passar för dem. Testen i språkexamina innefattar fem delprov, som är textförståelse, skriftlig framställning, talförståelse, strukturer och ordförråd samt muntlig framställning. (GAS 1995, 5-6.)

Testen innefattar nio olika vardagliga temaområden, som är likadana på varje nivå. Temaområdena är 1) jag och min bakgrund, 2) hem och boende, 3) arbetet, 4) samhället, 5) miljön och landets geografi, 6) människorelationerna, 7) vardagslivet, 8) resor samt 9) hälsa och välbefinnande. Eftersom syftet är att testa examinandernas naturliga språkförmåga, undviker man sådana temaområden, som examinanderna sannolikt inte stöter på i äkta kommunikations-situationer. Skillnaderna mellan de olika nivåerna realiseras genom de krav som ställs på examinanden. På den högsta nivån måste man kunna behandla de olika temaområdena utförligare, men på grundnivån räcker det att man klarar av den situationen i vilken man är. Språket får vara elementärt och mera kortfattat. Examinanderna på varje nivå måste kunna fylla de krav som har satts ut för kommunikationssyftena. De måste kunna lämna och begära sakuppgifter, uttrycka sin egen inställning och sina känslor, uträtta ärenden, följa vedertagen social praxis samt styra kommunikationen. (GAS 1995, 8-9.)

Delprovet i muntlig framställning består av olika slags små muntliga övningar, som bandas in i en språkstudio. Examinanderna ska svara på frågor, delta i simulerade samtal, komma med svar i fingerade sociala situationer och berätta något utförligare om en viss sak. De ska kunna visa att

de klarar av vardaglig muntlig kommunikation och kan uttrycka sig begripligt, tydligt och naturligt. Det är inte så lätt att mäta sådana färdigheter med hjälp av en test, som inte innehåller någon riktig kommunikation. Eftersom examinanderna inte får någon visuell hjälp i språkstudion och eftersom "samtalspartnern" är bandet är talsituationerna annorlunda än i en normal interaktiv kommunikation. Bara testen på den högsta nivån innehåller ett samtal som utförs parvis och i samtalsproven i finska, franska och tyska används en intervjuare, som har det ifrågavarande språket som modersmål (GAS 1995, 10-11).

2.3. Värdering

Bedömningen är kriteriumrelaterad. Testpersonernas prestationer jämförs inte med varandra utan bedöms i enlighet med testspecifika bedömningsanvisningar. Värderingssystemet baserar sig på en niogradig skala för språkfärdighetsnivå och det finns detaljerade bedömningskriterier för varje delprov. Grundnivån motsvarar stegen 1-3, mellannivån stegen 3-5 och den högsta nivån stegen 5-8. Enligt utbildningsstyrelsens grunder är det inte ändamålsenligt att definiera några exakta kriterier för den allra högsta nivån, alltså för steg 9. Personer med så pass goda språkfärdigheter borde testas på något annat sätt. Examinanderna får ett vitsord i varje delprov, dvs. en numerisk språkfärdighetsprofil. Dessutom får de en verbal beskrivning av språkfärdigheten samt ett allmänt betyg över färdighetsnivån på grund av delprovsresultaten. (GAS 1995, 5-8, 11, 15-17.)

3. TALAT OCH SKRIVET SPRÅK

3.1. Typiska drag för och skillnader mellan talat och skrivet språk

Med muntlig språkfärdighet menas förmågan att tolka och producera språk och använda det naturligt och ändamålsenligt i olika situationer där det krävs muntlig kommunikation (Salo-Lee 1991, 2). Eftersom jag i min undersökning ska koncentrera mig på språkinlärares muntliga språkfärdigheter och eftersom jag har det muntliga delprovet i de allmänna språkexamina som undersökningsmaterial, ska jag betrakta språkfärdigheten genom att dela den i muntliga och skriftliga delar. För att bättre kunna förstå muntlig kommunikation är det nyttigt att jämföra talat

och skrivet språk med varandra och betrakta möjliga skillnader mellan dessa två språkvarianter. Det är möjligt att hitta speciella drag för både talat och skrivet språk. Man måste dock komma ihåg att dessa drag är mycket generella. Stilen beror alltid på kommunikationssituationen och relationen mellan talare och lyssnare, samt på språkanvändarens syften (Salo-Lee 1991, 5). När man exempelvis håller tal är språket noggrannare och mera formellt än i en situation, där man pratar om veckoslutet med sin bästa kompis. Dessutom måste man komma ihåg att indelningen i skrivet och talat språk inte är entydig, och att gränserna mellan dem ofta är oklara. Vid sidan av talat och skrivet språk talas det ofta om deras mellanformer. Exempel på sådana mellanformer är enkelriktat talat språk (föreläsningar, radio- och TV-program) och dubbelriktat skrivet språk (e-mail) (Jarva, 1996).

Enligt många forskare (bl.a. Karlsson 1995, 163-164; Paunonen 1995, 183) är talat språk den ursprungliga och centrala språkformen. Skrivet språk har uppkommit senare än talat språk och även i dag finns det många språk som helt och hållet saknar ett fungerande skriftsystem och litteratur. Jämfört med talat språk är skrivet språk således en sekundär språkform. Iögonenfallande är att skrivet språk ändå i många fall anses vara normgivande för hela språksystemet och att dess muntliga varianter till och med betraktas som fördärvade och kaotiska. Man kan även tänka att talat språk är en felaktig form av språket.

Karlsson (1995, 164-170) talar om språkets naturliga normer, som varje individ använder i vardagligt tal. Dessa normer har inte skapats medvetet och de är inte exakta och begränsade i motsats till de för skrivet språk typiska språkriktighetsnormerna. Flexibiliteten av de naturliga normerna gör den muntliga kommunikationen mellan olika människor möjlig. Antalet naturliga normer är väsentligt större än antalet språkriktighetsnormer. Språkriktighetsnormerna lärs in formellt, t.ex. i skolan, medan de naturliga normerna lärs in informellt, dvs. utan undervisning.

Skrivet språk består av grafiska signaler, som mottagaren registrerar visuellt, som synförmåelser. När man skriver har man mera tid att formulera språket till en komplex enhet än när man talar. I motsats till talprocessen kan läsaren inte heller se de processer som skribenten har genomgått när han har skapat texten. Det är även möjligt för läsaren att gå tillbaka i texten. Man har mera tid att ta emot meddelandet, eftersom texten står kvar. (Tiittula 1992, 11, 19-20.)

Avståndet mellan skribenten och läsaren är normalt rätt så stort, vilket påverkar språket på olika sätt. Bland annat passivkonstruktioner och nominalstrukturer används mera. Skrivet språk planeras ofta noggrannare än talat och typiskt för det är att orden och uttrycken är längre och mera varierande och att syntaxen är noggrannare och mera komplicerad. Det finns inte synliga korrigeringar och tvekfönelser på samma sätt som i talat språk. Språket är tydligare och olika semantiskt tomma småord, pragma- eller diskurspartiklar, används inte så mycket. (Salo-Lee 1991, 4-5.)

I motsats till skrivet språk produceras talat språk i form av ljudvågor och mottagas auditivt, alltså med hjälp av hörselsinnet. Tiden att producera tal är mycket begränsad och man kan inte radera bort det som man inte ville säga, hela processen är synlig för lyssnaren. Typiskt för talat språk är korta och syntaktiskt enkla uttryck, som ofta är koordinerade med ordet *och*. Konjunktioner används mera i talat språk än i skrivet, men deras variation är mindre. Att orden vanligen är kortare och mindre varierande än i skrivet språk beror bl.a. på att det i talat språk är möjligt att använda mera olika slags pronomen och andra deiktiska element, som får sin betydelse genom kontexten. Också pauser är naturliga företeelser i talat språk. De kan antingen vara ljudlösa eller fyllda med diskurspartiklar, såsom svenskans *vet du vad, jag menar, alltså, ser du, hmm, öö osv.* Dessa pragmapartiklar förmildrar meddelandet och visar att talaren vanligen också själv är medveten om att talet på många sätt är begränsat. Relationen mellan talaren och lyssnaren är ofta närmare i muntlig kommunikation än i skriftlig. (Salo-Lee 1991, 3-5; Tiittula 1992, 11, 19, 54-68.)

Frekventa företeelser i talat språk är avbrott, korrigeringar, anakoluter och det att man börjar satsen på nytt. Med anakoluter menas avbrott eller förändringar i en sats, som leder till ett av osammanhängande strukturer bestående uttryck. Exempelvis satsen *Jag menar att - varför kan vi inte - jag tänkte bara - kan vi gå ut* innehåller tre avbrott och förändringar, som gör meningens enhetlig. Det förekommer också upprepningar, såväl på ljud-, stavelse- och ordnivån som på den syntaktiska nivån, t.ex. *D-det var det var trevligt att du du kom på fes-festen.* (Tiittula 1992, 68-69, 77.)

Om man betraktar talat språk så att man har den skriftliga normen som utgångspunkt kan många typiska drag för talat språk kännas som felaktiga. Även om talaren ofta tvekar och gör fel samt

upprepar eller korrigerar sitt tal anses meddelandet vanligtvis inte vara oklart eller oförståeligt. I talsituationen fäster lyssnaren normalt inte uppmärksamhet vid faktorer som inte är relevanta för förståelsen av innehållet. (Tiittula 1993, 63.).

3.2. Transkribering av talat språk

Transkription betyder att ett akustiskt flöde tolkas i termer av ord och fonologiska enheter. Transkription kan definieras som "en sådan överföring till skriftlig notation av yttranden av en eller flera talare (i monolog, dialog eller gruppsamtal), som utförs i syfte att studera talets eller samtalets struktur". En transkription kan variera i omfattning och noggrannhetsgrad, man kan t.ex. ta med bara vissa verbala aspekter eller notera även olika para- och extraspråkliga aspekter. Linell (1992, 2-3) betonar att en transkription inte borde ses som data utan snarare som ett resultat av analys och tolkning samt som ett arbetsredskap i syfte att studera olika fenomen i talet.

Eftersom transkription är "tal i skriftlig form" betraktar man det ofta mer eller mindre från skriftspråksperspektiv. Från detta perspektiv tycks en transkription vara oregelbunden och ogrammatisk. Regler för talat språk är ändå annorlunda än regler för skrivet språk och därför är det viktigt att utgå ifrån deras egna särdrag. (Linell 1992, 2.)

En transkriptör möter många slags problem i sitt arbete. Genom att transkribera talat språk är det inte möjligt att förmedla alla delar av talsituationen. Ljudbandet är naturligtvis ännu mera selektivt men också videoinspelningen med kamerans och videooperatörens synvinkel ger en mycket inskränkt bild av en talsituation. Många inslag i talet faller bort i en transkription och många skillnader, såsom prosodi och uttalsstil, nivelleras. Eftersom transkription alltid förutsätter tolkning och transformation av tal till ett annat medium och eftersom allt detta dessutom är förknippat med olika kulturbundna konventioner brukar transkriptören ofta automatiskt justera det som sägs på bandet. Man kan t.ex. lämna bort tvekfänelomen, avbrott och omtagningar. Man möter ofta svår- eller obegripligt tal, som också måste kunna tolkas och tas med i transkriptionen. (Linell 1992, 2-3.)

4. KOMMUNIKATIV SYN PÅ SPRÅKFÄRDIGHET

4.1. Allmänt om kommunikativ kompetens

Yli-Renko (1989, 5) definierar begreppet kommunikation som intentionell verbal eller icke-verbal förmedling av information mellan minst två människor. Kommunikativ syn på språkfärdighet betonar språkets funktionalitet och enligt den kan språkfärdigheten bäst beskrivas med hjälp av att beskriva de funktioner som språket används i. Denna syn har börjat betonas också i språkundervisningen och kan inte undvikas i språkfärdighetstesterna heller. (Huhta 1993, 83-84.) Kommunikation har en central ställning också i de allmänna språkexamina och i många internationella språkexamina, vilkas syfte är att testa förmågan att kommunicera på ett främmande språk (se t.ex. GAS 1995, 6).

I det följande tar jag upp begreppet kommunikativ kompetens och presenterar språkfärdighetsmodellerna av Canale & Swain och Bachman. Jag betraktar närmare modellen av Bachman (1990, 1991), eftersom den enligt min åsikt är en mycket bra beskrivning av kommunikativ språkfärdighet och dess olika delkomponenter. Modellen visar tydligt att kommunikativ kompetens också består av andra delar än bara av språkliga kunskaper och att språkliga kunskaper inte innefattar enbart kunskaper i grammatik. Framför allt blir det tydligt med hjälp av modellen hur viktiga de olika pragmatiska kunskaperna är i människans språkförmåga.

Begreppet språklig kompetens användes först av Noam Chomsky (1965, 3-4), som gör skillnad mellan kompetens, dvs. språkanvändarens kunskaper i språket och dess strukturer, och performans, som betyder aktuell språkanvändning i konkreta situationer. Språklig kompetens har att göra med omedvetna kunskaper, som enligt Chomsky normalt inte kan påverka performansen.

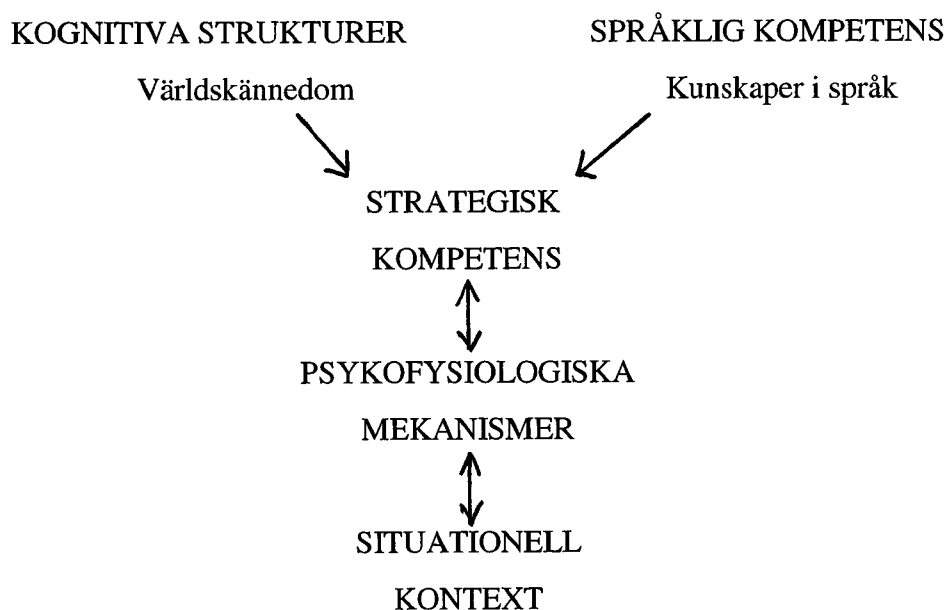
Hymes (1972) vände sig mot Chomskys begränsade definition av kompetens, som bara bestod av språkliga komponenter. Han skapade termen kommunikativ kompetens och betonade att kommunikation inte enbart sker inom en viss person utan mellan individer, och att den också inkluderar sociala och funktionella delar. (Linnarud 1993, 67.)

Språkfärdighetsmodellen av Canale och Swain (1980), som Canale (1983) senare kompletterade, betonar också språkets funktionalitet. Den har varit av stor betydelse för utvecklandet av språkfärdighetstester. (Huhta 1993, 85.) Enligt Canale (1983, 339) består kommunikativ kompetens av fyra delkomponenter. Grammatisk kompetens innefattar språkets regler om morfologi, syntax, semantik, fonologi och ord. Med sociolingvistisk kompetens avses förmågan att anpassa språket till olika sociala situationer. Diskurskompetens betyder kunskaper att sätta ihop och tolka språkets former och betydelser så att man kan bilda sammanhängande enheter, texter. Strategikompetens innefattar verbala och icke-verbala strategier som används för att kompensera brister i andra kunskaper eller för att manipulera språket för att uppnå ett visst kommunikativt mål.

4.2. Bachmans modell av kommunikativ språkfärdighet

4.2.1. Komponenterna i kommunikativ språkfärdighet

Bachmans modell av språkfärdighet (1990, 1991) baserar sig på andra teorier, framför allt på teorin av Canale & Swain, men är mera omfattande och ingående än de tidigare modellerna. Bachmans definition av kommunikativ språkfärdighet (communicative language ability) innefattar både kompetens, dvs. språkliga kunskaper (competens, knowledge), och förmågan att använda dessa kunskaper och anpassa dem i språkanvändningssituationen för att skapa och tolka betydelser. Kommunikativ språkfärdighet består av tre komponenter som är i ständig interaktion med varandra. Med språklig kompetens (language competence) menas kunskaper i själva språket och dess användning. Strategisk kompetens (strategic competence) relaterar den språkliga kompetensen till situationell och kontextuell språkanvändning (context of situation) samt till språkanvändarens andra kognitiva strukturer (knowledge structures) (allmän världskänedom, sociokulturella kunskaper). Psykofysiologiska mekanismer (psychophysiological mechanisms) möjliggör språkanvändningen som ett fysiskt fenomen. Komponenternas interaktion med varandra illustreras i figur 1. (Bachman 1990, 84-85 ; 1991, 682-683.)

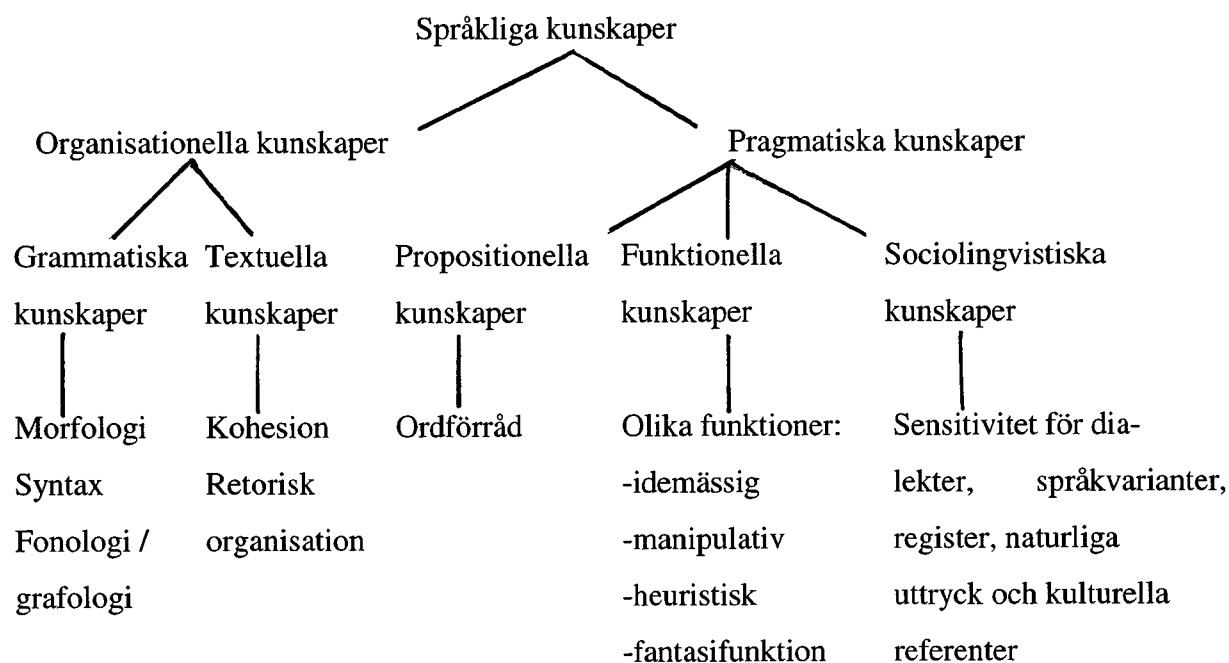
Figur 1 Komponenterna i kommunikativ språkfärdighet

Jag använder termerna språkliga kunskaper och språklig kompetens som synonymer i betydelsen 'language competence / language knowledge'. Dessa motsvarar den finska termen 'kielitieto'. Termerna språkfärdighet, språkkunnighet och språkförmåga motsvaras av engelskans 'language ability' och finskans 'kielitaito'. De finska termerna används bl.a. av Huhta och Takala. (se Takala 1993.)

4.2.2. Språkliga kunskaper

Bachman (1990, 87) presenterar språklig kompetens i form av ett träd-diagram. Tidigare använde han termen språklig kompetens (language competence) men har ersatt den senare (1991, 683) med språkliga kunskaper (language knowledge). Dessutom har placeringen av vissa delkomponenter förändrats.

Språkliga kunskaper består av organisatoriska (organizational knowledge) och pragmatiska (pragmatic knowledge) kunskaper, som i sin tur innehåller flera underkategorier. Karakteristiskt för kommunikativ språkanvändning är kategoriernas ständiga interaktion med varandra. Komponenterna illustreras i figur 2. (Bachman 1990, 86-87; 1991, 684.)

Figur 2 Komponenterna i språkliga kunskaper

En motsvarande modell av språkliga kunskaper har gjorts också av andra forskare. Bl. a. Thomas (1983, 92) talar om lingvistisk kompetens och delar den i grammatisk och pragmatisk kompetens. Grammatisk kompetens innefattar abstrakta, icke-kontextuella kunskaper bl.a. i intonation, fonologi, syntax och semantik. Pragmatisk kompetens betyder förmågan att använda språket effektivt för att nå vissa specifika mål och för att förstå språket i kontexten. Också Leech (1983) använder termerna 'grammar' och 'pragmatics' i samma betydelse som Thomas.

4.2.2.1. Organisatoriska kunskaper

Organisatoriska kunskaper består av grammatiska och textuella delkomponenter (grammatical and textual knowledge). Det är alltså fråga om den kategori som traditionellt har kallats för språkfärdighet. Den innefattar bl.a. kunskaper i grammatik samt förmågan att sätta ihop meningar till sammanhängande texter, som kan vara skriftliga eller muntliga. (Bachman 1990, 87; Huhta 1993, 89.)

4.2.2.2. Pragmatiska kunskaper

Grammatiken har varit ett centralt forskningsobjekt inom lingvistikens på 1900-talet. Den beskriver idealiserade satser och strukturer, som närmast hör till skrivet språk eller sakstil, samt studerar relationer mellan betydelse och form. Grammatikmodellerna har ändå inte kunnat svara på sådana frågor som har med språkanvändning och större språkliga enheter att göra. Dessa problem är däremot centrala forskningsobjekt inom pragmatiken, som kan sägas vara född på 1960-talet. Pragmatiken studerar kontextuell och interaktiv språkanvändning och har talarens intentioner och olika reaktioner på meddelanden som utgångspunkt. I motsats till grammatiken och dess enskilda satser och strukturer betraktar pragmatiken större enheter, alltså muntliga och skriftliga texter, monologer och dialoger. Inte heller lämnas nonverbal kommunikation obetraktad. (Leiwo & Luukka & Nikula 1992, 16-17.) Pragmatik studerar hur människor uppfattar och tolkar det som talaren säger, det är alltså fråga om förhållandet mellan språket och språkbrukaren (Linnarud 1993, 67). Pragmatiska kunskaper har med relationer mellan yttranden, språkanvändarens intentioner och språkanvändningsskontexten att göra (Bachman 1990, 89-90).

I propositionella kunskaper (propositional knowledge) är det fråga om förmågan att använda sådana uttryck som motsvarar det propositionella innehållet, enklare sagt betyder dessa kunskaper behärsningen av ordförråd. Förmågan att producera sådana yttranden som motsvarar talarens intentioner hör till funktionella kunskaper (functional knowledge), som Bachman tidigare kallade för illokutiv kompetens. Han använder talhandlingsteorin av Austin (1962) och Searle (1969) (se närmare 6.2.) för att illustrera skillnaderna mellan form och innehåll i språkanvändning, men hävdar att det ändå behövs en mera omfattande modell av språkets funktioner för att kunna förklara relationerna mellan form och innehåll i både produktion (tal, skrift) och tolkning (läsning, lyssnande) av språk. Den mest omfattande funktionen enligt Bachman är den idemässiga funktionen (ideational function), som betyder förmedlingen av information och känslor. Till manipulativ funktion (manipulative function) hör olika slags förslag, begäran, order, lagar, regler, hälsningar och andra artighetsuttryck osv. Heuristisk funktion (heuristic function) betyder språkanvändning för att utvidga kunskaperna om världen. Fantasifunktion (imaginative function) gör det möjligt att använda språket estetiskt eller humoristiskt, t.ex. i metafor, fantasi, roliga historier och skönlitteratur. (Bachman 1990, 87-94; 1991, 684.)

Med sociolingvistiska kunskaper (sociolinguistic knowledge) menas förmågan att anpassa sitt språk efter situationen och kontexten. Till dessa kunskaper hör förmågan att förstå och använda olika dialekter och språkvarianter, som används i olika geografiska regioner eller som är typiska för en viss social grupp. Behärsknigen av olika register har att göra med språklig variation inom en dialekt eller en variant, och detta beror på användningskontexten, dvs. situationen, ämnet man talar om, personen man pratar med, eller kommunikationskanalen (muntlig / skriftlig). Man kan skilja mellan fem olika register: högtidligt, formellt, neutralt, informellt och intimt. (Bachman 1990, 94-96.) Kulturella skillnader kan orsaka problem, i en och samma kultur krävs det ofta användning av helt annorlunda register och det kan vara svårt för språkinläraren att veta vilket register som bäst passar i en viss situation i en främmande kultur. Om man behärskar ett språk mycket bra antas det lätt att man behärskar också de olika registren och ett felaktigt register tolkas ofta som oartigt. (Huhta 1993, 91.) Till sociolingvistiska kunskaper hör också förmågan att använda naturliga uttryck, dvs. sådana uttryck som också språkets medfödda talare skulle använda. Den fjärde aspekten i sociolingvistiska kunskaper är förmågan att tolka kulturella referenter, alltså betydelser som används i en viss kultur för att beteckna bestämda platser, händelser, institutioner eller personer. I satsen *It turned to be hans Waterloo* måste man t.ex. veta att ordet *Waterloo*, vid sidan av att betyda en viss plats, symboliserar ett svårt nederlag. Också förmågan att tolka olika överförda uttryck, såsom jämförelser, klichéer och metaforer, hör till denna delkomponent. (Bachman 1990, 97-98.)

Kommunikativ kompetens består alltså av många olika kunskapsområden. Det är fråga om vissa kunskaper och förmågan att använda dem. Det som betonas är hur passande och acceptabla yttrandena är. Gemensamt för alla definitioner av kommunikativ kompetens är tanken om talarens effektiva interaktion med omgivningen, förmågan att anpassa sina budskap och uppföranden till situationen samt att uppnå så positiva resultat som möjligt med kommunikationen. En skicklig språkanvändare behärskar kommunikationssnormerna i olika situationer. (Rusanen 1993, 38-39.)

5. TALAT SPRÅK OCH SPRÅKETS PRAGMATISKA ASPEKTER I INLÄRARSPRÅKET

Med termen interkulturell kompetens menas förmågan att kommunicera effektivt och

ändamålsenligt i en främmande kultur (Lehtonen 1993, 23). Enligt Thomas (1983, 91) kan termen interkulturell användas om kommunikation mellan människor som inte har någon gemensam språklig eller kulturell bakgrund. Det kan lika bra vara fråga om en relation mellan en språkinlärare och en nativ talare som mellan en arbetsgivare och en arbetstagare.

Man handlar och tolkar sin omgivning ofta automatiskt med hjälp av olika inbyggda kognitiva strukturer eller scheman, som hjälper människan att behandla information och välja sina beteendesätt i nya situationer. Det som gör kommunikationen mellan olika kulturer problematisk är att relationen mellan människornas sätt att tolka världen och uppföra sig kan vara annorlunda i olika kulturer. Medlemmarna i en kultur kan normalt inte se de scheman, värden, normer och vanor som är karakteristiska för den egna kulturen utan de brukar märkas först när någon bryter mot dem. När människorna från två olika kulturer kommunicerar med varandra befinner sig vardera parten oftast i sin egen sociala verklighet och bygger upp sina meddelanden i överensstämmelse med sin egen kultur och dess regler, normer och värden. Man är bunden till sitt eget system och kan inte ta tillräckligt hänsyn till den andras sociala verklighet. Man anser den egna kulturen och dess sätt att kommunicera som normalt och naturligt. Om någon bryter mot dessa beteendenormer försöker man hitta någon tolkning åt saken. Uppföranden som inte avses vara passande inom en viss kultur betraktas som onormala och mindre önskvärda. Man måste förklara för sig själv varför en gäst uppför sig på ett konstigt sätt och detta leder ofta till att personen som är skyldig till felaktiga uppföranden tolkas vara okunnig, efterbliven eller outhärdad. (Lehtonen 1990, 3-5, 11-15.)

Språkets regler baserar sig ofta på skrivet språk och talat språk anses vara av mindre värde i skolornas språkundervisning. Man kunde t. o. m. påstå att talat språk har diskriminerats i språkundervisningen. Språklärarens uppgift har traditionellt varit att rätta elevernas fel, vilket inte är gynnsamt för utvecklingen av muntlig språkförmåga. Dessutom kan felen i talat och skrivet språk inte ens anses vara likadana (Salo-Lee 1991, 14). Först på sistone har man ändå börjat lägga märke även till muntlig språkfärdighet i skolorna, vilket delvis beror på att den muntliga delen sannolikt kommer att bli obligatorisk i studentexaminans språkprov.

Salo-Lee (1995, 160; 1991,18) hävdar att eleverna normalt kan säga någonting på främmande språk, men att det finns stora brister på deras sätt att göra det. Detta beror ofta på att speciella

drag för talat språk helt enkelt inte undervisas i skolor, eftersom de inte anses vara relevanta. Framför allt språkets pragmatiska aspekter, dvs. aspekter som har att göra med konkret språkanvändning, behärskas inte. Thomas (1983, 94, 97) talar om pragmatiska misslyckanden i stället för pragmatiska fel. Pragmatiska misslyckanden betyder fel i talarens illokuta avsikt, alltså i yttrandets avsedda funktion i en viss kontext (se närmare 6.2.). Språkinläraren använder illokutioner inte på samma sätt som språkets infödda talare skulle göra. Enligt Thomas är dessa misslyckanden en vanlig orsak till problem i interkulturella kommunikationssituationer men trots det beaktas språkets pragmatiska aspekter vanligen inte i språkundervisningen. Det har traditionellt varit grammatiken som betonas i skolorna.

Thomas (1983, 99) skiljer vidare mellan pragmalingvistiska misslyckanden (pragmalinguistic failure) och sociopragmatiska misslyckanden (sociopragmatic failure). De förstnämnda förekommer när språkinläraren använder illokuta funktioner på annat sätt än språkets infödda talare skulle göra. Medan pragmalingvistiska misslyckanden närmast är ett lingvistiskt problem beror sociopragmatiska misslyckanden på interkulturellt olika uppfattningar om hurdant språkbruk är passande i en viss situation.

Det är lättare att acceptera egentliga språkfel än avvikelser från de normer som har att göra med språkets pragmatik. Grammatikfel tolkas lätt som en följd av inlärarens bristande språkkunskaper (inläraren talar dåligt), men pragmatiska misslyckanden leder ofta till en negativ bild av den som gör fel. Man anser själva personen uppföra sig ovänligt, tråkigt, aggressivt, fientligt eller på något annat sätt negativt. Thomas påpekar att det ofta är pragmatiska misslyckanden som ligger bakom stereotypieringen av olika nationaliteternas kommunikationsstilar. (Lehtonen 1990, 14; Thomas 1983, 97.) Ju bättre språkinläraren kan målspråket desto svårare är det att tolka det onormala kommunikationsbeteendet som beroende av den främmande kulturen. För att kunna uppföra sig rätt i en främmande kultur måste man ha interkulturell sensitivitet, dvs. sensitivitet att lägga märke till sociala strukturer, normer, värden, förväntningar osv. Vid sidan av kunskaper i språk, kommunikationsformer och målkulturens regler, normer och värden är en positiv uppfattning om sig själv (self concept), flexibilitet att anpassa sitt uppförande till nya situationer (psychological adaptation), tålamod för osäkerhet och nya situationer (social relaxation) och förmåga att visa öppenhet (self disclosure) till stor nytta i interkulturella kommunikationssituationer. (Lehtonen 1993, 24-25.)

6. BEGREPPET ARTIGHET

6.1. Vad betyder begreppet artighet?

När man i vardagspråket säger att någon människa är artig menar man ofta att hon beter sig enligt etiketten och dess regler och normer för korrekt uppträdande. Artighet innebär då användning av olika icke-språkliga medel, exempelvis att man hjälper en äldre dam över gatan eller öppnar dörren för någon. Till hövligt beteende hör också användningen av olika mer eller mindre konventionaliserade artighetsuttryck, såsom tacksägelse, hälsningar, ursäkter etc. Karakteristiskt för dessa artighetsuttryck är att de ansluter sig till en viss social händelse, där minst två människor kommunicerar (t.ex. avsked) och att det normalt inte finns så många alternativ att välja mellan (t.ex. *adjö, hej, hej på dej, god natt*). Artighetsuttrycken kan kategoriseras exempelvis efter de situationer och funktioner i vilka de förekommer (möte, avsked, tack, urskuldande, erbjudande, begärande, förbud, tillåtelse, uppmaning). (Elert 1980, 429-430.) Artighetsuttryck är användbara och lätta att lära in. För att kunna uppföra sig artigt också i en främmande kultur måste man vara medveten om möjliga skillnader mellan artighetsuttryck och regler för deras användning i modersmålet och i främmande språk. (Davies 1987, 76, 87.)

I den lingvistiska bemärkelsen betyder artighet inte alls samma sak som i vardagspråket. Enligt Lakoff (1989, 102) betyder begreppet artighet att man försöker minimalisera risken av konfrontationer i en diskurs samt att dessa möjliga konfrontationer betraktas som hotande. Ide (1989, 225) associerar lingvistisk artighet med flytande kommunikation och den realiserar genom två strategier:

- - 1) through the speaker's use of intentional strategies to allow his or her message to be received favorably by the addressee, and 2) through the speaker's choice of expressions to conform to the expected and/or prescribed norms of speech appropriate to the contextual situation in individual speech communities."

Ide (1989, 225) gör skillnad mellan termerna 'artig' och 'artighet'. Adjektivet 'artig' är positivt till sitt innehåll och betyder goda seder, korrekt socialt beteende och hänsynstagande till andra människor. När man talar om 'artighet' är termen däremot neutral och betyder inte nödvändigtvis

att någon människa är artig. Lingvistisk artighet utgörs av ett kontinuum mellan oartigt och artigt beteende.

Enligt min åsikt har begreppen artighet och kommunikativ språkfärdighet mycket gemensamt. Båda har med flytande kommunikation och konfliktsundvikande samt med förmågan att anpassa sina yttranden till situationen att göra. Jag betraktar begreppet artighet som en central del av kommunikativ kompetens och ser språkliga realisationer av artighet som en del av pragmatiska kunskaper. När man betraktar språkfärdighetsmodellen av Bachman har artighet alltså med funktionella, sociolingvistiska och propositionella kunskaper att göra. Jag ser artigheten som en del av pragmatiska kunskaper, eftersom den ansluter sig så nära till relationer mellan yttranden, talarens intentioner och språkanvändningskontexten. Enligt min mening är artighet ett av de viktigaste medlen för att uppnå flytande och konfliktsfri kommunikation med samtalspartnern.

I det följande presenterar jag kortfattat vissa centrala teorier inom pragmatiken, som är viktiga för att bättre kunna förstå begreppet artighet. Både talhandlingsteorin med sina centrala namn Austin och Searle samt samtals- och artighetsprinciperna av Grice och Leech har haft en viktig roll i utvecklandet av pragmatiken. När man betraktar begreppet artighet är det inte möjligt att undvika Browns och Levinsons (1987) universella teori om artighet heller, eftersom den presenterar den hittills mest omfattande analysmodellen för artighet.

6.2. Om talakter

Termen talakt används av Austin (1962) för att beskriva ett yttrandes olika syften och effekter (Linnarud 1993, 68). Med yttrandets illokuta funktion menas satsens avsedda funktion i en viss kontext. Ett och samma propositionella innehåll, dvs. ett yttrandes grundbetydelse utan kontext, kan ha flera illokuta funktioner beroende av kontexten (Leiwo & Luukka & Nikula 1992, 24-25). Exempelvis i satsen *Det är dåligt väder ute* är propositionen 'vädret är dåligt'. Illokutionen kan vara att talaren varnar lyssnaren (*Gå inte ut nu!*), föreslår någonting (*Klä varma kläder på dig!*), frågar efter någonting (*Skulle vi inte kunna stanna hemma idag?*) eller helt enkelt bara uttrycker sina tankar (*Jag bara tänkte just när jag tittade ut genom fönstret att det inte är bra väder.*).

Searle (1976, 1-5) skiljer mellan fem olika illokutionstyper. Indelningen baserar sig på tolv kriterier, varav de tre viktigaste kriterierna är skillnader i syftet med talhandlingen, skillnader i riktningen för överensstämmelse mellan orden och världen och skillnader i talarens psykologiska tillstånd.

Representivernas illokuta funktion är att talaren binder sig vid yttrandets sanning. Talaren försöker få orden att motsvara världen och han tror på yttrandets propositionella innehåll. Vanliga representativer är t.ex. påståenden, redogörelser, meddelanden, rapporter och klagomål. Talarens psykologiska tillstånd i direktiver är vilja och han försöker få världen att överensstämma med orden. Det propositionella innehållet är att talaren utför någon framtida handling och når en viss effekt. Typiska exempel på direktiver är befallningar, uppmaningar, begäran, råd och förslag. Searle anser även frågor höra till direktiver, eftersom talaren med hjälp av dem försöker få lyssnaren att utföra en handling, alltså att svara på frågan. Det illokuta syftet med kommissiver är att talaren mer eller mindre binder sig vid utförandet av någon handling i framtiden. Kommissiverna kan vara exempelvis löften och erbjudanden. Talarens psykologiska tillstånd är intention och på samma sätt som i direktiver försöker han förändra världen så att den motsvarar orden. Den expressiva illokutionstypen, t.ex. tacksägelser, gratulationer, beröm, beklaganden och ursäkter, används när man vill uttrycka ett psykologiskt tillstånd till det propositionella innehållet. Expressiver har inte någon riktning för överensstämmelse mellan orden och världen. Typiska representanter på deklarativer är utnämningar, dop, avskedanden och bannlysningar. Ett lyckat utförande av en deklARATION kräver överensstämmelse mellan det propositionella innehållet och världen. (Searle 1976, 10-13.)

Talhandlingarna kan vara direkta eller indirekta. När syntaktiska frågor används för att uttrycka frågor och för att be om information, påståenden för att påstå eller konstatera någonting, imperativformer för att befälla och utropssatser för att uttrycka önskemål talar man om direkta talakter. Vid sidan av en viss meningstyp kan satsens illokuta avsikt uttryckas också med hjälp av performativa verb (t.ex. *fråga, be, råda, befälla*). I båda fall vet man alltså på grund av satsens struktur vad som är satsens primära illokuta funktion. Vid sidan av direkta illokutioner kan satserna uttrycka också indirekta talhandlingar och då kan man inte direkt på grund av satsstrukturen se satsens illokuta funktion. Det är fråga om indirekta talakter när man t.ex. använder retoriska frågor för att påstå, imperativer för att erbjuda något och påståenden för att

befalla. (Brown & Levinson 1987, 132; Muittari 1988, 12.) Indirekta talhandlingar innehåller alltså egentligen två illokuta funktioner. När talaren vill att lyssnaren gör någonting kan han använda exempelvis uttrycket *Jag vill att du gör det*. Satsstrukturen visar att det är fråga om ett påstående men primärt har talaren för avsikt att befalla lyssnaren, den primära illokutionen är alltså en indirekt direktiv. (Searle 1979, 30-31.)

Den illokuta funktionen hos ett yttrande kan bestämmas både pragmatiskt och semantiskt. Den semantiska illokuta funktionen definieras på grundval av satsens grammatiska struktur och ord och det kan uttryckas av satsens meningstyp eller av ett performativt verb (t.ex. *fråga, be, lova*). När man betraktar den pragmatiska illokuta funktionen måste man ta hänsyn också till vissa utomspråkliga faktorer, såsom talsituationen, talaren och lyssnaren. Det är inte alltid möjligt att tolka ett yttrandes illokuta funktion i verkliga språkanvändningssituationer utan att närmare beskriva också kontexten. (Muittari 1988, 11-13.)

6.3. Samarbetsprincipen och artighetsprincipen i samtalet

Talhandlingsteorin fäster uppmärksamhet på språkanvändningens funktioner, men betraktar bara enskilda satser och deras illokutioner. Kommunikationen består ändå av samarbete mellan minst två människor och då är det inte fråga endast om några enstaka meningar utan om en mångsidig växelverkan mellan samtalsdeltagarna. Deltagarna måste följa vissa normer och principer för att kommunikationen kan fungera på bästa möjliga sätt. (Leiwo & Luukka & Nikula 1992, 29.) Grice (1975, 45-46) hävdar att den grundläggande principen i ett samtal är den kooperativa principen eller samarbetsprincipen (*cooperative principle*), som uttrycks i fyra maximer. Dessa maximer är följande:

1. Kvantitetsmaxim (maxim of quantity)

- Gör ditt bidrag till samtalet så informativ som behövs!
- Gör inte ditt bidrag mer informativt än nödvändigt!

2. Kvalitetsmaxim (maxim of quality)

- Säg inte sådant som du tror vara falskt!
- Säg inte sådant som du saknar adekvat evidens för!

3. Relationsmaxim (maxim of relation)

- Säg bara sådant som är relevant!

4. Sättsmaxim (maxim of manner)

- Undvik oklarhet i uttrycket!
- Undvik tvetydighet!
- Var kortfattad!
- Var redig!

Lyssnaren antar att talaren följer dessa samtalsmaximer. När samtalsdeltagarna har ett gemensamt mål iakttar de antagligen maximerna i ett informativt samtal. Man kan också avsiktligt bryta mot maximerna. Detta är typiskt bl.a. i reklamer och i propaganda, som dessutom saknar ett gemensamt mål. Man bryter mot maximerna även i vardagligt språk, vilket ofta beror på att man sällan talar bara för att informera. En vanlig orsak till att man inte iakttar maximerna är behovet av artighet i kommunikationen. (Leiwo & Luukka & Nikula 1992, 29, 34-35.) Lakoff (1989, 102) hävdar att ju mera interaktiv kommunikationssituationen är desto större är också kravet på artighet. I informerande diskurstyper spelar artigheten inte så stor roll som i vanliga konversationer, vars huvudsyfte är själva interaktionen.

Leech (1983) kompletterar Grice' samarbetsprincip genom att presentera sina artighetsmaximer (maxims of politeness). Taktmaxim (tact maxim) och generositetsmaxim (generosity maxim) ansluter sig till direktiver och kommissiver i Searles klassifikation av illokutioner. Enligt dem borde man minimera kostnaderna för lyssnaren och fördelen för sig själv samt maximera fördelen för lyssnaren och kostnaderna för sig själv. Taktmaximen förklarar varför en viss grammatisk form (t.ex. imperativform) ibland betraktas som artig (t.ex. i erbjudanden, önskningar), ibland som oartig (t.ex. i direktiver). Leech hävdar att ju större lyssnarens fördel är desto artigare är handlingen och tvärtom. På samma sätt är det med indirekthet: ju mera indirekt ett yttrandes illokution är desto större brukar artighetsgraden vara. Accepterandemaxim (abrobation maxim) och anspråkslöshetsmaxim (modesty maxim) används i expressiver och representativer. De betyder att ju mindre man klandrar lyssnaren och berömmar sig själv och ju mera man berömmar lyssnaren och klandrar sig själv desto artigare blir uttrycket. Med samförståndsmaxim (agreement maxim) menas att man borde minimera oenighet och maximera samförstånd mellan lyssnaren och sig själv. Sympatimaxim (sympathy maxim) betyder krav på

minimering av antipati och maximering av sympati mellan samtalsdeltagarna. De två sistnämnda används i representativer. (Leech 1983, 107-108, 132.)

6.4. Browns och Levinsons teori om artighet

6.4.1. Begreppet face

Artighet innebär samtalsdeltagarnas försök att underlätta och understödja kommunikationen samt strävan att undvika interpersonella konflikter och missförstånd. Talaren måste beakta samtalspartnerns behov av att få handlingsfrihet och att bli accepterad av andra. Dessa behov har att göra med begreppet face (Goffman 1967), en människas allmänna självbild, som var och en har och som var och en vill skydda och försvara. (Muittari 1988, 7, 17.) Linell och Gustavsson (1987, 29) har översatt ordet face med svenskans socialt ansikte.

Begreppet face, en människas offentliga självimage, är centralt i Brown och Levinsons universella teori om artighet. Brown och Levinson (1987, 61) hävdar att människorna samarbetar och antar också att andra gör detsamma för att upprätthålla varandras sociala ansikten. Rädslan att förlora sitt face är stor och försöken att försvara och bevara sitt face normalt ännu större. Det är i allmänhet nyttigt för alla samtalsdeltagarna att samarbeta och försöka uppehålla även de andras sociala ansikten vid sidan av sitt eget. Behovet av artighet beror på många olika faktorer, bl.a. på socialt avstånd och maktrelationer mellan talaren och lyssnaren samt talämnets vikt, och det varierar i olika situationer (Leiwo & Luukka & Nikula 1992, 42).

Brown och Levinson (1987, 61-62) antar att kunskapen om behovet att upprätthålla face är ett universellt fenomen medan innehållet av face varierar i olika kulturer. Teorin har ändå kritiserats för att den inte kan betraktas som universell. Ide (1989, 224) t.ex. påstår att teorin inte är adekvat när man betraktar det japanska språkbruket och Kasper (1990, 195) pekar på att artighetsstrategierna bara gäller inom anglosaxiska kulturer. Enligt Fraser (1990, 220) behövs artighet även av andra orsaker än bara för att bevara samtalsparternas face och därför är Browns och Levinsons teori enligt honom för snäv.

Brown och Levinson (1987, 60, 62) ser artigheten närmast som en strategi att undvika konflikter. För att kunna undvika oenighet måste man ta hänsyn till samtalspartnerns positiva och negativa face. Med det förstnämnda menas människans önskan att bli accepterad och uppskattad av andra människor, man önskar att andra skulle förstå en och tycka om en. Negativt face betyder krav på handlingsfrihet och ro; man vill inte att andra människor bestämmer över ens förehavanden.

6.4.2. Ansiktshotande akter

Det är inte alltid möjligt att ta hänsyn till andra människors face. Sådana handlingar som i sig hotar samtalspartnerns sociala ansikte och som står i konflikt med samtalsdeltagarnas behov att behålla sina face kallas för face- eller ansiktshotande akter (face threatening act = FTA). Dessa akter kan vara verbala eller icke-verbala och de kan stå i motsättning till antingen talarens eller den andra samtalspartens intressen (face wants). (Brown & Levinson 1987, 65.)

Uppföranden som inte tar hänsyn till andras positiva face innebär att talaren inte bryr sig om samtalspartnerns känslor och behov. Talaren kan sära partnern genom att använda olika slags uttryck för ogillande, klagan, kritik eller förakt. Man kan avbryta partnern, visa att man är av annan åsikt eller att man inte är intresserad av honom. Också det att man avsiktligt tar upp dåliga saker om samtalspartnern och goda saker om sig själv eller ämnen som inte passar in i situationen, som man vet vara känsliga för den andra eller som man har olika åsikter om (t.ex. religion, politik) kan hota partnerns positiva face. (Brown & Levinson 1987, 66-67.)

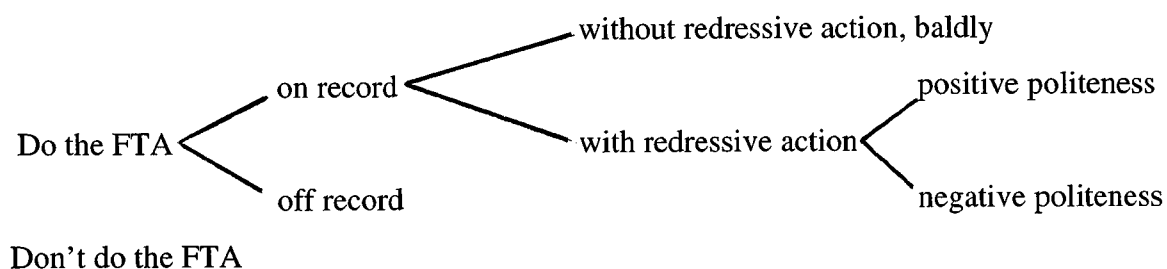
Uppföranden som hotar samtalspartnerns negativa ansikten innebär att man inte tar hänsyn till hans handlingsfrihet. Man kan tvinga partnern till någon handling, utöva påtryckning, påstå att han är av fel åsikt, uttrycka starka negativa känslor såsom hat osv. Sändaren kan lova göra någonting för mottagaren och på det sättet få honom att antingen acceptera eller avslöja akten. Det är svårt för mottagaren att avslöja akten, eftersom han står i tacksamhetsskuld till sändaren. Också olika slags uttryck för påminnelse, begäran, förslag, råd, varning, hotelse etc. kan vara ansiktshotande. (Brown & Levinson 1987, 65-67.)

Brown och Levinson (1987, 67-68) hävdar att det också finns sådana handlingar som närmast

hotar sändarens face. Sådana handlingar som hotar talarens negativa face är exempelvis uttryck för tacksamhet, ursäkter, ovilliga erbjudanden samt accepteranden av mottagarens tack, erbjudanden eller böner om förlåtelse. Till handlingar som hotar sändarens positiva ansikte hör bl.a. accepteranden av komplimanger, böner om förlåtelse, bekännelser av skuld och okontrollerade emotionella utbrott.

6.4.3. Strategier för ansiktshotande akter

Normalt försöker samtalsparterna ta hänsyn till varandras sociala face men man kan inte alltid låta bli att undvika ansiktshotande handlingar. När talaren utför en face-hotande akt kan han välja mellan olika strategier och på så sätt variera hotets grad. Också det sociala avståndet (the social distance) och den relativa makten (the relative power) mellan talaren och lyssnaren samt kulturens regler för vad som betraktas som intrång (the absolute ranking of impositions in particular culture) spelar en viktig roll när man värderar hotet av en ansiktshotande akt. Ansiktshotande strategier (=FTA) illustreras i figur 3. (Brown & Levinson 1987, 68-69, 74.)

Figur 3 Strategier för ansiktshotande akter (=FTA)

6.4.3.1. Off record

När man utför en face-hotande akt kan man använda antingen on record - eller off record - strategin. Det sistnämnda, indirekta sättet (markeras här med bokstaven O) betyder att man inte alls vill ta ansvar för sitt meddelande, utan vill att mottagaren själv får tolka meddelandet hur han vill. Det är upp till mottagaren om han betraktar handlingen som ett hot mot sitt sociala

ansikte eller inte. I sådana indirekta fall, som typiskt är t.ex. retoriska frågor, metaforer, ironiska uttryck eller tautologier, är det ofta fråga om tvetydighet och obestämdhet och akten har egentligen inga kommunikativa avsikter. (Brown & Levinson 1987, 68-69.) Författarna räknar upp femton olika undergrupper i off record -strategin (1987, 211-227):

- O1 Antyd, ge orsaker, motiv (*Det är kallt här* i betydelsen: 'stäng dörren')
- O2 Ge möjlighet till tankeförbindelser
- O3 Anta
- O4 Underdriv (*It's OK / pretty nice* i betydelsen 'I don't particularly like it')
- O5 Överdriv (*Why are you always smoking?*)
- O6 Använd tautologier (*boys will be boys*)
- O7 Använd kontradiktioner (*yes and no*)
- O8 Var ironisk, säg motsatsen till det som du menar
- O9 Använd metaforer
- O10 Ställ retoriska frågor
- O11 Var tvetydig
- O12 Var obestämd
- O13 Övergeneralisera
- O14 Rikta ditt uttryck till någon annan, vars sociala ansikte inte hotas av akten i stället för lyssnaren
- O15 Använd ofullständiga och elliptiska uttryck

6.4.3.2. On record

I utförandet av on record -strategier är det fråga om sådana fall där alla samtalsdeltagarna vet vilken kommunikativ avsikt det är som har lett till talarens handling. Man kan utföra en ansiktshotande on record -akt genom att använda bald on record -strategin (without redressive action, baldly) eller genom försonande handlingar (with redressive action) (Brown & Levinson 1987, 68-69).

6.4.3.2.1. Bald on record

Bald on record -strategin betyder att man utför handlingen så direkt, klart och entydigt som möjligt och att man går rakt på sak utan att ta hänsyn till lyssnarens face. Denna strategi används ofta när det möjliga ansiktshotet är mycket litet och när handlingen är gynnsam för mottagaren (förslag, erbjudanden). Vanliga orsaker till användningen av bald on record -strategier är också att man inte är rädd för att mottagaren blir sårad, att man inte har mycket tid på sig och att man vill vara effektiv, t.ex. i nödfall. Man vill alltså av en eller annan orsak effektivt utföra en face-hotande akt hellre än att försöka uppehålla samtalspartnerns sociala ansikte. Vanliga exempel på användning av bald on record -strategin är direkta imperativformer. Bald on record -strategin motsvarar Grices samarbetsmaximer (se ovan 6.3.). (Brown & Levinson 1987, 69, 95.)

6.4.3.2.2. Försonande handlingar

En annan möjlighet att använda on record -strategin är att utföra försonande handlingar (with redressive action), som i sin tur tar hänsyn till face och realiserar som positiv och negativ artighet beroende på om man betonar positivt eller negativt face. Försonande handlingar används om man vill begränsa och minimera det möjliga ansiktshotet genom att visa att den ansiktshotande akten inte är avsiktlig och att man i allmänhet vill uppskatta partnerns krav. (Brown & Levinson 1987, 69-70.)

6.4.3.2.2.1. Positiv artighet

Positiv artighet (positive politeness) är en försonande handling och betyder att man, såvitt det är möjligt, försöker upprätthålla mottagarens positiva face, dvs. hans önskan att bli uppskattad och accepterad av andra människor, och att man därför accepterar partnern och uppskattar hans åsikter och förehavanden. Realisationerna av positiv artighet kan betraktas vara uttryck för en slags intimitet. Till positiv artighet hör en varm och nära atmosfär av enighet och samförstånd, karakteristiskt är också tilltal, direkthet, optimism, uppmuntrande, stöd, vita lögnar, vitsar samt det att man betraktar lyssnaren som en central person och en vän. Talaren försöker tillfredsställa

partnerns önsknings genom att visa att deras intressen delvis är likadana. Detta kan ske genom att man skapar en gemensam referensram (strategier 1-8), genom att visa att man vill samarbeta med partnern (strategier 9-14) eller genom att man på något sätt tillfredsställer ett eller några av partnerns önskemål (strategi 15). Brown och Levinson tar upp femton strategier som är typiska för positiv artighet. (Brown & Levinson 1987, 69-70, 101-129.) Positiv artighet markeras här med bokstaven P.

P1 Ta hänsyn till lyssnaren (hans intressen, önsknings, behov, saker)

Man kan ta hänsyn till lyssnarens positiva ansikte genom att notera sådana förändringar och saker som man tror att lyssnaren önskar att samtalspartnern lägger märke till (Brown & Levinson 1987, 103.)

P2 Överdriv (intresse, acceptande, sympati)

Genom att överdriva sitt intresse, acceptande eller sin sympati kan man skapa en gemensam referensram med lyssnaren. Detta görs ofta med hjälp av intonation eller andra prosodiska medel samt med hjälp av överdrivande och emfatiska ord och partiklar. (Brown & Levinson 1987, 104-106.)

P3 Intensifiera intresset

Positiv artighet kan realiseras också genom att talaren berättar sitt ärende intressant och färgrikt. Man kan använda t.ex. historisk presens, övergeneralisera fakta eller använda sådana uttryck som *you know?*, *isn't it?*, *vet du?* för att intensifiera lyssnarens intresse för samtalet. (Brown Levinson 1987, 106-107.)

P4 Använd signaler för gruppsamhörighet

Ett sätt att betona gruppsamhörighet är att använda särskilda signaler för det. Genom att använda det singulara personliga pronomenet *du* istället för det plurala *ni* även med en person som man inte bra känner till kan man framhäva solidaritet och undvika känslan av distans. Andra

symboler för gruppsamhörighet är att man använder förnamn och smeknamn och att man talar ett sådant språk eller en sådan dialekt som är typiskt för gruppen. Också olika slags elliptiska uttryck som kan förstås med hjälp av gemensamma erfarenheter kan tjäna som gruppsamhörighetsmarkörer. (Brown & Levinson 1987, 107-111.)

När det gäller tilltal måste man komma ihåg att valet av pronomen framför allt beror på kulturbundet beteende. Det har blivit allt allmännare att dua och tilltala med förnamn i Norden och duandet betyder inte att man skulle vara oartig. (Lehtonen 1990, 36-37.)

P5 Sträva efter samförstånd

Ett sätt att beakta samtalspartnerns positiva ansikte är att sträva efter samförstånd. Man kan uppnå samförstånd exempelvis genom att tala om okänsliga ämnen eller genom att upprepa (en del av) det som partnern säger. (Brown & Levinson 1987, 112-113.) Strategin motsvarar samförståndsmaximen av Leech (se närmare 6.3.).

P6 Undvik konflikter och oenighet

Konflikter och oenighet kan undvikas exempelvis genom att låtsas att man håller med. Man kan formulera sina yttranden som om man skulle vara av samma åsikt, typiskt är uttrycket *ja, men...* istället för att direkt säga *nej*. Avslutningsmarkören *då* markerar att man drar en slutsats av diskussionen som man har utfört med lyssnaren. Vita lögnar kan också tjäna som en strategi för positiv artighet. Lyssnaren vill då hellre ljuga än hota lyssnarens positiva ansikte. Också *hedges* (se närmare strategi N2), som normalt är uttryck för negativ artighet, kan i många fall vara en strategi för att undvika oenighet. (Brown & Levinson 1987, 113-116.) Även denna strategi motsvaras av samförståndsmaximen av Leech (se närmare 6.3.).

P7 Förutsätt eller skapa en gemensam referensram

Genom att börja samtalet med small talk, alltså med att prata först om något allmänt i stället för att gå rakt på sak med själva ärendet kan man ta hänsyn till lyssnaren och visa att man inte har kommit enbart för att utföra en ansiktshotande akt. En gemensam referensram kan skapas också

t.ex. genom att man sätter sig i lyssnarens ställning eller förutsätter lyssnarens önskingar, opinioner och kunskaper. (Brown & Levinson 1987, 117-124.)

P8 Skämta

Vitsar som baserar sig på gemensamma bakgrundskunskaper kan användas för att framhäva denna gemensamma bakgrund eller vissa gemensamma värden. (Brown & Levinson 1987, 124.)

P9 Visa att du är intresserad av lyssnarens vilja och vill avpassa dina egna intressen efter det

Man kan betona att man vill samarbeta med lyssnaren genom att visa att man är intresserad av lyssnarens vilja och att man vill avpassa sina egna intressen efter det. (Brown & Levinson 1987, 125.)

P10 Erbjud och lova någonting

Talaren kan erbjuda och lova någonting och på så sätt visa lyssnaren att han vill samarbeta med honom. Även om talaren skulle bryta löftet är det i alla fall ett tecken på hans goda intentioner. (Brown & Levinson 1987, 125.)

P11 Var optimistisk

Också talarens antagande att lyssnaren vill tillfredsställa hans önskemål och hjälpa talaren med att uppnå dem är ett tecken på samarbete och markerar på så sätt också positiv artighet. Det att talaren antar att lyssnaren vill samarbeta med honom betyder nämligen samtidigt att talaren vill samarbeta med lyssnaren. (Brown & Levinson 1987, 126-127.)

P12 Inkludera både talaren och lyssnaren med i aktiviteten

Talaren kan inkludera både sig själv och lyssnaren med i aktiviteten genom att använda pronomenet *vi* i betydelsen 'jag eller du' och på så sätt betona sin samarbetsvilja. (Brown & Levinson 1987, 127.)

P13 Motivera eller be lyssnaren att motivera handlingen

Ett sätt att inkludera lyssnaren med i handlingen och uttrycka vad som behövs i samarbetet är att förklara varför man vill någonting. Genom att motivera sin handling eller genom att be lyssnaren att motivera varför han gör någonting kan man uttrycka 'jag kan hjälpa dig' eller 'du kan hjälpa mig'. (Brown & Levinson 1987, 128.)

P14 Anta eller påstå handlingarnas ömsesidighet

Samarbetet mellan talaren och lyssnaren kan betonas också genom att anta eller påstå handlingarnas ömsesidighet. Talaren kan minimera ansiktshotet genom att påstå att det inte är bara han själv som hotar den andras positiva ansikte utan att dessa handlingar är reciproka. Detta kan exemplifieras med följande uttryck: *Jag gjorde X för dig förra veckan, så du kan göra Y för mig nu.* (Brown & Levinson 1987, 129.)

P15 Ge lyssnaren gåvor, sympati, förståelse, samarbete

Talaren kan ta hänsyn till lyssnarens positiva face genom att direkt tillfredsställa något av hans önskemål, t.ex. hans vilja att bli uppskattad, förstådd, omtyckt etc. Det kan alltså lika bra vara fråga om konkreta gåvor som om olika relationer och känslor mellan människor. (Brown & Levinson 1987, 129.) Sympatimaximen av Leech kan anses höra till denna strategi (se närmare 6.3.)

6.4.3.2.2.2. Negativ artighet

Negativ artighet (negative politeness) är en försonande handling och betyder att man vill hålla avstånd till mottagaren och respektera hans negativa ansikte, alltså behovet av personlig handlingsfrihet. Typiskt för negativ artighet är distans till och respekt för lyssnaren i motsats till familjärt beteende, som är karakteristiskt för positiv artighet, samt opersonlighet, indirekthet, försiktighet och pessimism. Till negativ artighet hör tio olika strategier, som kan kategoriseras i fyra delgrupper: var konventionellt indirekt (strategi 1), anta ingenting om lyssnaren (strategi

2), tvinga inte lyssnaren (strategier 3-5) och visa att du vill undvika konflikter med lyssnaren (strategier 6-10). (Brown & Levinson 1987, 129-210.) Strategier som hör till negativ artighet markeras med bokstaven N.

N1 Var konventionellt indirekt

Karakteristiskt för negativa artighetsstrategier är att talaren vill utföra sin handling direkt och att han samtidigt försöker ta hänsyn till lyssnarens negativa ansikte. Det är möjligt att delvis förverkliga båda strävanden genom att vara konventionellt indirekt. Detta betyder att man använder fraser och meningar, vars betydelse skiljer sig från satsens ordagranna betydelse och framgår först av kontexten. Med konventionalisering menas att dessa uttryck är så vanliga att det inte är oklart för lyssnaren vad talaren egentligen menar, på så sätt är uttrycken mer eller mindre direkta. (Brown & Levinson 1987, 130-133.) Blum-Kulka (1987, 131) påstår att artighet förutsätter balans mellan behovet att minimera hotet mot face och mellan behovet att tydligt uttrycka det illokuta syftet. Denna balans kan nås med konventionaliserad indirekthet. Icke-konventionaliserad indirekthet och direkta illokutioner kan däremot inte betraktas som artiga, eftersom de inte fyller dessa två behov.

Vanligaste och mest typiska realisationer av konventionell indirekthet är indirekta talakter, vars illokuta avsikt inte framgår av yttrandets språkliga form (meningstyp, performativa yttranden), utan måste tolkas med hjälp av situationen och kontexten. Andra markörer för indirekthet är användning av *hedges* samt att man är pessimistisk. Dessa betraktas närmare under strategier 2 och 3. (Brown & Levinson 1987, 132, 136.) Talakterna kan uttryckas direkt med hjälp av performativa verb eller genom att använda en sådan meningstyp som är typisk för den ifrågavarande illokutionen. Påståendesatser används primärt i representativer, imperativsatser i direktiver, frågesatser i frågor och utropssatser för att uttrycka önskemål. (Muittari 1988, 12.) Indirekta talakter kan variera i sin form och t.ex. direktiver och kommissiver kan uttryckas indirekt genom att tematisera något av de villkor som gäller för talhandlingen. (Searle 1975, 72, 80-82.) I allmänhet betraktar jag sådana illokutioner som modifieras med något modalverb som konventionellt indirekta i min analys.

N2 Garderingar

Med engelskans *hedges* menas sådana partiklar, ord eller fraser som modifierar graden av inblandning och medlemskap av ett predikat eller en nominalfras i en mening. Dessa garderingar, kan visa att predikatets eller nominalfrasens medlemskap bara är delvis eller sann enbart under vissa förhållanden. Ibland kan medlemskapet vara sannare än man skulle tro. (Brown & Levinson 1987, 145.)

N3 Var pessimistisk

Lyssnarens negativa ansikte kan beaktas också genom att talaren tvivlar på innehållet i sitt uttryck. Strategin kan realiseras genom att använda negerade uttryck (*skulle du inte kunna gå och köpa en liter mjölk?*), subjunktiv (*could you do X?* i stället för *can you do X?*) eller pessimistiska garderingar (*kanske*) (Brown & Levinson 1987, 173, 175.) Typiskt i svenskan är användningen av *skulle* eller preteritum konjunktiv för att mildra huvudverbet i satsen (*jag skulle vilja ha salt* i stället för *jag vill ha salt* och *kunde jag gå hem* i stället för *kan jag gå hem*). På samma sätt kan också ett modalverb användas för att modifiera ett annat modalverb, såsom i satsen *kan jag få be dig att komma lite senare*.

N4 Minimera intrånget

Det är möjligt att visa respekt för samtalspartnern genom att minimera intrånget och visa att man vill störa honom så lite som möjligt. Typiska ord som används i detta syfte är exempelvis *bara*, och *lite*. (Brown & Levinson 1987, 177-178.)

N5 Visa respekt för lyssnaren

Talaren kan visa respekt för lyssnaren genom att berömma honom. Man kan använda olika slags uttryck för vördnad, såsom det plurala pronomenet *ni* samt olika titlar och namn för att visa att man vill respektera lyssnaren. En annan möjlighet att visa vördnad för samtalspartnern är att klandra sig själv och på det sättet uttrycka att lyssnaren har högre status. (Brown & Levinson 1987, 178-185.) Denna strategi motsvaras av accepterandemaximen och

anspråkslöshetsmaximen av Leech (se närmare 6.3.).

N6 Be om ursäkt

Med hjälp av ursäkter kan talaren förminska ansiktshotet mot lyssnaren och ta hänsyn till hans negativa ansikte. Vid sidan av att direkt be om ursäkt kan denna strategi realiseras genom att ge orsaker till handlingen. Dessutom kan man använda olika förmildrande uttryck som på sätt och vis tjänar som ursäkter. (Brown & Levinson 1987, 188-189.)

N7 Använd opersonliga uttryck för talaren och lyssnaren

Ett sätt att visa att man inte vill hota lyssnarens negativa ansikte är att använda olika opersonliga uttryck istället för de personliga pronomenen *jag* och *du*. Användningen av dessa pronomen och deras direkthet kan undvikas bl.a. med hjälp av imperativformer, opersonliga verb, passivkonstruktioner och plurala pronomen. Pronomenet *vi* kan sägas vara opersonligare än pronomenet *jag*, eftersom talaren gör sig själv opersonlig med formen *vi* genom att uttrycka att han tillhör en grupp tillsammans med andra människor. När pronomenet *du* ersätts med det plurala *ni* har lyssnaren möjlighet att tolka om tilltalet är riktat mot honom eller någon annan som är närvarande. (Brown & Levinson 1987, 190-203.)

N8 Uttryck en ansiktshotande akt som en allmän regel

Genom att uttrycka en ansiktshotande akt som en allmän regel eller fordran kan lyssnaren visa att han är tvungen att hota lyssnarens sociala ansikte även om han själv inte skulle vilja göra det. (Brown & Levinson 1987, 206.)

N9 Nominalisera saken som hotar lyssnarens face

Ett sätt att beakta lyssnarens negativa face är att nominalisera saken som hotar hans face. (Brown & Levinson 1987, 207-208.)

N10 Visa din tacksamhetsskuld till partnern eller påstå att partnern inte behöver stå i tacksamhetsskuld

Man kan undvika konflikter med lyssnaren genom att erbjuda någonting och samtidigt visa att lyssnaren inte behöver stå i tacksamhetsskuld. När man däremot ber om någonting kan man förmildra uttrycket genom visa sin tacksamhetsskuld till samtalspartnern. (Brown & Levinson 1987, 210.)

6.4.4. Behovet av artighet

Behovet att behålla lyssnarens sociala ansikte är stort i konflikter och konkurrenssituationer. I konflikter (t.ex. hotelser, beskyllningar) kan artighet tolkas som ironisk, men i konkurrenssituationer (t ex. frågor, begäran, befallningar) behövs det artighet, eftersom talarens illokuta funktion står i motsättning med behovet av samarbete och samförstånd mellan talaren och lyssnaren. I sådana situationer där det inte finns någon konkurrens eller konflikt markerar artighet samarbetsvilja och samhörighet och visar att man vill uppskatta partnern. (Leiwo & Luukka & Nikula 1992, 42-43.)

När man betraktar Searles klassifikation av illokuta funktioner hävdar Leech (1983, 107) att negativ artighet realiserar framför allt i direktiva illokutionstyper och att positiv artighet i sin tur är typiskt i kommissiver och expressiver. Muittari (1988, 19) delar denna åsikt och tillägger att negativ artighet också är viktig i sådana representativer och frågor som på något sätt hotar lyssnarens personliga territorium. Han hävdar att artighet i deklamationer däremot oftast är irrelevant.

Enligt Salo-Lee (1996, 54) är indirekta artighetsstrategier (=off record -strategier) och negativa artighetsstrategier typiska i finskt språkbruk, framför allt när det gäller kommunikation mellan personer som inte bra känner varandra. Positiva artighetsstrategier används primärt med nära vänner och goda bekanta. Saari (1991, 202-207) antar att sverigesvenskan har mera drag av positiv artighet än finskan och finlandssvenskan. Hon påstår att svenskarnas språkbruk är mera direkt och att de inställer sig mera optimistiskt till samtalspartnern och inkluderar sig själv i

aktiviteten, dvs. samarbetar mera än finländarna. Exempelvis olika tilltalsformer används mera i Sverige. Finländarna däremot undviker gärna direkt tilltal samt uttryck i andra person och talar hellre i tredje person eller använder indefinita pronomen och andra omskrivningar. Följande exempel av Saari (1991, 206-207) illustrerar tydligt skillnader i svenskarnas (A) och finländarnas (B) sätt att uttrycka direktitet och distans till samtalspartnern:

- (A) Du fixar en ask Marlboro?
Får jag låna din sax ett tag?
Du måste vara hungrig efter en lång resa. Vi går ner och äter en macka?
- (B) Int sku nån kunna bjuda på en cigarett?
Int sku nån idas se efter om taxin ha kommi?
Råkar det finnas jämna pengar?

7. OM MATERIAL OCH METOD

Undersökningsmaterialet består av svenskinlärarnas prestationer i en uppgift i delprovet i muntlig framställning på mellannivå i de allmänna språkexamina (hösten 1995). Examinanderna har som uppgift att reagera i olika situationer på svenska med hjälp av de finskspråkiga instruktionerna. Provet har ordnats i en språkstudio och svaren har bandats. Tyvärr är det inte tillåtet att publicera uppgiftsbeskrivningarna i de allmänna språkexamina. Uppgiften innehåller tio situationer, som har beskrivits på finska, men jag har valt ut åtta situationer för min analys för att begränsa mängden av undersökningsmaterialet. Två situationer, som jag har utelämnat, förutsätter huvudsakligen användning av direktiva illokutioner och detta är fallet också med tre andra situationer, som jag har tagit med i analysen. Jag har kodat alla tio situationer och konstaterat att det inte finns märkvärda skillnader mellan de artighetsstrategier som används i de fem situationer som kräver direktiva illokutioner. Därför anser jag det inte meningsfullt att analysera dem alla inom detta arbete.

Även om det är fråga om en testsituation med sina naturliga nackdelar är materialet enligt min mening ganska nära naturligt språk, eftersom situationerna är rätt så vanliga och de har valts så att examinanderna mycket sannolikt kommer att hamna i dem även i praktiken. Kraven på

artighet och hänsynstagande till lyssnarens sociala ansikte samt behovet av flytande kommunikation är mycket tydliga i uppgifterna, vilket gör betraktandet av fenomenet artighet ändamålsenligt i materialet.

Vid sidan av att svaren har bandats i en testsituation har materialet dock den nackdelen att man inte kan studera någon helt naturlig interaktiv kommunikation, eftersom examinanderna inte har någon riktig samtalspartner att kommunicera med. Eftersom en riktig samtalspartner saknas består replikerna exempelvis inte av hela samtalet, som samtalsparterna skulle föra i en riktig kommunikationssituation, utan det är vanligen bara början av det inbillade samtalet som har tagits med. I vissa fall föreställer sig examinanden talarens repliker och för så diskussionen till slut.

Jag har slumpmässigt valt ut tjugo examinander som informanter och transkriberat deras repliker i åtta olika situationer på datorn. Av dessa informanter är sju personer män och tretton personer kvinnor. Alla examinander har finska som modersmål. De flesta av personerna säger sitt riktiga namn på testbandet, men jag har ersatt namnen med påhittade namn i mina exempelsatser.

Eftersom jag koncentrerar mig på att studera olika sätt att uttrycka artighet anser jag det inte meningsfullt att göra någon mycket noggrann transkription. Min transkription är rätt så grov men jag har försökt att återge bl.a. pauser, tvekfönelen, omtagningar, felstarter och avbrott. Dessutom har jag markerat vissa icke-verbala aspekter, såsom skratt, hostande och suckande. Även om prosodiska aspekter inte är centrala i mitt arbete har jag försökt ta med intonationen för att helhetsbilden i replikerna skulle bli tydligare. Jag har ändå haft svårigheter med att markera det och därför har jag återgivit fortsättnings-, avslutnings- och frågeintonationen bara när den är ytterst klar, alltså inte helt konsekvent. För det mesta följer jag skriftsspråkets ortografi, men har ändå noterat vissa uttalsvarianter och talspråksformer, såsom å 'och', *dom* 'de, dem', *nånstans* 'någonstans' samt olika tvekljud (*eh*, *öö*, *mm*, *hm* osv.). Både transkriptionerna och symbolerna som jag har använt i dem finns som bilaga i slutet av pro gradu -arbetet.

Såsom det har hävdats ovan (se kapitel 3.2.) förutsätter transkribering av tal alltid mer eller mindre subjektiv tolkning av transkriptören. När man betraktar det transkriberade undersökningsmaterialet i detta pro gradu -arbete får man inte glömma detta faktum. Jag delar

Linells (1992, 2-3) åsikt att en transkription inte borde ses som data utan som ett resultat av analys och tolkning samt som ett arbetsredskap, som används för att undersöka olika fenomen i talet.

Analyssättet i undersökningen är kvalitativt och deskriptivt. Jag beskriver och förklarar vilka artighetsstrategier används och hur strategierna realiserar i undersökningsmaterialet i olika situationer och illokuta funktioner.

Efter att ha transkriberat replikerna har jag kodat materialet på datorn och eftersom den kommunikativa synen på språkfärdighet betonar funktionalitet har jag använt språkets funktioner som utgångspunkt för min analys. Om man betraktar funktionerna med hjälp av Bachmans (1990) klassifikation ser man att enbart idemässiga och manipulativa funktioner är representerade i testsituationerna. Idemässiga funktioner motsvaras av representativer i Searles (1976) klassifikation av illokuta funktioner. Med manipulativa funktioner försöker talaren påverka världen på något sätt och således är det direktiver och kommissiver som av Searles illokutioner närmast hör till denna klass. Dessutom har olika uttryck för interpersonella relationer, exempelvis hälsningar, kommentarer om vädret eller frågor om lyssnarens hälsotillstånd, också en manipulativ funktion. (Bachman 1990, 93.)

I stället för Bachmans klassifikation av språkets funktioner har jag använt Searles (1976) illokutionsklassifikation i min analys, eftersom den har en central ställning inom pragmatiken och eftersom den utnyttjas och kommenteras av många forskare. Jag har delat de åtta testuppgifterna i tre grupper i enlighet med de talakter som examinanderna primärt borde uttrycka i dem. Tre av uppgifterna kräver huvudsakligen användning av direktiver och i fyra situationer borde examinanderna uttrycka representativer. En uppgift ställer krav på användning av både expressiva och kommissiva talhandlingar. Deklarativa illokutioner behövs inte i uppgifterna.

Jag har försökt få fram vilka illokutioner examinanderna verkligen använder i prestationerna och naturligtvis består replikerna inte enbart av de illokutioner som förutsätts på grund av uppgiften, utan vid sidan av dem används också andra talhandlingar. Jag studerar alltid deluppgiften med alla de illokutiva funktioner som examinanderna använder i den under den rubrik som uttrycker

den på grund av uppgiften primärt förutsatta illokutionen. Eftersom illokutionen och dess hot mot lyssnarens face påverkar valet av olika artighetsstrategier betraktar jag varje illokution inom en och samma situation ofta för sig själv och försöker få fram hur olika strategier för artighet realiserar i dem.

Eftersom huvudsyftet med mitt arbete är att undersöka språkliga realisationer av lingvistisk artighet i svenskinlärares muntliga framställning har jag bearbetat materialet genom att med hjälp av Browns och Levinsons (1987) analysmodell för artighet ha kodat och sorterat artighetsstrategierna i prestationerna. Principerna i Browns och Levinsons modell är ganska allmänna, men de verkliga realisationerna kan avvika från språk till språk. Att placera de olika realisationerna av artighet i olika artighetskategorier i Browns och Levinsons modell har inte alltid varit lätt och det förutsätter alltid mer eller mindre subjektiv tolkning. I grupperingen har jag ändå haft en stor nytta av de exempel som Brown och Levinson ger i sin presentation av olika artighetsstrategier.

I min analys betraktar jag bara hotet mot lyssnarens sociala ansikte och olika artighetsstrategier att minska det, inte hotet mot talarens face. Som symbol för de negativa artighetsstrategierna använder jag bokstaven N och för de positiva artighetsstrategierna bokstaven P. Off record - strategin markeras med O. Eftersom strategi N1 tycks vara en mycket vanlig metod att uttrycka artighet betraktar jag denna strategi lite noggrannare genom att studera vilka olika möjligheter det finns att modifiera uttrycket. För att kunna studera användningen av direkta respektive indirekta talakter har jag markerat också de meningstyper och performativa verb som informanterna använder i sina repliker.

Browns och Levinsons modell innefattar inte någon tydlig kategori för hälsningar, tacksägelser och presentationer. Jag har ändå tagit med även dessa element i min analys, eftersom de enligt min åsikt är en väsentlig del av en flytande muntlig kommunikation.

I analysen har jag tagit med exempel på de flesta av företeelserna. Jag har valt ut exemplen så att helhetsbilden av de möjliga artighetsstrategierna och deras realisationer i svenska skulle vara täckande i varje situation. Exemplen är nästan alltid bara en del av talarens replik, men alla replikerna går att hitta i sin helhet som bilaga i slutet av arbetet. Med hjälp av bokstaven T inom

parentes efter varje exempel markeras numret på testpersonen och bokstaven U markerar den ifrågavarande uppgiften.

8. REALISATIONER AV ARTIGHET I REPRESENTATIVER

8.1. Allmänt

Representativernas illokuta syfte är att talaren binder sig vid yttrandets sanning. Talaren försöker få orden att motsvara världen och han tror på yttrandets propositionella innehåll. Påståenden, redogörelser, meddelanden, rapporter och klagomål är exempel på typiska representativer. (Searle 1976, 10.) Gemensamt för testsituationerna ett, fyra, sju och åtta är att examinanderna i alla dessa uppgifter bör uttrycka en representativ illokution. I situation ett bör man avböja en direktiv och hitta någon orsak till det. I uppgift fyra ska man klara upp ett missförstånd. I situation sju bör man tilldra sig lyssnarens uppmärksamhet och berätta en sak och i uppgift åtta bör man uttrycka sin attityd.

Direkta representativer kan uttryckas med hjälp av en deklarativ meningstyp eller med hjälp av ett performativt verb. I den deklarativa meningstypen är talaren övertygad om att sakförhållandet i det propositionella innehållet existerar. (Muittari 1988, 12, 80.) Om verbet i en representativsats modifieras med ett modalverb behandlar jag talhandlingen som konventionellt indirekt. I sådana fall är det alltså fråga om strategi ett för negativ artighet. Enligt Muittari (1988, 19) kan negativ artighet vara viktig i sådana representativer som på något sätt hotar lyssnarens personliga territorium.

8.2. Situation 1

I situation ett kräver uppgiften primärt användning av representativa illokutioner, som används av alla testpersoner. Vid sidan av dessa talhandlingar innefattar replikerna med ett undantag också expressiva illokutioner. Jag betraktar båda två illokuta funktioner skilt för sig.

Typiskt för replikerna i situation ett är att alla examinander på något sätt avböjer en direktiv och förklarar för lyssnaren varför de inte accepterar hans förslag. Detta kan tolkas som ett försök att skydda samtalspartnerns negativa face och det är således fråga om strategi N6 i Browns och Levinsons modell. Utgångspunkten för handlingen är det ursprungliga förslaget, som talaren avböjer. Avböjningen följer förslaget och de bildar en sekvens, på liknande sätt som frågor och svar brukar göra. En direktiv kan avböjas genom att förneka något förberedande villkor för direktiven.

Karakteristiskt för nästan alla representativa talhandlingar, som uttrycks av examinanderna i situation ett, är att de innehåller ett modifierande verb. Talhandlingarna är alltså konventionellt indirekta och representerar strategi N1. Direkta påståenden, som inte innehåller något modifierande verb, används bara två gånger (T13, T14). Dessa enskilda meningar förekommer ändå i sådana repliker där konventionell indirekthet annars är tydlig. Användningen av indirekta uttryck kan åtminstone dels förklaras med att representativerna i situationen mer eller mindre hotar lyssnarens sociala ansikte, eftersom talaren inte kan acceptera lyssnarens förslag. Talaren kan försöka ta hänsyn till lyssnarens face genom att förminska ansiktshotet med hjälp av strategier för negativ artighet, varav strategi ett tycks vara den vanligaste. Genom att förneka något villkor för direktiven avböjer talaren akten och handlingen i det propositionella innehållet förverkligas inte. Vanligen påstår talaren att han saknar möjlighet eller vilja att acceptera förslaget.

Vid avslaget av samtalspartnerns förslag påstår en del av examinanderna att de inte har möjlighet att diskutera saken. Detta kan uttryckas antingen explicit med modalverbet *kunna* eller implicit på något indirektare sätt.

- (1) a. jag jag jag kan inte diskutera med det, ursäkta. (T7)
- b. jag har inte tid att att öh hm diskutera med er då jag skulle gå till / gå till // eh / till hem. (T20)
- c. jag vill inte jag har inte tid / att diskutera / med er // ymm men, // (T16)

Att talaren inte har möjlighet uttrycks i exempel (1a) explicit med hjälp av modalverbet *kunna* och i (1b) och (1c) implicit genom talarens påstående att han *inte har tid*. Bristen på tid kan i

många fall också vara ett uttryck för att man inte vill ta emot erbjudandet. Oftast är det omöjligt att tolka vad talaren egentligen menar och på så sätt är dessa uttryck för brist på tid egentligen ännu mera indirekta än egentliga modalverb.

Direktiven kan avböjas också genom att påstå att man inte har förmåga att diskutera saken. Av detta följer att man inte heller har möjlighet att acceptera förslaget (N1).

- (2) a. jag kan inte / ursäkt jag kan inte / öö tala med dig öö då jag / förstår ingenting om din religion. (T2)
- b. nu du säger sådana saker / att det är ganska svårt för mig att diskutera om det, därför att jag känner inte / sådana eeh / god som du sade / om jag tror inte på sådana god-d som du berättade om. (T9)

Att man inte har möjlighet på grund av bristande kunskaper uttrycks explicit med hjälp av verbet *kunna* i (2a). En person använder uttrycket *det är svårt för mig att diskutera saken* (jfr (2b)) och enligt min åsikt kan även detta betraktas som ett konventionellt indirekt sätt att avböja erbjudandet, eftersom denna implicita konstruktion har ungefär samma betydelse som det motsvarande modal verbet *kunna*.

En del av testpersonerna avböjer direktiven implicit med en motivering att de måste gå någonstans. Att talaren påstår sig vara tvungen att gå någon annanstans är orsaken till att han inte har möjlighet att acceptera samtalspartners förslag (N1).

- (3) a. ja eh jag har nu lite bråttom jag måste öö hinna till bussen (T7)
- b. jag vill inte diskutera just nu, jag har lite bråttom. (T5)
- c. joo-o, tyvärr jag är inte intresserad, jag har så jättebråttom, nämligen, min bror ska gifta sig å jag ska gå å hjälpa honom. (T17)

Vid sidan av modal verbet *måste* (jfr (3a)) används också modalverben *skulle* (jfr (1b)) och *skall* (jfr (3c)), samt uttrycket *ha bråttom (någonstans)* (jfr (3a), (3b) och (3c)). Jag tolkar också den sistnämnda strategin som ett uttryck för nödvändighet i betydelsen 'vara tvungen att snabbt gå någonstans' och samtidigt hävdar talaren att han saknar möjlighet att diskutera saken med

lyssnaren. Eftersom olika uttryck för bråttom och brist på tid tycks vara så vanliga motiveringar kan de enligt min åsikt bra tolkas som realisationer av konventionaliserad indirekthet.

Ett sätt att avböja förslaget är att säga att man inte vill diskutera med lyssnaren. Detta kan göras explicit med modal verbet *vilja* eller implicit genom att använda någon annan konstruktion, som uttrycker ovilja.

- (4) a. jag vill inte diskutera / om religion //// jag vill inte diskutera // eftersom jag är // ateist. (T12)
- b. tyvärr ja- det här intresserar mig inte, men öö tack för det här diskussione dig å, men jag jag måste gå (T19)

Ovilja uttrycks explicit med modal verbet *vilja* i (3b) och (4a). Några examinander uttrycker att de inte vill diskutera med lyssnaren genom att påstå att de *inte är intresserade* av diskussionen (jfr (3c) och (4b)). Dessutom kan talarens påstående att han *inte har tid* i många fall ha den betydelsen att talaren egentligen inte alls vill prata om saken (jfr (1b) och (1c)).

Utom betydelsen möjlighet eller vilja kan verben *skulle* och *skall* användas för att markera konventionell indirekthet.

- (5) a. åå det skulle ta så mycket tid attattatt / eeh höra om det å-å lära sig / din din god ååå därför jag har \ (T9)
- b. du kan ha din opinion å jag ska ha min. / (T3)
- c. jag jag är jag har n-nu lite bråttom och / kan inte / diskutera / sådana saker, men / kanske nästa gång eller passar skulle det passa bättre för mig att åå (T13)

Verben *skall* och *skulle* i exempel (5b) och (5c) kan betraktas som markörer för konventionaliserad indirekthet. I (5a) används modal verbet *skulle* för att modifiera talarens påstående att inte ha tid för en diskussion och det är fråga om strategi N3 i Browns och Levinsons modell. I (5b) uttrycker talaren tillåtelse med hjälp av verbet *kunna*. Talaren vill betona ömsesidighet (P14) och hävdar att både han själv och lyssnaren har rättighet till egna opinioner.

Examinandernas motiveringar betyder i många fall att talaren annars skulle kunna diskutera saken med lyssnaren om han nu inte hade något annat att göra för ögonblicket. Oftast kan sådana orsaker betraktas som vita lögnen och då ljuger talaren hellre än hotar lyssnarens sociala ansikte genom att direkt säga att han helt och hållet inte vill prata med honom. Åtminstone sådana förklaringar där talaren påstår att han inte har tid eller att han har bråttom någonstans (jfr (1b), (1c), (3a), (3b) och (3c)) kan enligt min åsikt tolkas som vita lögnen. Då fungerar de som försök att undvika konflikter och representerar strategi P6. Även det att talaren säger att han möjligen kan diskutera saken någon annan gång i framtiden är tydligen en vit lögn, eftersom både talaren och lyssnaren vet att det antagligen aldrig kommer någon annan gång (jfr (5c)).

Garderingar, som representerar strategi N2, förekommer rätt så mycket i replikerna i situation ett. De vanligaste exemplen på garderingsord är adverbena *så*, *lite*, *mycket*, *nu* och *just nu*. Vid sidan av dessa förekommer också adverbena *ganska*, *också* och *nämligen* samt en konditionalsats. Garderingarna exemplifieras i (2b), (3a), (3b), (3c), (5a) och (5c). En person använder ordet *kanske*, som i Browns och Levinsons modell kan betraktas som ett uttryck för pessimism och således som en representant för strategi N3 (jfr (5c)). Ordet *jätte-* kan räknas höra till strategi P2, eftersom det har en överdrivande funktion och representanter för denna strategi är också adverbena *så* och *mycket* i de fall då de inte används tillsammans med en negation. Med negation har dessa ord en förmildrande karaktär (N2), men utan negation kan man överdriva någon sak med hjälp av dem (P2).

Genom att tilltala lyssnaren på ett visst sätt kan talaren uttrycka antingen samhörighet med eller distans till samtalspartnern. I situation ett uttrycks detta med hjälp av olika tilltalspronomen. Också valet mellan det singulara och plurala pronomenet i första person kan påverka realisationen av artighet och negativ artighet kan betonas genom att använda opersonliga uttryck.

- (6) a. jag vill inte jag har inte tid / att diskutera med er // ymm men, // (T16)
 b. jag kan ikke acceptera sån öh såna därna sånt där som du / håller på med. (T4)

I (6a) visar talaren vördnad för samtalspartnern genom att använda strategi N5. Detta sker genom att tilltala lyssnaren med objektsformen till det plurala tilltalspronomenet *ni*. I (6b) används däremot det singulara pronomenet *du*, vilket i sin tur kan vara ett uttryck för att man vill undvika

känslan av distans och sträva efter gruppsamhörighet. Pronomenet *du* är ett typiskt exempel på realisationer av P4-strategin.

- (7) a. tyvärr jag vill inte diskutera just nu, jag har lite bråttom. (T5) (i stället för: jag vill inte diskutera just nu med dig / er)
- b. jaa de- eh det passar inte / (T13) (i stället för: det passar inte för mig)
- c. det är det allra viktigaste vi har här i livet (T3) (i stället för: det är det allra viktigaste jag har här i livet)

En del av examinanderna använder inte alls några tilltalspronomen och undviker på så sätt deras direktitet (jfr (7a)). Sådana opersonliga uttryck motsvarar strategin N7. En orsak till att talaren inte tilltalar lyssnaren kan vara att han inte vet om samtalspartnern borde *duas* eller *nias*. Till strategi N7 hör också undvikandet av pronomenet *jag*, som exemplifieras i (7b). Även om pronomenet *jag* inte förekommer i denna enskilda mening, används det ändå annars i repliken, eftersom alla testpersoner använder det i sina repliker. Till strategi N7 hör också användningen av det plurala pronomenet *vi* i stället för det personligare *jag* (jfr (7c)). Pronomenet *vi* är opersonligare än *jag*, eftersom talaren uttrycker att han tillhör en grupp med andra människor. I fråga om undvikandet av personliga pronomen är det naturligtvis svårt att säga om talaren gör det medvetet för att uttrycka sig indirekt eller inte.

Vid sidan av representativa talhandlingar uttrycker alla testpersoner utom en också expressiva illokutioner i situation ett. Jag betraktar expressiverna som direkta, eftersom de inte innehåller några modifierande verb.

- (8) a. ursäkta nu men jag har inte tid att diskutera med dig (T1)
- b. ööö-öö tyvärr jag vill inte diskutera just nu (T5)
- c. joo-o, tyvärr jag är inte intresserad (T17)

De vanligaste expressiverna i replikerna är ursäkter (jfr (8a)) och motsvarande förmildrande ord (jfr (8b) och (8c)). Vid sidan av att vara exempel på expressiver representerar ursäkterna också strategin N6, eftersom examinanderna genom att be om ursäkt försöker undvika konflikter med lyssnaren. En del av ursäkterna är i imperativform (jfr (8a)) och således kan de också betraktas

som representanter av bald on record -strategin. I (8c) har också den semantiskt tomma diskurspartikeln *joo-o* en expressiv illokut funktion.

Också välbefinnandeönskningar hör till expressiva talhandlingar.

- (9) a. jag hoppas allt gott till dig i fortsättningen (T3)
 b. jag önskar att att önskar dig öö god fortsät-fortsättning å lycka till (T13)
 c. tack så mycket å ha en trevlig dag (T17)

Med hjälp av en välbefinnandeönskning i (9a), (9b) och (9c) försöker talaren tillfredsställa lyssnarens önskemål att bli uppskattad och accepterad av andra människor. Talaren vill hävda att det att han inte vill diskutera saken med lyssnaren inte nödvändigtvis betyder att han inte skulle acceptera och uppskatta honom som person. Välbefinnandeönskningarna uttrycker alltså sympati för samtalspartnern och motsvarar strategi P15 i Browns och Levinsons analysmodell. Positiv artighet och gruppssamhörighet med lyssnaren betonas i (9a) och (9b) också i form av det singulara pronomenet *du* (P4).

Också hälsningar och tacksägelse har en expressiv illokut funktion. Dessa har dock inte tagits med i Browns och Levinsons modell för artighetsstrategier.

- (10) a. nej tack, ja eh jag har nu lite bråttom (T7)
 b. god dag, öö // jag vill inte jag har inte tid att diskutera / med er (T16)
 c. hej, eh jag vill inte tala med de här saken just nu (T8)
 d. du kan ha din opinion å jag ska ha min. / tack å hej. (T3)

Tacksägelse exemplifieras i (9c), (10a) och (10d). I tacksägelsen *tack så mycket* förekommer också strategi P2, för att talaren försöker skapa en gemensam referensram med lyssnaren genom att överdriva sitt uttryck med de överdrivande orden *så mycket* som om han hade någon större orsak att tacka lyssnaren för (jfr (9c)). Hälsningar används vid möte i (10b) och (10c) och vid avsked i (10d).

I situation ett använder examinanderna bald on record -strategin enbart i expressiva

talhandlingar, där alltså en del av ursäkterna (jfr (8a)) och en av välbefinnandeönskningarna (jfr (9c)) är i imperativform. Varken ursäkterna eller välbefinnandeönskingen hotar lyssnarens sociala ansikte, eftersom handlingen i båda fallen är gynnsam för honom. Samtidigt med bald on record -strategin representerar ursäkterna strategin N6 och välbefinnandeönskingen strategin P15. På så sätt har de också en försonande funktion och tar hänsyn antingen till samtalspartnerns negativa eller positiva ansikte.

8.3. Situation 4

Examinandernas uppgift i situation fyra är att klara upp ett missförstånd. Vid sidan av några expressiva talhandlingar innehåller replikerna i situation fyra enbart representativa illokutioner, som dessutom alla är i påståendeform. Jag betraktar båda talhandlingar skilt för sig.

I motsats till situation ett används konventionell indirekthet (N1) inte mycket i replikerna och representativerna är oftast direkta. Av modalverben är det enbart *kunna* och *måste* som förekommer i replikerna i situation fyra.

- (11) a. några kan tala bara finska men / men ganska många kan tala också svenska (T13)
- b. nej men nu nu måste jag ju säga att inte inte alla finskarna är svårspåsvårspåkiga, öö det är många som kan / kan / svenska eftersom vi läser det i skolan (T5)

Modal verbet *kunna* används i betydelsen 'ha vissa språkliga kunskaper, ha språkförmåga' tillsammans med verbet *tala*. Detta exemplifieras i (11a). Dessutom förekommer verbet *kunna* ensamt som huvudverb i samma betydelse i replikerna (jfr (11b)). I uttrycket *kunna tala ett språk* kan man egentligen inte tala om konventionell indirekthet i syfte att försöka undvika konflikter med samtalspartnern. Snarare används verbet *kunna* i sin grundbetydelse 'ha förmåga att göra något'.

I (11b) exemplifieras också användningen av verbet *måste* som en markör för konventionell

indirekthet i en sats som utan något modalverb skulle tolkas som en direkt representativsats, eftersom den innehåller det performativa verbet *säga*. Talaren antar möjligen att talhandlingen hotar lyssnarens face, eftersom han är tvungen att hädva att lyssnaren har missuppfattat saken, och försöker förminska ansiktshotet genom att använda det modifierande verbet *måste* som en markör för strategi N1.

Garderingar (N2) används rätt så mycket i situation fyra och bara två examinander använder inte alls några garderingar. De populäraste garderingsorden är adverbena *bara*, *också*, *så* och *ju* och också adverbena *mycket*, *säkert*, *egentligen*, *nu*, *ganska*, *nämligen* samt verbet *tro* och uttrycket *för det största dele* används i situationen. Eftersom orden *så* och *mycket* förekommer tillsammans med negation tolkar jag dessa ord som realisationer av strategi N2, även om de utan negation ofta kan betraktas som realisationer av strategi P2. Ordet *jätte-* kan däremot i situation fyra räknas höra till den sistnämnda strategin, eftersom det uttrycker emfas.

Typiskt för replikerna är att tilltalspronomenen *du* respektive *ni* inte används av många testpersoner. Genom att undvika användningen av dessa pronomen gör testpersonerna sina repliker opersonligare och förminskar på det sättet hotet mot lyssnarens sociala ansikte (N7).

- (12) a. jahaa, du kommer från grekland (T3)
 b. ju du har rätt, det finns nu så att det finns människorna där vid kusten (T9)
 c. jo men hej du, eh mm vi är a-eh vi är inte alla tvåspråkiga i finland (T11)
 d. alla finländare är inte tvåspråkiga, det finns många människor som kan bara finska / eller svenska, men inte båda språk. (T1)
 e. oi hur roligt att höra att nån (i stället för: du) tänker att att vi alla kan tala svenska å finska i finland (T6)
 f. nej, det är inte så (i stället för: nej, jag måste säga att det inte är så) (T20)

Med hjälp av pronomenet *du* försöker talaren skapa en gemensam referensram med lyssnaren (P4) i (12a) och (12b). Användningen av *du* tillsammans med ordet *hej*, vars syfte i detta sammanhang närmast tycks vara att få lyssnarens uppmärksamhet låter ändå inte särskilt artig (jfr (10c)) (se närmare Brown & Levinson 1987, 203-204). Tilltalspronomenet *ni*, som vanligen används för att visa respekt för lyssnaren (N5) förekommer inte alls. En del av personerna

undviker antingen användningen av pronomenet *du* respektive *ni* eller *jag* och en del använder varken pronomenet *jag* eller *du* respektive *ni*. För det mesta har pronomenen helt utelämnats, såsom i exempel (12d), men i vissa fall omskrivs de med någon opersonligare konstruktion (N7) (jfr (12e) och (12f)). Att pronomenen *jag* och *du* inte används mycket kan bero på att sakinnehållet i replikerna mera kräver användningen av uttryck för första och tredje person i pluralis.

Även om examinanderna inte använder tilltalspronomenet *ni* realiseras strategi N5 ändå i form av andra uttryck i replikerna.

- (13) a. jahaa, du kommer från grekland men, tyvärr är det så i finland att det är inte inte så lätt säkert att tala med alla därför att de- det är inte alla som kan engelska eller svenska å, det är några få som har lät-läst grekiska. jag har ocks-också läst grekiska mm på en kurs nånstans men jag kan inte ett ord egentligen (T3)
- b. jag kan inte / tala / mycket god bra svenska, jag är finländare å min språk är / så dålig. (T2)
- c. jag har ocks-också läst grekiska mm på en kurs nånstans men jag kan inte ett ord egentligen man glömmer bort det när man träffar så / inte så ofta greker. (T3)

I exempel (13a) klandrar en av informanterna sig själv genom att påstå att han inte kan grekiska även om han har läst det, och berömmar samtidigt lyssnaren, eftersom han har det i talarens hemland sällsynta och svåra språket grekiska som modersmål. Strategi N5 exemplifieras också i (13b) i form av talarens anspråkslöshet, något som ofta påstås vara typiskt för finländare. Som orsak till att inte kunna svenska nämner talaren att han är finländare och enligt honom är det väl omöjligt för finländare att kunna främmande språk. Det att man på något sätt motiverar sina påståenden är ett sätt att förminska ansiktshotet mot samtalspartnern och ta hänsyn till hans negativa face (N6). I exemplen (13b) och (13c) realiseras denna strategi i form av att talaren anger orsaker till sina bristande språkkunskaper.

Lyssnarens positiva face tas också hänsyn till i form av strategi P5. Detta sker genom att talaren upprepar en del av det som samtalspartnern säger och strävar på så sätt efter samförstånd med

honom. Man måste dock komma ihåg att denna tolkning är rätt så subjektiv, eftersom man inte kan veta vad samtalspartnern egentligen skulle ha sagt för det finns inte någon riktig samtalspartner i testsituationen.

- (14) a. oi hur roligt att höra att nån tänker att att vi alla kan tala svenska å finska i finland, men tyvärr det är inte så (T6)
- b. joo-o, joo det finns både finns å svenskspråkiga i finland. // nej nej, int inte alla, det är bara en eh minoritet som talar svenska ungefär trehundra tusen människor / av befolkningen. / juu alla andra är finskspråkiga. (T18)
- c. juu, jag vet att finland är ett tvåspråkigt land, vi har ju både finska å svenska, men alla finländare pratar inte svenska (T17)
- d. ju du har rätt, det det finss nu så att att det finns människorna där vid kusten, där man pratar både svenska å finska, men ii ii inneinnersta landet det finns bara finskaspråkiga mänskimänniskor där (T9)

I exempel (14a) vet man att talaren upprepar (åtminstone en del av) lyssnarens replik, eftersom verbet *höra* tyder på att talaren säger vad han har hört. Dessutom använder han strategi P2 genom att överdriva sitt intresse med hjälp av uttrycket *oi hur roligt att höra*. Samtidigt kan meningen också tolkas som en realisation av strategi P15, eftersom talaren visar att det enligt honom är trevligt att prata med lyssnaren. I exempel (14b) tyder orden *joo-o, joo, nej nej* och *juu* antagligen på att talaren efter dessa ord upprepar något som lyssnaren har sagt och använder alltså strategi P5. Å andra sidan kan åtminstone några av dessa element användas som för talat språk typiska diskurspartiklar, som inte har något egentligt semantiskt innehåll.

Vid sidan av att talaren upprepar en del av det som samtalspartnern säger (P5) i exempel (14c) har han också formulerat sin replik som om han vore av samma åsikt med lyssnaren även om han inte är det. I stället för att direkt säga *nej* låtsas han först att han håller med och använder uttrycket *juu, men*, som typiskt representerar strategi P6. Också i (14d) exemplifieras ett sådant fall, där talaren försöker undvika oenighet med lyssnaren genom att använda uttrycket *ju du har rätt, men*.

Bald on record -strategin realiserar två gånger i situation fyra och i båda fall är det fråga om

ursäkter i imperativform. Ursäkter representerar strategin N6 vid sidan av att ha en expressiv illokutiv funktion. Annars förekommer den expressiva illokutionen bara i form av diskurspartiklar samt hälsningsordet *hej*. Även i det sistnämnda fallet är det egentligen närmare fråga om talarens försök att få samtalspartnern att rikta uppmärksamheten mot talarens synpunkt (jfr (12c)). Alla expressiver kan sägas vara direkta, eftersom de inte innehåller något modifierande ord.

8.4. Situation 7

I situation sju borde examinanderna tilldra sig lyssnarens uppmärksamhet och berätta en sak. Vid sidan av representativa illokutioner används också expressiva och direktiva talhandlingar rätt så mycket i situationen. Jag betraktar först de expressiva talhandlingarna och sedan de representativa och direktiva illokutionerna.

Expressiva illokutioner förekommer i form av hälsningar eller ursäkter och de används varje gång helt i början av repliken.

- (15) a. no hejsan är det de // Annika från / (..) vad är det [tytär] syster fabriken sekreterare / från många år sedan // eeh (T12)
- b. god dag, mm jag heter / Anna Ahola å mm // jag jag också arbetar för firma // (...) öö ja- jag tror att ni / arbetar öö i vår / dotterfirma. / (T16)
- c. ursäkta mig, vi har ju mött förr, / jag heter Raija Riimilä, / vi har ju träffat på, på fir- öö du har ju varit på firmabesök hos oss. / ikke sant? (T4)
- d. hej ursäkta menn jag tror vi känner varandra, du har arbetat i / i vår svenskspråkiga // dot- // ööö // (T1)

De expressiva hälsningsorden *hej* och *hejsan* samt välgångsönskan *god dag* används i (15a) och (15b) för öppna samtalet med lyssnaren. På samma sätt som hälsningarna kan också ursäkterna betraktas som ett medel för att tilldra sig lyssnarens uppmärksamhet, eftersom de står i början av repliken (jfr (15c)). Ursäkterna hör också till den expressiva illokutionen och de fungerar som markörer för negativ artighet (N6). I de fall, där de står i imperativform representerar de också

bald on record -strategin. En kombination av en ursäkt och en hälsning används bara av en testperson (jfr (15d)). Expressiverna är alltid direkta på grund av att de inte innefattar några modifierande verb.

- (16) a. ((suckande)) /// ööh jag tror att jag tror att vi har träffat träffat många år sedan,
/ sedan\ (T5)
- b. nej men Maria, är det du? kommer du ihåg när du var eh som sekreterare i vårt dotterbolag? / (T18)

I de två fall då ingen expressiv illokution används i början av repliken öppnar examinanderna sina repliker direkt med representativa illokutioner. I exempel (16a) går examinanden rakt på sak genom att påstå att han tror sig ha träffat lyssnaren tidigare och i (16b) uttrycker talaren sin förvåning över att träffa en gammal bekant i form av ett utrop. Motsvarande utropssatser används av två andra examinander tillsammans med hälsningsord (jfr (15a)).

Typiskt för replikerna i situationen är att talaren efter att ha tilldragit sig lyssnarens uppmärksamhet vanligen i representativa talhandlingar representerar sig själv och berättar att han känner lyssnaren på grund av vissa gemensamma erfarenheter. Representativa är alltid i påståendeform.

- (17) a. jag tror att jag har jag känner er, öö har ni jobbat i i eriksson / i stockholm? jag tror att jag har träffat er dit, är det möjligt? (T6)
- b. hej, känner du / mig? jag tänker att vi har mött / tidigare eeh är det är det så att / du / arbetar vid scania? (såärdetatt) jag tycker att vi har mött // där ett par år sedan. /// (T14)
- c. vi har ju träffat på, på fir- öö du har ju varit på firmabesök hos oss. / ikke sant? (T4)

Direktiverna står alltid i frågeform i situation sju. Genom att ställa frågor försöker talaren oftast få lyssnarens bekräftelse på sina tankar, som uttrycks i representativerna och enligt min åsikt markerar dessa direktiver oftast närmare talarens osäkerhet mera än hotar lyssnarens sociala ansikte. Exempelvis i (17a), (17b) och i (17c) tycks talaren inte vara alldeles säker på att

lyssnaren är den person som han tror honom vara och därför använder han frågor vid sidan av påståendesatser för att kunna uttrycka sin sak försiktigt och indirekt, något som kan betraktas som en realisation av negativ artighet. Hotet mot lyssnarens face består naturligtvis av att talaren mer eller mindre väntar på att lyssnaren utför en sådan handling att han svarar på frågan, vilket kan störa hans personliga territorium. Frågeformen är dock ett konventionellt indirekt sätt att uttrycka en direktiv (N1), vilket minskar direktivens hot mot lyssnarens negativa sociala ansikte.

Å andra sidan kan frågorna ofta samtidigt förminska distansen mellan talaren och lyssnaren och fungera som gruppansamhörighetsmarkörer. I (17a), (17b) och (17c) kan frågorna tolkas som talarens försök att skapa en gemensam referensram med lyssnaren genom att sätta sig i lyssnarens ställning och fråga hans opinion om saken. I sådana fall är det fråga om strategi P7 i Browns och Levinsons modell. Åtminstone exempel (17c) representerar tydligen strategi P7, eftersom talaren i form av en negerad fråga antar att lyssnaren är av samma åsikt med honom. Oftast är det ändå svårt att säga om frågorna är avsedda som markörer för positiv eller negativ artighet.

Konventionell indirekthet i form av modifierande verb tycks inte karakterisera replikerna i situation sju och strategi N1 förekommer i denna form bara i fyra enskilda meningar, varav en har en representativ och tre en direktiv illokut funktion.

- (18) a. hej, du måste ju vara / en sekreterare / eh-h i samma firma som jag jobbade (T3)
 b. ööh förlåt men kan jag få presentera mig? (T13)
 c. kan du minna den? minnas du minns du den? (T13)

I den representativa illokutionen (18a) tycks talaren vara rätt så säker på att lyssnaren är en bekant till honom och därför använder han modal verbet *måste* (N1). Talaren ställer sig optimistiskt till att lyssnaren är den person som han tror honom vara. Antagligen antar han också att lyssnaren vill tillfredsställa hans önskemål att ha rätt genom att bekräfta det, och på så sätt kan det optimistiska uttrycket betraktas som en realisation av strategi P11.

I (18b) exemplifieras en indirekt direktiv illokution, där talaren ber om lyssnarens tillåtelse att få presentera sig själv och modal verbet *få* modifieras ännu med verbet *kunna*, som i sin tur fungerar

som en realisation av strategi tre för negativ artighet. Strategi N1 förekommer också i (18c), där talaren explicit med verbet *kunna* frågar om lyssnaren har förmåga att komma ihåg en viss sak. I (17a) frågar talaren om det är möjligt att han har träffat lyssnaren någonstans och det implicita uttrycket *är det möjligt* kan också tolkas höra till realisationer av konventionell indirekthet.

Användning av strategi N2 är karakteristiskt för replikerna och garderingar används för att förmildra innehållet av meningarna särskilt i representativa illokutioner. I direktiver förekommer garderingar bara i två fall. Det populäraste garderingsordet är verbet *tro* och i samma betydelse används också verben *tänka* och *tycka*. Såsom det framgår av exemplen (17a) och (17b) fungerar dessa verb som markörer för lyssnarens osäkerhet. Andra garderingsord som används i situation sju är bl.a. adverbena *alltså*, *också* och *säkert* samt partiklarna *ju* och *väl*.

Positiv artighet tycks vara vanligare än negativ artighet i situation sju om man betraktar olika sätt att tilltala lyssnaren. Strategier N5 och N7 för att visa respekt för samtalspartnern används inte så mycket som strategier P4 och P12, som båda betonar samarbetsvilja och gruppsamhörighet med lyssnaren.

- (19) a. ursäkta fröken, öö / men jag heter Irja Annika Ahonen å jag tror att jag har jag känner er, öö har ni jobbat i i eriksson / i stockholm? (T6)
- b. jag tror att jag har sått i-i-i vår eh systerbolaget. är det sant? (T15)
- c. förlåt men, eeh är du Annika Holm? // jag heter Osmo Ollikainen och jag tror att vi har träffats eeh för / tre år sen, / eh / i ditt arbetsplats /// jag är nämligen dotterbolagets direktör. // (T11)
- d. hej ursäkta menn jag tror vi känner varandra (T1)

Strategi N5 exemplifieras i (19a) i form av att talaren tilltalar lyssnaren med pronomenet *ni* och använder dessutom titeln *fröken* för att visa vördnad för lyssnaren. En examinand använder dock det singulara pronomenet *du* samtidigt med det plurala *ni* och för honom är det tydligen oklart vilket pronomen man borde använda.

Opersonliga uttryck, som hör till strategi N7, används i direktiverna och de förekommer alltid i en sådan kontext, där personliga uttryck annars används. Exempelvis i (19b) har examinanden

undvikit direktivens möjliga hot mot lyssnarens face genom att ha valt det opersonliga uttrycket *är det sant* i stället för att fråga personligare *tror du att det är sant*. Det är ändå svårt att säga om det opersonliga alternativet i praktiken förminskar hotet mot lyssnarens sociala ansikte mera än uttrycket med pronomenet *du*.

I stället för att betona distansen till samtalspartnern vill nästan alla examinander visa gruppsamhörighet med lyssnaren genom att använda strategi P4. Samtalspartnern tilltalas med pronomenet *du* och dessutom kan lyssnaren påminnas om gemensamma erfarenheter, som utomstående betraktare inte helt kan förstå. Dessutom kan samtalspartnern tilltalas med namn. Dessa realisationer av strategi P4 exemplifieras i (19c). Talarens uttryck *i ditt arbetsplats* och *dotterbolagets direktör* är inte helt begripliga för alla andra människor, eftersom bara samtalsdeltagarna kan veta vilken arbetsplats och vilket bolag det egentligen är fråga om.

Också användningen av strategi P12 framhäver samarbetsvilja med lyssnaren. Man kan inkludera även lyssnaren med i handlingen genom att använda det plurala pronomenet *vi*. I stället för att i (19d) säga *jag känner dig* resp. *er*, såsom i (19a), har testpersonen valt uttrycket *vi känner varandra* och på så sätt fått en känsla av gruppsamhörighet och samarbete, även om betydelsen kanske mera är att talaren tror sig känna lyssnaren.

Vid sidan av de ovannämnda strategierna för positiv artighet realiseras också strategier P5 och P15 i replikerna.

- (20) a. kommer du ihåg när du var eh som sekreterare i vårt dotterbolag? / lokomo, juu-u, juu det företaget. (T18)
- b. ja-jag tror att ni / arbetar öö i vår / dotterfirma. / är jag är det sant? /// trevligt att träffas (T16)

I (20a) tyder uttrycket *juu-u, juu det företaget* på att talaren tydligen upprepar en del av det som lyssnaren har sagt (P5). Samtidigt uppnår han en större grad av samförstånd med lyssnaren och tar hänsyn till hans positiva face. Strategi P15 exemplifieras i (20b), där talaren direkt uttrycker att det enligt honom är trevligt att träffa lyssnaren. På det sättet tillfredsställer talaren lyssnarens vilja att bli omtyckt och visar att han betraktar lyssnaren som en vän och accepterar honom.

8.5. Situation 8

I situation åtta är det nästan enbart representativer i påståendeform som används av examinanderna. Den expressiva illokutionen förekommer bara i form av semantiskt tomma pragmapartiklar (t.ex. *jaa-a*, *nå jaa*, *joo*) och i en replik beklagar talaren handlingen med hjälp av ordet *tyvärr* och använder strategi N6. En testperson uttrycker en direktiv illokut funktion genom att fråga lyssnarens åsikt om teaterföreställningen.

Replikerna karakteriseras av att olika strategier för negativ artighet används rätt så mycket, medan positiv artighet realiseras bara genom en strategi. Detta beror antagligen på att representativerna uttrycker talarens negativa åsikter och kritik till den ifrågavarande saken. Åsikterna kan stå i motsättning till lyssnarens opinioner och på så sätt hota hans negativa face. För att upprätthålla lyssnarens negativa face försöker talaren begränsa ansiktshotet genom att använda olika strategier för negativ artighet.

Strategi N6 realiseras av bara en testperson i form av ett urskuldningsord, medan alla examinander motiverar varför de inte har tyckt om skådespelet och använder på så sätt strategi N6. Det förekommer även några andra orsaker, men alla examinander berättar att de inte har njutit av teaterföreställningen, eftersom de inte har förstått språket. Även om det att man motiverar handlingen redan i sig fungerar som en markör för negativ artighet, modifieras detta ofta ännu med hjälp av strategi N1 genom att med något modifierande uttryck hävda, att man inte har haft förmåga att förstå språket i skådespelet.

- (21) a. det var lite svårt att förstå, / så jag kunde inte förstå hur det gick åå, jag tyckte inte så mycket om det, men kanske om man vet dialekt bättre kanske det är bättre då eller säkert det är bättre då. (T6)
- b. ja-jag tyckte att det var var / ganska svårt att / förstå vad s-skådespelade-spelarna / s-sade för de / de har så mycket dialekt eller // (T14)
- c. ja ja har jag hade svårigheter att förstå, förstå. // och därför jag jag blev trött. (T5)

Talarens oförmåga att förstå språket uttrycks implicit med sådana konstruktioner som t.ex. *vara svårt att förstå / få reda på* (jfr (21a) och (21b)) samt *ha svårigheter att förstå* (jfr (21c)). Dessa

kan enligt min mening betraktas som realisationer av konventionell indirekthet (N1) på samma sätt som det explicita sättet att använda modalverbet *kunna* (jfr (21a)).

- (22) a. om man skulle fråga av mig ska du gå dit på nytt det ska jag aldrig göra (T3)
 b. jag skulle / lära bättre / svenska också dialekten / (T13)
 c. joo-o, jag måste säga att jag inte / njutade så mycket av den här teatern, (T17)
 d. å så jag vill inte vara där den hela tiden. (T20)

Också modalverben *skall*, *skulle*, *måste* och *vilja* används för att uttrycka konventionell indirekthet. Såsom det framgår av exempel (22a) används verbet *skall* för att uttrycka futurum och *skulle* för att motsvara finskans konditionalis. Konditionalsatsformen kan betraktas som en realisation av negativ artighet och dess strategi N2. I (22b) använder talaren modalverbet *skulle* i betydelsen nödvändighet och egentligen är det mera fråga om strategi N5, eftersom talaren klandrar sig själv för att inte kunna svenska tillräckligt bra. I (22c) exemplifieras en konventionellt indirekt representativsats, där verbet *måste* modifierar det performativa verbet *säga*, som utan något modalverb skulle göra talhandlingen direkt. I exempel (22d) uttrycks talarens vilja explicit med verbet *vilja*.

Karakteristiskt för replikerna i situation åtta är att garderingar (N2) används mycket. Bara två testpersoner använder inte några garderingsord. Mest används adverbena *så*, *mycket*, *lite* och *ganska*. Användning av garderingar exemplifieras i (21a), (21b), (22b) och (22c). Två personer tvivlar på innehållet av sina uttryck genom att använda ordet *kanske* och tar på så sätt hänsyn till lyssnarens negativa face (N3) (jfr (21a)).

Replikerna karakteriseras också av att pronomenet för första person används men tilltalet av lyssnaren vanligen undviks.

- (23) a. eh vad vad tyckte om om den här teatern? / (T9)
 b. jag rekommenderar att ni va- tittade också. (T2)

Lyssnaren tilltalas inte alls i 19 repliker, vilket framför allt beror på att examinanderna har som uppgift att uttrycka sina egna åsikter, inte exempelvis att ställa frågor till lyssnaren. Det att

tilltalet av lyssnaren inte används kan betraktas som en realisation av strategi N7, även om man i denna situation inte tycks göra det medvetet, utan undvikandet beror mera på situationen. I (23a) ställer en testperson dock en fråga till lyssnaren men har felaktigt utelämnat pronomenet *du / ni*, vilket antagligen beror på bristande språkkunskaper. I en replik förekommer det plurala tilltalspronomenet *ni*, som visar att man uppskattar och respekterar samtalspartnern (N5) (jfr (23b)). I stället för att använda exempelvis det personliga pronomenet *ni* i (22a) använder talaren det opersonliga pronomenet *man*, vilket också är ett exempel på realisationer av strategi N7.

- (24) a. det var svårt att förstå vad vad // vad skådespelare sade / för de talade dialekt.
(T13)

Pronomenet *jag* används i alla repliker och beroende på situationen går det ju inte helt att undvika detta pronomen eller omskriva det med det plurala *vi*. Strategi N7 realiseras ändå i form av många opersonliga uttryck, vars betydelse innehåller pronomenet för första person i singularis. I (24a) använder talaren exempelvis det opersonliga uttrycket *det var svårt att förstå* i stället för att säga personligare *jag tyckte att det var svårt att förstå* eller *det var svårt för mig att förstå*.

Strategier för negativ artighet, som har betraktats ovan, karakteriserar replikerna i situation åtta och lyssnarens positiva face tas hänsyn till bara i form av två enskilda strategier för positiv artighet.

- (25) a. spelet var ganska bra / men / öh de talade öh så att jag / förstod ingenting å det var / ganska långsamt men / jag sittade och sittade å tittade spelet. (T2)
b. ja-jag vet inte. / jag gillade de-de int så väldigt mycket. / det var ganska svårt att få reda på vad dom sa. / dem dem tala- dem talade nån / dialekt / så det var nästan omöjligt för mig få reda på det på det. / (T4)

Såsom det framgår av exempel (25a) låtsas talaren med uttrycket *det var ganska bra men* att han har tyckt om skådespelet. Hans riktiga åsikt kommer ändå först efter ordet *men* och av det får lyssnaren lätt det intrycket att talaren inte har njutit av pjäsen. Genom att formulera sitt uttryck på detta sätt undviker talaren oenighet med lyssnaren och kan uttrycka sin negativa åsikt

indirektare, något som är typiskt för strategi P6 i Browns och Levinsons modell. Strategin exemplifieras också i (25b), där talaren först påstår att han inte vet om han har tyckt om skådespelet eller inte, men låter sedan ganska tydligt förstå att han inte har gillat det. Uttrycket *jag vet inte* kan betraktas som en vit lögn.

I exempel (23a) frågar talaren vad samtalspartnern har tyckt om teaterföreställningen. Denna direktiva fråga kan tolkas som ett exempel på realisationer av strategi P7, eftersom talaren genom att fråga lyssnarens opinion om en sak samtidigt sätter sig på sätt och vis i lyssnarens ställning. Talaren kan visa att han inte enbart vill uttrycka sin egen åsikt, som kan hota samtalspartnerns face, eftersom den är negativ, utan är också intresserad av partnerns opinion. Genom att bry sig om samtalspartnerns åsikter och känslor kan talaren ta hänsyn till partnerns positiva face.

9. REALISATIONER AV ARTIGHET I DIREKTIVER

9.1. Allmänt

Direktivernas illokuta funktion är att talaren försöker få lyssnaren att utföra någon handling i framtiden. Talarens intention är vilja och han försöker få världen att överensstämna med orden. Typiska exempel på direktiver är befallningar, uppmaningar, begäran, råd och förslag. (Searle 1976, 11.) Testuppgifterna tre, fem och sex kräver användning av direktiver. I situationer tre och sex bör man be om vissa saker och i situation fem ska man be lyssnaren att göra en tjänst.

Leech (1983, 107) hävdar att strategier för negativ artighet realiserar framför allt i direktiva illokutionstyper. Eftersom direktiverna vanligen mer eller mindre hotar lyssnarens personliga territorium är hotet mot samtalspartnerns negativa face stort i dessa illokutioner. Därför går det att anta, att behovet av olika slags uttryck för negativ artighet är stort i testuppgifterna tre, fem och sex. Jag betraktar imperativformen och användningen av vissa performativa verb (t.ex. be, uppmana, befälla) som ett sätt att uttrycka en direktiv illokution direkt, annars är det fråga om indirekta direktiver.

9.2. Situation 3

I situation tre förekommer endast två repliker, där enbart direktiva illokutioner används. Vid sidan av direktiver används i alla andra repliker också antingen expressiva eller representativa illokutioner eller båda. Jag betraktar dessa illokutioner och de meningstyper som illokutionerna används i skilt för sig och försöker få fram hur olika artighetsstrategier realiseras i dem.

Om man betraktar det hur examinanderna börjar sina repliker kan man konstatera, att expressiver huvudsakligen används för att öppna samtalet med samtalspartnern och inleda handlingen.

- (26) a. ursäkta men jag sku vilja jag sku vilja prova des- öö- de här skoar / (T1)
 b. god dag, jag skulle vilja prova / öö dom skorna som är där i hyllan, dom som är röda och storleken trettiåtta, kan jag prova dem? / tack så mycket. (T6)
 c. m-min storlek är // trettioåtta, var så god (T16)
 d. jahaa jag skulle vilja gärna prova de här skor de här jätte vackra såna här mörka å, / jättesnygg stil i de här, / (T3)
 e. jaa jag vill öö pröva det där / skorna // öö kan jag tes- \ öö // (...) numret öö förtiofyra. (T12)

Ett sätt att öppna samtalet med lyssnaren är att använda expressiver i form av ursäkter, såsom i (26a) och samtidigt förmildrar man hotet mot lyssnarens negativa face (N6). En del av ursäkterna är också representanter av bald on record -strategin på grund av sin imperativform, men kan inte på något sätt sägas hota lyssnarens face, eftersom handlingen är gynnsam för honom. Också hälsningsord som representanter av expressiver används i början av repliken och på samma sätt som också ursäkter fungerar de som -medel att tilldra sig lyssnarens uppmärksamhet (jfr (26b)). Även diskurspartiklarna *jahaa* och *jaa* i början av (26d) och (26e) har en expressiv funktion och dessa partiklar kan tolkas som uttryck för tveksamhet och osäkerhet. .

Vid sidan av att börja repliken uttrycks expressiva illokutioner även i slutet av en replik. I (26b) exemplifieras en tacksägelse, där i form av uttrycket *så mycket* också strategi P2 realiseras, och i (26c) använder talaren det imperativformade uttrycket *var så god*, vilket representerar bald on-strategin och antagligen är ett försök att återge engelskans *please*.

Vid sidan av de ovannämnda möjligheterna att öppna samtalet används också representativer i början av repliken.

- (27) a. jag är jätteförtjust i dessa skor // aah aah ja, min storlek är trettiåtta, men jag ser inga trettiåttor här, kan du hjälpa mig å hämta ett ett par på trettiåtta ? om det bara finns. (T18)
- b. de här skorda är mycket bra öö kan jag prova dem på? (T19)
- c. m-men / de hä- det här paret här, är för liten för mig. / kan jag få nummer / trettiåtta? (T7)

I exemplen (27a), (27b) och (27c) står en inledande direkt representativsats i början av repliken. Vid sidan av att representativerna förekommer i början används de också mellan direktiver eller i slutet av repliken. Typiskt för representativerna är att talaren med hjälp av dem uttrycker någon kommentar till skorna eller deras storlek eller berättar vad han gör eller tänker göra för ögonblicket.

Positiv artighet uttrycks i form av tre olika strategier i representativerna. Strategi P2 förekommer i alla de representativer som står i början av repliken genom att talaren överdriver hur speciellt fina skor det finns i affären (jfr uttrycken med *jätte-* och *mycket* i (27a) och (27b)). Det att talaren överhuvudtaget berömmar affärens skor kan eventuellt också tolkas som en representant av strategi P15, eftersom man på så sätt visar att man uppskattar och tycker om affären och samtidigt indirekt även dess personal. På samma sätt realiseras strategi P15 en gång i slutet av en replik. I (27a) exemplifieras användning av strategi 13 för positiv artighet, där talaren i en representativ illokution anger en orsak till direktiven och på så sätt motiverar varför han vill någonting och inkluderar lyssnaren med i handlingen. Eventuellt kan motiveringen också fungera som ett försök att förminska hotet mot lyssnarens negativa face, när man med hjälp av direktiven stör hans personliga handlingsfrihet (N6).

Lyssnarens negativa face tas vidare hänsyn till i form av tre olika strategier för negativ artighet i representativerna.

- (28) a. så ska jag prova de här gröna. // (T3)
 b. ööö jag tror min sto-eeh-sto-fötterna- är förti / två eller tre. / (T9)
 c. jahaa, det finns inte / bra / öö par i-i i de här storlek.(i stället för: ni har inte)
 (T3)

Konventionaliserad indirekthet (N1) förekommer i form av att verbet *ska* modifierar huvud verbet och uttrycker talarens avsikt. Detta exemplifieras i (28a). Verbet *tro* i (28b) är ett exempel på en gardering (N2) och vid sidan av detta verb används också orden *också* och *lite* i representativerna. Användning av strategi N7 i form av opersonliga uttryck exemplifieras i (28c), där talaren undviker det personliga uttryckets *ni har inte* direkthet och hot mot lyssnarens sociala ansikte med hjälp av det opersonliga uttrycket *det finns inte*. Lyssnaren tilltalas inte personligt i representativerna, vilket också är en realisation av strategi N7.

Direktiver används i alla repliker i situation tre och de förekommer antingen i frågeform eller i påståendeform. Alla direktiver i replikerna representerar konventionaliserad indirekthet (N1), eftersom illokutionen inte uttrycks med hjälp av en imperativsats eller ett performativt verb och eftersom det ändå är tydligt för lyssnaren vilken illokution det är fråga om. Även om satstypen redan i sig gör direktiverna konventionaliserat indirekta modifieras de utan undantag ännu med något modalverb, som jag också betraktar som en realisation av strategi N1, i vissa fall av strategi N3, då ett modalverb ännu modifieras med ett annat modalt uttryck.

Karakteriserande för frågeformade direktiver är att lyssnaren antingen ber om tillåtelse eller möjlighet att prova vissa skor, frågar om han kan få någonting eller försöker ta reda på om lyssnaren har förmåga eller möjlighet att göra någonting.

- (29) a. kan jag / prova // öö nummer öh förtiätt. har ni sådan nummer. // eller \ (T2)
 b. säljaren kan kan jag få prova den här / å / å storleken är mm trettio(tjo) (T20)
 c. (jagskuha) nummer trettiåtta tror du att det finns en par? (T17)

Frågor efter möjlighet och tillåtelse uttrycks explicit med modal verbet *kunna* (jfr (29a)) och en gång med modal verbet *få* (jfr (29b)). I (29b) modifieras det modala verbet *få* dessutom med *kunna*, som representerar strategi tre för negativ artighet. Enligt min mening är det svårt att skilja

om talaren är ute efter möjlighet eller tillåtelse och jag tolkar frågorna så att de innehåller dessa båda betydelsekomponenter. Direktiven uttrycks dessutom med hjälp av formuleringar, som tematiserar det grundläggande villkoret för direktiven att varan i fråga överhuvudtaget finns i affären (jfr (29a) och (29c)). Detta är en förutsättning för att lyssnaren kan utföra handlingen och talaren har möjlighet att få det som han vill. I (29c) kan verbet *tro* tolkas som ett garderingsord (N2), som gör uttrycket ännu indirektare.

Vid sidan av att verbet *få* förekommer som ett modalt verb i kombination med ett annat verb (jfr (29b)) används det också som ett vanligt verb i frågorna.

- (30) a. får jag nummer trettisju av de där. (T1)
 b. kan jag få ett par på nummer förti? (T4)
 c. är det möjligt att / att få yhmm är det möjligt att få \ (T5)

I exemplen (30a), (30b) och (30c) används verbet *få* som ett vanligt verb och talaren uttrycker en direktiv illokut funktion genom att indirekt uttrycka att han vill få lyssnaren att utföra en handling, nämligen att ge honom vissa skor. Verbet *få* modifieras i några fall ännu med modalverbet *kunna* eller med uttrycket *är det möjligt att* och dessa uttryck representerar strategi N3.

I några frågeformade satser frågar talaren om lyssnaren har förmåga eller möjlighet att utföra handlingen, vilket är ett villkor för verkställandet av handlingen.

- (31) a. kan du hjälpa mig å hämta ett ett par på trettiåtta? om det bara finns. (T18)
 b. kan ni hjälpa mig lite nu? (T9)

I alla frågor, som beträffar lyssnarens förmåga eller möjlighet att utföra handlingen använder talaren modalverbet *kunna* för att försöka få veta om lyssnaren kan hjälpa honom (jfr (31a) och (31b)). Enligt min åsikt är det mera fråga om säljarens möjlighet (eventuellt även vilja) än förmåga att utföra handlingen, eftersom situationen i en affär vanligen är sådan, att säljaren har kunskaper att utföra sitt jobb, eftersom han arbetar där.

Om man betraktar andra artighetsstrategier än N1 och N3 i de frågeformade direktiverna kan man konstatera att det är nästan enbart strategier för negativ artighet som används. Strategier för positiv artighet realiserar bara två gånger i form av det singulara tilltalspronomenet *du*, som framhäver solidaritet med lyssnaren (P4) (jfr (31a)).

Strategi N5 realiserar i form av det plurala pronomenet *ni* som ett respekterande tilltalsord (jfr (31b)). Ordet *säljare* används en gång (jfr (29b)) och även om det är fråga om en titel kan uttrycket enligt min åsikt inte tolkas som ett lyckat sätt att visa respekt för lyssnaren (N5). Egentligen är det mera tvärtom, eftersom ordet *säljare* inte uttrycker att lyssnaren skulle ha någon hög status, och jag antar att huvudsyftet med användningen av detta ord är att öppna samtalet med lyssnaren och att tilldra sig lyssnarens uppmärksamhet. Ett opersonligt uttryck förekommer bara en gång i frågorna och att det personliga pronomenet *jag* har utelämnats och ersatts med ett indirektare uttryck representerar strategi N7 (jfr (30c)) (*är det möjligt i stället för är det möjligt för mig*).

Strategi N4 exemplifieras i (31b), där ordet *lite* tyder på talarens försök att visa att han vill störa lyssnaren så lite som möjligt och respektera på så sätt hans behov av handlingsfrihet. Garderingar (N2) används inte mycket i frågorna och det är enbart konditionalsatsen *om det bara finns* i exempel (31a) samt verbet *tro* i (29c) som kan tolkas höra till denna strategi.

De påståendeformade direktiverna karakteriseras av att talaren påstår sin vilja att prova vissa skor, få en viss storlek eller köpa skorna. För att talarens vilja kan tillfredsställas måste lyssnaren utföra en handling, som talaren försöker få honom att göra.

- (32) a. jag vill ha nummer trettisex å (T19)
 b. jaa jag vill öö pröva det där / skorna // öö (T12)
 c. jahaa jag skulle vilja gärna prova de här skor de här jättevackra såna här mörka å, / jättesnygg stil i de här, / (T3)
 d. hej, eh jag ville prova de här skorna. (T7)
 e. (jagskuha) nummer trettiåtta (T17)
 f. jaa, jag kan gärna ta de här gröna då. (T3)

Vilja uttrycks nästan alltid explicit med hjälp av det modala verbet *vilja*, som dessutom vidare modifieras med konjunktiv preteritum eller verbet *skulle* och i sådana fall representerar den modifierande elementen samtidigt strategi N3. Verbet *vilja* används i sin grundform i (32a) och (32b) och tillsammans med verbet *skulle* i (32c). I (32d) används verbet *vilja* i konjunktiv preteritum. (Den sistnämnda formen är inte acceptabel i svenskan (Muitari 1988, 56).) I ett fall, som exemplifieras i (32e), har verbet *vilja* inte använts, men uttryckandet av verbet är också annars mycket oklart. I exempel (32f) använder talaren ordet *gärna* och jag tolkar det som ett slags indirekta uttryck för vilja. Satsen modifieras ännu med modalverbet *kunna* och detta påstående är ett indirekt sätt att uttrycka att talaren vill att lyssnaren ger honom skorna.

I påståendeformade direktiver är det nästan enbart strategier ett och tre för negativ artighet som används. Strategier för positiv artighet realiserar bara i en replik. I exemplen (32c) och (32f) överdriver talaren sitt intresse med orden *gärna* och *jätte-* och försöker på så sätt skapa en gemensam referensram med lyssnaren (P2). I (32f) används avslutningsmarkören *då* för att visa att man drar en slutsats av samtalet med lyssnaren, vilket i sin tur kan fungera som ett tecken på enighet och samförstånd (P6).

Om man jämför representativer och direktiver i situation tre med varandra märker man, att konventionaliserad indirekthet (N1) är typisk för alla direktiver, medan det i representativer förekommer bara några få fall. I påståendeformade direktiver beträffar illokutionen talarens vilja, men i frågeformen uttrycker direktiven talarens möjlighet eller tillåtelse att få göra någonting, i vissa fall även lyssnarens möjlighet att utföra en handling. En del av de indirekta direktiverna modifieras ännu med strategi N3.

Direktiverna präglas mera av negativ artighet och om man betraktar användning av olika strategier för positiv artighet, tycks dessa vara mera karakteriserande för de representativa illokutionerna. Detta beror antagligen på att direktiverna mera hotar lyssnarens negativa face, eftersom talaren vill få lyssnaren att utföra en viss handling, vilket stör hans handlingsfrihet och behov av att bestämma sig själv över sina förehavanden. Representativer används mera i syfte att kommentera situationen och fungera som ett slags inledande element till direktiverna. Därför hotar de inte så mycket lyssnarens negativa ansikte och talaren har en bra möjlighet att tillfredsställa också lyssnarens behov att vara uppskattad och omtyckt med hjälp av dem.

Om man betraktar exempelvis användning av tilltalspronomen märker man att de enbart förekommer i frågeformade direktiver, men inte alls i de påståendeformade direktiverna och representativerna. Uttrycken utan något tilltalspronomen kan sägas höra till strategi N7. Pronomenet *jag* i sin tur används rätt så mycket i båda illokutioner. Att tilltalspronomen inte används i representativerna eller i de påståendeformade direktiverna beror åtminstone delvis på att talaren huvudsakligen uttrycker sina egna kommentarer eller opinioner samt sin vilja. I de frågeformade direktiverna är talarens vilja att få lyssnaren att utföra en handling tydligare och hotet mot lyssnarens face samtidigt större. Antagligen därför används också olika strategier för negativ artighet mest i de frågeformade direktiverna.

9.3. Situation 5

I situation fem är examinandernas uppgift att be lyssnaren att göra honom en tjänst, något som kräver användning av en direktiv illokution. Examinanden bör också förklara sin sak och detta förutsätter mer eller mindre användning av en representativ illokution. Vid sidan av direktiver och representativer förekommer i replikerna också expressiva talhandlingar. Jag beskriver realisationer av artighet i varje illokution skilt för sig.

Om man betraktar det hur examinanderna börjar sina repliker kan man konstatera att såväl expressiva, representativa som direktiva illokutioner används för att öppna samtalet med lyssnaren.

- (33) a. god dag öö jag har bestämt flyg tillbaka till finland efter tv- två dagar, men jag sku vilja / flyga efter / efter / öö fyra dagar, (T1)
- b. joo-o oo, jag borde flyga tillbaka till finland om två dagar men jag trivs här så jättebra (T18)
- c. jag har en flygbiljett öö här ö till finland om to da- om två dagar, men / jag skulle vilja bytta den / till / eh till onsdag alltså två dagar framåt, / är det möjligt? (T4)
- d. kan jag ändra flyget till / två dagar // eeh (T13)
- e. jag skulle vilja ändra de här flyget / till finland, att jag skulle resa om två dagar

å inte idag // (T3)

Expressiver används i början av repliken i form av hälsningsord *god dag* och *hej* och hälsningsordet följs alltid av en påståendeformad representativ, där talaren förklarar situationen till lyssnaren (jfr (33a). I (33b) inleds representativen med pragmapartikeln *joo-o oo*, som också har en expressiv funktion. Det vanligaste sättet att inleda samtalet är att använda en representativ illokution i början och presentera situationen i den (jfr (33c)). Också direktiver förekommer i början av några repliker, antingen i frågeform (jfr (33d)) eller i påståendeform (jfr (33e)).

Representativerna karakteriseras av att de alltid är i påståendeform och att talaren beskriver och förklarar situationen med hjälp av dem eller anger orsaken till direktiven. Han kan också uttrycka sin belåtenhet eller dra en slutsats av diskussionen.

- (34) a. jag har öö biljett / att flyga till finland efter öö två dagar, men (T6)
- b. joo-o oo, jag borde flyga tillbaka till finland om två dagar men jag trivs här så jättebra så jag skulle vilja framskjuta min hemresa ((suckande)) ännu med två dagar (T18)
- c. nu är de situation så att att jag måste eeh jag har biljetten att jag skulle / flyga tillbaks efter / två dagar. till till finland men (T9)
- d. eller, / om de är inte möjligt / ot-om ni inte kan ((suckande)) förändra de här så så ska jag flyga faktiskt idag. // (T3)
- e. kan jag ändra flyget till / två dagar // eeh därför att / jag vill stanna här / här i stockholm ett par dagar å // (T13)
- f. om det är möjligt det det skulle vara mycket bättre för mig. (T19)

Representativa meningar är i många fall helt utan artighetsstrategier, såsom i (34a). Artighetsstrategierna är inte nödvändiga i satser som (34a), eftersom de inte innehåller något element, som hotar lyssnarens positiva eller negativa sociala ansikte.

Konventionaliserad indirekthet (N1) uttrycks i form av olika modifierande verb i representativerna. I (34b) och (34c) används de modala verben *måste* och *borde* i betydelsen nödvändighet. Eftersom verbet *borde* är i konjunktiv preteritum representerar det samtidigt

strategi N3. Uttrycket *vara möjligt* och det modala verbet *kunna* förekommer i betydelsen möjlighet i representativerna (jfr (34d)). *Kunna* kan också ha betydelsen förmåga. Den representativa meningen i (34d) har gjorts ännu indirektare med användning av konditionalsatsen som jag tolkar som en gardering (N2). Vid sidan av konditionalsatser realiseras garderingar i form av ordet *faktiskt* (jfr (34d)) i representativerna. Verbet *ska* används i (34d) som ett modifierande element i sin grundbetydelse för att uttrycka talarens avsikt i den nära framtiden. Verbet *vilja* används i (34e) i sin grundbetydelse och *skulle* förekommer i (34c) och (34f) för att modifiera huvud verbet. I (34c) är det svårt att säga vilken betydelse det är som talaren vill betona, eftersom modalverbet efter *skulle* saknas.

Typiskt för de representativa illokutionerna är att lyssnaren vanligen inte tilltalas men pronomenet *jag* för talaren används i meningarna. Användningen av personliga pronomen och deras direktitet undviks dock med hjälp av några opersonliga konstruktioner och på så sätt kan talaren visa att han inte vill hota lyssnarens negativa face (N7).

- (35) a. va bra, det gick jättebra, så ska jag flyga om två dagar. (T3)
 b. men men det är så härligt här att att jag skulle jag ville vara här två me- två mera dagar. (T9)

Strategi N5 för att visa respekt för lyssnaren realiserar enbart en gång i representativerna (jfr tilltalspronomenet *ni* i (34d)). Eftersom lyssnaren annars inte alls direkt tilltalas är meningarna i det avseende opersonliga (N7), även om pronomenet *jag* i regel används. De opersonliga formuleringarna *om det är möjligt* i (34d) och (34f), *det gick jättebra* i (35a) och *det är så härligt här* i (35b) i stället för motsvarande personliga uttryck (t.ex. *om det är möjligt för er, ni gjorde det jättebra* och *jag / ni har det så härligt här*) är exempel på strategi sju för negativ artighet.

Strategi N6 används en gång i de representativa meningarna i form av det förmildrande ordet *tyvärr*, som tjänar som en ursäkt och vid sidan av att höra till strategi N6 representerar det den expressiva illokuta funktionen. Också de fall, där talaren motiverar sin handling kan eventuellt betraktas som representanter av strategi N6 (jfr (33b), (34b) och (34e)).

Positiv artighet realiseras i form av fyra olika strategier i representativerna. Genom att överdriva sitt intresse med sådana uttryck som *(så) jättebra*, *mycket bättre* och *så härligt* (jfr (34b), (34f), (35a) och (35b)) försöker en del av examinanderna skapa en gemensam referensram med lyssnaren (P2). Några av examinanderna anger också orsaken till den i den direktiva illokutionen uttryckta handlingen, dels med hjälp av uttryck som innefattar överdrivande element. Vid sidan av att höra till strategi N6 (jfr ovan) kan motiveringar också tolkas som realisationer av strategi P13 för positiv artighet, som är ett sätt att visa att man vill samarbeta med samtalspartnern. Det är svårt att säga om motiveringar används i syfte att skydda lyssnarens positiva eller negativa face och eventuellt kan de också betraktas bära båda element samtidigt. I (35a) drar talaren också en slutsats av samtalet med lyssnaren, något som markeras med ordet *så*, och visar att han är nöjd med resultatet och enig om det med lyssnaren. Detta är ett sätt att hävda att man vill undvika oenighet och konflikter med lyssnaren (P6).

I (35a) exemplifieras användning av strategi P15, där talaren berömmar lyssnaren för att handlingen som han utfört har gått bra. Även de meningar, där talaren uttrycker hur bra han trivs på platsen, där han befinner sig (jfr (34b)), eller hur härligt det är där (jfr (35b)), kan enligt min mening tolkas som exempel på strategi P15, eftersom talaren genom att använda dessa uttryck samtidigt berömmar talarens hemtrakt, som alltid är en viktig del av en människas personlighet. På så sätt kan man säga att talaren också tillfredsställer lyssnarens önskemål att bli uppskattad och omtyckt. Denna tolkning är naturligtvis rätt så subjektiv.

Direktiver står antingen i frågeform eller i påståendeform i situation fem. Alla direktiver är konventionaliserat indirekta (N1), eftersom imperativformen inte används i dem och eftersom de innehåller ett eller flera modifierande verb. I en mening används det performativa verbet *fråga*, men också denna mening är indirekt på grund av andra faktorer, som modifierar det performativa verbet (se nedan).

Typiskt för alla frågeformade direktiver är att talaren vill veta om lyssnaren har möjlighet att utföra en viss handling. Lyssnaren har alltid möjlighet att själv bestämma om han utför handlingen eller inte, vilket betonar lyssnarens personliga handlingsfrihet och minskar hotet mot hans negativa sociala ansikte. Det är huvudsakligen olika strategier för negativ artighet som används i frågorna.

Strategi N1 realiseras i alla frågeformade direktiver på grund av satsformen, men också olika modifierande verb används i meningarna som representanter av samma strategi. Om ett modifierande verb eller uttryck ännu modifieras med ett annat uttryck betraktar jag det sistnämnda vanligen som en realisation av strategi N3.

- (36) a. jag skulle vilja bytta den / till / eh till onsdag alltså två dagar framåt, är det möjligt? (T4)
 b. tror du att det sk- det skulle vara möjligt? (T5)

Möjlighet uttrycks på många olika sätt i direktiverna och betydelsen beträffar antingen talaren själv eller lyssnaren. I de flesta av de frågeformade meningarna förekommer uttrycket *är det möjligt att* som sådant (jfr (36a)) eller tillsammans med andra modifierande uttryck. I (36b) har uttrycket *är det möjligt* exempelvis modifierats med verben *skulle* (N3) och *tro* (N2).

- (37) a. men kan jag byta det här lite? (T8)
 b. kan ni gör det, (T16)
 c. är det möjligt att jag kunde byta mina biljetter eller min biljett så att jag skulle kunna stanna här för två dagar mer? (T6)
 d. är det möjligt att jag kan / flyga öh till finland öh / i / i övermorgon, (T2)
 e. men, jag frågar nu om det är möjligt att jag / kan komma tillbaka fast eh / fast mm efter fyra dagar. / mm (T20)

Verbet *kunna* förekommer antingen ensamt med huvud verbet (jfr (37a) och (37b)) eller modifierat med *skulle*, konjunktiv preteritum eller frasen *är det möjligt* (jfr (37c)). I (37a), (37c) och (37d) har verbet *kunna* närmast betydelsen möjlighet eller tillåtelse, men i (37b) är talaren mera ute efter lyssnarens möjlighet eller vilja att utföra handlingen, eventuellt också förmåga. Beroende på tolkningen kan uttrycken innehålla många betydelsekomponenter samtidigt. I (37e) används det performativa verbet *fråga*, men den indirekta frågesatsen kan inte betraktas som en direkt direktiv, eftersom meningen modifieras med det modala verbet *kunna* och dessutom används uttrycket *är det möjligt*.

Vid sidan av de ovannämnda uttrycken för möjlighet förekommer i denna betydelse även andra

konstruktioner.

- (38) a. skulle de här passa för er ? / (T3)
 b. men, har du tid att att kolla hur det går /// (T3)
 c. jag eh jag skulle flyga till finland om fyra dagar, går det an? (T18)
 d. får jag flytta // flyget eeh två dagar framåt, // om det är möjligt /// till övermorgon. (T10)

Både verbet *passa* (jfr (38a)) och uttrycket *har du tid* (jfr (38b)) används i syfte att fråga om talaren överhuvudtaget har möjlighet att utföra handlingen. Enligt min åsikt är dessa uttryck mycket indirekta, men ändå så pass konventionaliserade att lyssnaren inte behöver tvivla på vad det egentligen är fråga om. Också i (38c) exemplifieras ett sätt att fråga om handlingen är möjlig, nämligen användning av frasen *går det an*. Verbet *få* används som ett modifierande verb i exempel (38d) i betydelsen tillåtelse. Jag betraktar alla ovannämnda uttryck som representanter av strategi N1.

Karakteristiskt för de frågeformade direktiverna är att lyssnaren inte tilltalas ofta. Bara i tre repliker niar talaren lyssnaren (N5) och i tre repliker används tilltalspronomenet *du* (P4). En person använder båda sätt inom samma replik. Uttrycket *är det möjligt* kan i de flesta fall tolkas som opersonligt (N7), åtminstone vad beträffar tilltalandet av lyssnaren. Också frasen *går det an* är ett exempel på examinandernas opersonliga sätt att fråga om handlingen passar för lyssnaren (jfr (38c)).

Garderingar (N2) realiserar i en del av de frågeformade direktiva illokutionerna. Olika varianter av garderingarna är en konditionalsats (jfr (38d)), verbet *tro* (jfr (36b)) samt uttrycket *nånting sådant*. Ordet *lite*, som förekommer i (37a) kan tolkas som en gardering eller som en realisation av strategi N4. Den sistnämnda strategin kommer ifråga, om man vill betona att talaren inte vill ha någon stor förändring i sina planer utan stör lyssnaren så lite som möjligt.

Också påståendeformade direktiver är indirekta på grund av både satsformen och olika modifierande verb (N1). I nästan alla fall är det fråga om lyssnarens vilja att göra någonting och vilja uttrycks på olika sätt i meningarna. I de frågeformade direktiverna uttrycker talaren inte sin

vilja utan frågan beträffar mera hans eller lyssnarens möjlighet att göra någonting. Eftersom möjlighet inte tycks vara en typisk betydelsekomponent i de påståendeformade satserna, utan förekommer bara i några enskilda meningar, kan man konstatera att talaren huvudsakligen uttrycker sin vilja med hjälp av påståendeformen och frågar efter möjlighet i de direktiva frågesatserna i situation fem.

- (39) a. jag vill mm flyttar den här flyg ööö ti för to dagar. /// (T16)
 b. jag skulle vilja ändra de här flyget / till finland, att jag skulle resa om två dagar å inte idag // åå jag skulle gärna faktiskt stanna här två t-dagar till. (T3)
 c. å jag / skulle /// byta den här biljetten. (T2)
 d. men, jag ville ööö / haa // jag ville // veta om det är möjligt att fl-jag har flyget om fyra dagar. / öö- (T7)
 e. jag hoppas att de kan / de kan ställa biljetten sådant. /// (T20)

Verbet *vilja* används som sådant med huvud verbet i (39a), med verbet *skulle* i (39b) och i konjunktiv preteritum i (39d). I de två sistnämnda fall realiseras också strategi N3. *Skulle* förekommer också ensamt med infinitiven och exempelvis i (39b) används denna konstruktion i syfte att motsvara finskans konditionalis. Konstruktionen *skulle* + infinitiv har däremot mera betydelsen vilja i uttrycket *jag skulle gärna faktiskt stanna* i (39b) samt i (39c). I (39b) betonas viljan med hjälp av ordet *gärna* (P2). Även om inget viljebetecknande modalverb används i (39e) är betydelsen vilja ändå tydlig på grund av verbet *hoppas* i början av meningen.

- (40) a. men em om det är möjligt jag skulle vilja ha den i f-fyra dagar därför att jag har så mycket att göra här, (T19)
 b. jag vill / eh an-eh öö om jag kan jag undrar om jag kan öö om jag kan använda den öö tjugosjätte, är det möjligt? (T15)

Möjlighet uttrycks bara i fyra meningar i de påståendeformade direktiverna. Uttrycket *om det är möjligt* används i (39d) som en indirekt frågesats och i (40a) som en konditionalisform. Verbet *kunna* används i exempel (39e) för att beteckna möjlighet respektive förmåga. I (40b) beträffar *kunna* också tillåtelse vid sidan av möjlighet. Dessutom modifieras satsen ännu med uttrycket *jag undrar* samt med den efterstående frågan *är det möjligt*.

- (41) a. jag måste ((suckande)) måste vara växla min biljett öö för t-två dagar // efteråt,
// är det möjligt? (T12)
- b. är det möjligt om ni ska / byta den den här flyget till den andra? // (T19)

Betydelsen nödvändighet förekommer bara en gång i de påståendeformade direktiverna i situation fem. I (41a) exemplifieras användning av det modifierande verbet *måste*. *Måste* uttrycker talarens skyldighet att utföra direktiven och ger inte så mycket valfrihet till lyssnaren som de andra modifierande verben. Verbet *ska* används i (41b) för att göra satsen indirektare, möjligen försöker examinandan uttrycka finskans konditionalis med verbet.

Andra artighetsstrategier som används i de påståendeformade direktiva illokutionerna i situation fem är strategier N2, N5, P2 och P13, eventuellt också strategi N6. Garderingar (N2) förekommer i form av ordet *faktiskt* (jfr (39b)) samt en konditionalsats (jfr (40a)). Ordet *gärna* kan tolkas höra till den överdrivande strategin P2 om talaren med hjälp av detta ord särskilt betonar sin vilja att göra någonting. Också uttrycken *så mycket* och *mycket bättre* hör till denna strategi. Två examinandor tilltalar lyssnaren med hövlighetsformen *ni* (den ena av dem använder ordet *de* i betydelsen 'ni') (N5). I (40a) anger talaren orsaken till den i den direktiva handlingen uttryckta viljan. Genom att förklara varför man vill någonting kan man betona att 'du kan hjälpa mig', något som är en realisation av den samarbetsbetonande strategin P13. Å andra sidan kan motiveringen fungera som ett medel att förminska direktivens hot mot lyssnarens negativa face och enligt denna tolkning är det fråga om en realisation av strategi N6.

På samma sätt som i situation tre karakteriseras direktiverna av konventionaliserad indirekthet, som i påståendeformen beträffar kategorin vilja och i frågeformen närmast möjlighet, delvis också förmåga. Positiva artighetsstrategier används tydligt mindre än negativa strategier i direktiverna, men i representativa illokutioner är det både strategier för negativ och positiv artighet som används. Över hälften av representativer är helt utan artighetsstrategier, vilket berättar ganska mycket om representativernas inledande och förklarande karaktär, som inte tycks hota lyssnarens face så mycket som direktiverna gör.

9.4. Situation 6

I situation sex har examinanderna som uppgift att be lyssnaren om något och det är närmast den direktiva funktionen som språket borde användas i. Direktiver används av alla examinander och dessutom förekommer expressiva och representativa illokutioner.

- (42) a. god dag öö kan jag // mm beställa boord åt mig ett bord åt mig å // till min vän.
(T1)
- b. förlåt men kan jag beställa ett bord för mig och min dam / i en rolig / ställe // bredvid fönstret å // så att musiken hörs inte. // för tyng- för (tyngt). (T13)
- c. och vi vill gärna sitta å prata me varandra t- å / det är inte så bra om de är jättelivligt då, folk går av å an här, i närheten. // tack ska du ha. (T3)

Expressiver realiseras i form av hälsningsord *hej*, *god dag* och *god kväll*, som används i början av samtalet (jfr (42a)). Ett exempel på expressiver är urskuldningsordet *förlåt* och vid sidan av dess funktion att visa respekt för lyssnaren (N6) används det på samma sätt som hälsningsorden för att öppna diskussionen och inleda handlingen. Eftersom ordet *förlåt* står i imperativ representerar det samtidigt bald on record -strategin, vilket på grund av handlingens gynnsamhet för lyssnaren ändå inte hotar samtalspartners face (jfr (42b)). En tacksägelse förekommer en gång och med detta uttryck tar talaren hänsyn till lyssnarens positiva face i form av tilltalsordet *du*, som framhäver solidaritet med lyssnaren (P4) (jfr (42c)).

Typiskt för replikerna i situation sex är att de i allmänhet är rätt så korta och i de fall, där det inte finns något expressivt uttryck, börjar examinanderna sina repliker med en direktiv eller representativ illokution.

- (43) a. ai vi är fyra kan vi ha en bo- ett bord öö i en lugn å r- lugn plats / eller en lugn hörne? (T15)

Det är bara en person, som använder ett representativt konstaterande i början av repliken. Med hjälp av detta påstående ger han en information, som lyssnaren behöver för att kunna utföra handlingen, som talaren i den efterstående direktiven uttrycker (jfr (43a)). Alla andra går rakt på

sak med direktiven om de alltså inte använder expressiver. Egentligen har det första ordet *ai* i (43a) dock en expressiv funktion, om det tolkas som en diskurspartikel. Direktiverna är alltid indirekta (N1), eftersom de är i fråge- eller påståendeform och eftersom olika modifierande verb används i dem och de modifieras dels ännu med ett annat verb (N3). Frågeformade direktiver förekommer 14 gånger av 13 personer. Påståendeformade direktiver är tillsammans 13 stycken och de används av nio examinander.

Typiskt för de frågeformade direktiverna är att frågan beträffar talarens möjlighet att göra eller få någonting. Frågan kräver alltid en sådan handling av lyssnaren, att han reserverar eller visar ett ledigt bord för talaren och kan därför betraktas som en direktiv.

- (44) a. hej kan jag reservera / ett bord // fyr / tre / i en lugn plats. (T7)
 b. kan vi få en bord med mig och min kamrat / från någon rolig plats. (T2)
 c. jaa-a sk-ska vi ska vi få e bord ett bord frå- / vad är det nu [rauhallinen] tz / tz // en mycket- hmh förbannade [rauhallinen] /// lugns logn lugn plats. (T12)
 d. hej, är det möjligt eller har ni eh / har ni lediga bord åt mig / och för mina vänner? (T17)

Frågan efter talarens möjlighet uttrycks explicit med hjälp av modal verbet *kunna* (jfr (44a)), som i en del av meningarna används tillsammans med det finita verbet *få* (jfr (44b)). Huvud verbet *få* modifieras också en gång med *ska* (jfr (44c)) och en gång med *skulle*. Även uttrycken *är det möjligt* och *har ni* i (44d) används för att ta reda på om handlingen är möjlig och speciellt det sistnämnda är ett mycket indirekt sätt att uttrycka detta. Talaren frågar om en viktig förutsättning för handlingen, nämligen det lediga bordet, finns i världen och försöker så få veta om handlingen överhuvudtaget är möjlig samt indirekt visa att han skulle vilja ha ett bord.

- (45) a. kan jag få bordet för mig å min kamrat eh på någon / eeh fredlig / någon fredlig plats / bredvid fönstret å eller så. (T14)

Garderingar (N2) förekommer enbart en gång i de frågeformade direktiverna och i exempel (45a) visar uttrycket *eller så* att bordet inte nödvändigtvis behöver ligga just bredvid fönstret och detta önskemål behöver alltså inte tillfredsställas helt. Därför är lyssnarens krav inte så stort, vilket i

sin tur minskar hotet mot lyssnarens handlingsfrihet.

Lyssnaren tilltalas bara två gånger i frågorna och i båda fall är det fråga om det respekterande pronomenet *ni* (N5) (jfr (44d)). På så sätt kan de andra uttrycken betraktas som opersonliga vad kommer till tilltalandet av lyssnaren (N7). Pronomenen *jag* och *vi* används mycket, varav det plurala *vi* kan sägas vara opersonligare än det singulara *jag*, eftersom talaren på så sätt visar att han inte ensam stör lyssnaren, utan hör till en grupp med andra människor. Användning av *vi* hör till strategi N7 och det exemplifieras i (44b) och (44c). Talaren kan betona sin grupptillhörighet också med sådana uttryck som *med mig och min kamrat* och t.ex. i (44d) används först det respekterande pronomenet *ni* för att tilltala lyssnaren och sedan uttrycket *åt mig och för mina vänner* för att visa att talaren inte ensam vill få lyssnaren att utföra handlingen. Olika uttryck för 'jag och min kamrat' används tillsammans både med det singulara *jag* och det plurala *vi*. Det sistnämnda sättet är naturligtvis ännu opersonligare, eftersom det betonas två gånger att talaren inte ensam kräver en handling av lyssnaren.

Enda representanter för positiv artighet i de frågeformade direktiverna i situation sex är de intensifierande orden *mycket* och *jätte-* (P2), som används i två enskilda repliker.

Alla påståendeformade direktiver är konventionaliserat indirekta (N1) och nästan alla beträffar talarens vilja, som uttrycks med hjälp av olika modifierande verb. Strategi N3 förekommer då ett modalt uttryck ännu modifieras med ett annat uttryck.

- (46) a. öö jag skulle vilja öö gå å äta med min vän till en sådan bord va-var vi kan sitta lugn å ro, (T6)
- b. god kväll, jag ska ha ett bord för mig å min / man, på nån lugnt ställe. / å om det finns / öö // lius så ska så ska jag vil ha ett lius på bordet. (T8)
- c. vi ville reservera / ett bord något lugnt plats // här i här i restaurang. // för min damen å mig själv. (T9)
- d. vi skulle få eh ett bord // i en sån där yhmm inte så ljudlig miljö utan / ett fönsterbord. // där vi kan sitta å diskutera i lugn å ro. (T18)
- e. skulle jag få en bra plats från en jättelugn å vacker ställe från den här restaurangen? lugn ska det vara. / och vi vill gärna sitta å prata me varandra t-

å / det är inte så bra om de är jättelivligt då, folk går av å an här, i närheten. //
(T3)

Talarens vilja uttrycks med det modifierande uttrycket *skulle vilja* i (46a). I (46b) exemplifieras uttrycken *ska ha* och *ska vil ha*, som en person använder för att uttrycka vad hon vill ha. Konjunktiv preteritum av verbet *vilja* förekommer i exempel (46c). I (46d) används huvud verbet *få* modifierat med *skulle*. Examinanden använder *skulle* närmast i syfte att uttrycka vad han vill och antagligen har det modala verbet *vilja* utelämnats på grund av bristande språkkunskaper.

I (46e) följs den frågeformade direktiven av direktiva påståenden. Verbet *ska* beträffar nödvändighet i formuleringen *lugn ska det vara* och uttrycker talarens absoluta vilja. Egentligen skulle denna mening kunna betraktas som en realisation av bald on record -strategin, för att talaren uttrycker sin sak så direkt och entydigt. Meningen förekommer ändå i en sådan kontext, där talarens face annars tas hänsyn till. I den efterstående meningen uttrycks talarens önskemål explicit med verbet *vilja* och viljan förstärkas ännu med det intensifierande ordet *gärna* (P2). Också uttrycket *det är inte så bra* används i syfte att uttrycka vilja och där påstår talaren indirekt vad han inte vill och beskriver närmare den i den förestående meningen uttryckta illokutionen.

Vid sidan av det viljebetecknande uttrycket beskriver talaren sitt önskemål närmare i (46a) och (46d) och påstår att man borde ha möjlighet att diskutera i lugn och ro, vilket uttrycks med modalverbet *kunna*.

I de påståendeformade direktiverna tilltalas lyssnaren inte alls på något sätt (N7). I stället för det singulara pronomenet *jag* förekommer fyra gånger det plurala *vi* (jfr (46c) och (46d)), vilket gör uttrycken opersonligare och minskar hotet mot lyssnarens negativa face (N7). Dessutom används olika uttryck för 'jag och min vän', som exempelvis i (46c) förekommer tillsammans med det plurala pronomenet *vi* (N7).

Vid sidan av de ovannämnda strategierna är det enbart strategi N2, som används i de påståendeformade direktiverna i situation sex. I (46b) exemplifieras konditionalsatsen *om det finns lius* och i (46d) de modifierande orden *sån där ... inte så*. Positiv artighet realiseras inte alls i de påståendeformade direktiva illokutionerna.

Om man jämför replikerna i situation sex med andra repliker, där det förutsätts direktiva illokutioner, märker man, att representativa illokutioner används mycket mera i de andra situationerna. I situation sex saknas de nästan helt. Expressiver används huvudsakligen för att inleda handlingen. I de frågeformade direktiverna beträffar frågan talarens möjlighet att få eller göra någonting och i de påståendeformade direktiverna uttrycker talaren sin vilja. I båda fall är direktiverna konventionaliserat indirekta (N1) och i en del av påståendena realiseras dessutom strategi N3.

En annan karakteristisk realisation av artighet i direktiverna är strategi N7, som realiseras både på grund av att talaren inte tilltalas mycket och att pronomenet *vi* samt olika uttryck för 'jag och min vän respektive mina vänner' används rätt så mycket. Opersonliga uttryck förekommer även i andra situationer med direktiva illokutioner, men användning av ett pluralt pronomen eller ett pluralt uttryck i syfte att visa att talaren inte är ensam tycks vara ett karakteristiskt element i situation sex. Detta beror troligen på att det i andra situationer inte finns andra personer än talaren och lyssnaren. Eftersom antalet människor i situation sex beror på kontexten, kan man inte säga att användning av strategi N7 i denna form är någon mycket medveten strategi att uttrycka artighet. Vid sidan av de ovannämnda artighetsstrategierna är det strategier N2, N4, N5, P2 och P4 som används i situation sex.

10. REALISATIONER AV ARTIGHET I KOMMISSIVER OCH EXPRESSIVER

10.1. Allmänt

Det illokuta syftet med kommissiver är att talaren binder sig vid utförandet av någon handling i framtiden. Kommissiverna kan vara exempelvis löften och erbjudanden. Talarens psykologiska tillstånd är intention och han försöker förändra världen så att den motsvarar orden. Kommissiver har inte någon karakteristisk meningstyp och de kan uttryckas direkt med hjälp av explicit performativa uttryck och indirekt genom att tematisera något villkor för den kommissiva talhandlingen (Muittari 1988, 63).

Expressiver används när man vill uttrycka ett psykologiskt tillstånd till det propositionella

innehållet. Exempel på expressiver är tacksägelser, gratulationer, beröm, beklaganden och ursäkter. (Searle 1976, 11-12.)

I situation två bör examinanderna uttrycka både expressiver och kommissiver genom att beklaga en händelse och genom att erbjuda sin hjälp. Jag betraktar kommissiver och expressiver som indirekta om något modifierande verb används i dem. Enligt Leech (1983, 107) borde positiv artighet vara typiskt i båda två illokutioner.

10.2. Situation 2

Eftersom uppgiften i situation två är att uttrycka ett beklagande av en händelse och erbjuda sin hjälp kan man säga att innehållet i replikerna borde tillfredsställa lyssnarens positiva sociala ansikte, åtminstone om talaren lyckas med uppgiften. Det att man beklagar lyssnarens olycka och erbjuder hjälp är nämligen ett tydligt sätt att visa att man vill tillfredsställa hans önskan att bli omtyckt och accepterad av sina medmänniskor. Redan det att man tar hänsyn till lyssnarens önsknings, intressen, behov och saker och noterar förändringar i lyssnaren hör till realisationer av strategi P1. Nära denna strategi är strategi P15, som betyder att talaren ger lyssnaren sympati, förståelse och samarbete och tillfredsställer något av hans önskemål. Båda strategier tycks karakterisera replikerna i situationen.

I situation två använder examinanderna fyra olika illokutioner i sina repliker. Vid sidan av expressiver och kommissiver, vars användning förutsätts på grund av uppgiften, förekommer också representativer och direktiver. I det följande betraktar jag dessa illokutioner skilt för sig och försöker få fram vilka artighetsstrategier examinanderna använder i dem och hur strategierna realiserar.

Även om en av examinandernas uppgifter i situation två är att beklaga en händelse använder inte alla examinander expressiva illokutioner. Med ett undantag står de expressiva illokutionerna alltid i början av repliken.

(47) a. oj att du ramlade oo (T3)

- b. ojoj vad det nu hände ((snörvling)) (T9)
- c. oj de så illa ut. (T4)
- d. uu-ja, uuh jag är ledsen. (T7)
- e. det var så synd att då hände då. // (T8)
- f. oi jag är mycket ledsen att ni har ramlat ner // (T18)
- g. ursäkta men /// (T11)

Beklagandet av handlingen realiseras i form av utropssatser (jfr (47a), (47b) och (47c)) och påståendesatser (jfr (47d), (47e) och (47f)).

I de utropsformade expressiverna kommenterar talaren förvånad det som har hänt och expressiven innefattar egentligen inte något annat beklagande element än ordet *oj*. Utom ett undantag är utropen opersonliga (N7). I stället för *vad det nu hände för dig / er* används exempelvis i (47b) uttrycket *vad det nu hände*. Ett av utropen innehåller det singulara pronomenet *du*, som framhäver gruppsamhörighet med lyssnaren och undviker känslan av distans (jfr (47a)). I alla utropen realiseras strategi P15, eftersom talaren visar sin sympati mot lyssnaren genom att överhuvudtaget lägga märke till händelsen och beklaga den. Talaren tillfredsställer på så sätt samtalspartnerns vilja att bli bemärkad och förstådd.

I de påståendeformade expressiverna uttrycks beklagandet tydligare än i utropen och detta markeras med orden *ledsen* (jfr (47d) och (47f)) och *synd* (jfr (47e)). I meningarna (47e) och (47f) betonas beklagandet ännu i form av orden *så* och *mycket* (P2). Uttrycket (47e) är helt opersonligt och i (47d) tilltalas lyssnaren inte (N7). I (47f) exemplifieras däremot en mening, där pronomen för både lyssnaren och talaren används och lyssnaren tilltalas med hövlighetsformen *ni* (N5). På samma sätt som de utropsformade expressiverna representerar också alla påståendeformade expressiver strategi P15 på grund av samma faktorer som gäller för de motsvarande utropsformade illokutionerna. Åtminstone när det gäller denna strategi har Leech (1983, 107) rätt med sitt påstående att positiv artighet är typiskt i expressiver. Man måste ändå påpeka att det inte enbart är positiva artighetsstrategier som förekommer i expressiverna utan också strategier för negativ artighet används.

Urskuldningsordet *ursäkta* exemplifieras i (47 g) och det representerar både bald on record -

strategin på grund av sin imperfektform och strategin N6. Ordet *ursäkta* används ändå inte för att beklaga händelsen, utan mera för att skydda lyssnarens negativa face, när man stör hans personliga territorium. Det att man "stör" lyssnaren kan enligt min åsikt inte betraktas som mycket hotande, eftersom talarens handling är till fördel för lyssnaren.

Alla examinander använder kommissiva talhandlingar i situationen. Typiskt för kommissiverna är att handlingen innebär något positivt för lyssnaren och därför kan de betraktas som erbjudanden, som har propositionen *talaren utför en handling*. Det att talaren erbjuder någonting för lyssnaren är ett sätt att visa samarbetsvilja med honom och ett tecken på talarens goda intentioner, något som hör till strategi P10 i Browns och Levinsons modell. Strategin realiseras alltså i alla kommissiva talhandlingar i situation två. Kommissiverna är antingen i fråge-, påstående- eller imperativform.

Frågeformade kommissiver borde egentligen tolkas ha en direktiv illokut funktion, om man använder Searles klassifikation av olika talhandlingar, eftersom de kräver en handling av lyssnaren i det avseende att han väntas svara på frågan. Jag betraktar frågorna här ändå som kommissiver, eftersom talarens intention och erbjudande att utföra en handling är så tydlig. Man kan naturligtvis inte helt utesluta den direktiva funktionen.

De kommissiva frågorna karakteriseras av att frågan alltid innebär möjlighet för lyssnaren att bestämma om talaren ska förverkliga handlingen eller inte och därför är handlingarna indirekta. Lyssnaren behöver inte tvivla på om frågorna är avsedda som kommissiver eller inte och de kan betraktas som konventionaliserat indirekta (N1). Utom två undantag innehåller illokutionerna dessutom ett eller flera modifierande verb och med hjälp av dem betonas lyssnarens möjlighet att avgöra om handlingen utförs eller inte. Talaren frågar om han får, kan, måste eller ska hjälpa lyssnaren eller om lyssnaren vill att talaren ska hjälpa honom (N1).

- (48) a. kan jag hjälpa dig. /// är det nånting // jag kan / ge för dig. (T2)
 b. kan vi sitta där på bänk- / parkbänken. /// (T13)
 c. hej, yhm kan jag få hjälpa dig eller (T3)
 d. eller får jag telefonera till / till poliklinik eller till nån / vård / kompisar så att att ni kan hjälpa dig? // (T19)

I de flesta av de frågeformade erbjudandena frågar talaren om lyssnaren tillåter honom att utföra handlingen. Detta uttrycks oftast med modalverbet *kunna* (jfr (48a) och också modalverbet *få* används (jfr (48c) och (48d)). För att göra frågan indirektare modifieras verbet *få* dessutom med *kunna* (N3) i (48c). I (48b) använder talaren pronomenet *vi* för att betona att han tillsammans med lyssnaren vill utföra en handling och inkluderar så lyssnaren med i den (P12).

- (49) a. måste jag kolla ambulansen? (T12)
 b. vill du ha hjälp? // (T11)

I exempel (49a) beträffar talarens fråga nödvändighet, något som uttrycks med hjälp av det modala verbet *måste*. Lyssnaren får bestämma om handlingen, som talaren föreslår sig göra, är nödvändig. I (49b) uttrycks erbjudandet indirekt med hjälp av en fråga som beträffar lyssnarens vilja. Talaren frågar explicit med hjälp av modalverbet *vilja* om lyssnaren vill att han utför en handling och genom att visa att man är intresserad av samtalspartners vilja kan man betona att man vill samarbeta med partnern (P9).

- (50) a. ska vi / beställa en taxi å gå till sjukhuset. / eller ska vi sitta här å titta hur mår ni. // (T8)
 b. behöver du hjälp. (T9)
 c. tar jag taxi. (T14)

Erbjudandet kan också uttryckas med verbet *ska*, såsom i (50a). I detta exempel realiseras också strategi P12 genom att talaren använder pronomenet *vi* i betydelsen 'jag' och inkluderar så talaren med i aktiviteten vid sidan av sig själv. Från situationen kan man nämligen förstå att det inte är både talaren och lyssnaren tillsammans som ska beställa taxi utan talaren erbjuder indirekt att han kan göra det. På detta sätt kan talaren betona sin samarbetsvilja. Dessutom föreslår talaren olika möjligheter till lyssnaren, som markeras med ordet *eller* (N2) och lyssnaren får själv bestämma vad som ska göras. I exemplen (50b) och (50c) har inga modala uttryck används, men indirekthet är ändå tydlig på grund av satsformen.

I påståendeformade kommissiver uttrycker talaren ett erbjudande eller ett löfte att utföra en

handling, som är till fördel för lyssnaren.

- (51) a. jag kan gå å ringa ambulansen om ni kan inte stå /// nå jag går å ringer taxi om de räcker, mm. (T1)
- b. jag kan hjälpa er, ta min hand. (T8)
- c. kanske, kanske jag kan / hjälpa hjälpa dig lite, ((suckande)) \ (T5)

Med två undantag görs de kommissiva påståendena konventionellt indirekta med hjälp av något modifierande verb (N1). I (51a), (51b) och (51c) exemplifieras sådana fall, där talaren med hjälp av modal verbet *kunna* uttrycker att han har möjlighet att hjälpa lyssnaren. I (51c) tvivlar talaren på innehållet i sitt uttryck i form av ett pessimistiskt garderingsord *kanske*, något som hör till realisationer av strategi N3. Ordet *lite* tyder på att talaren inte vill hota lyssnarens personliga territorium mera än nödvändigt (N4). I (51a) innehåller den efterstående meningen inget modalverb. I (51b) står meningen *ta min hand* i imperativform och representerar bald on record-strategin. Vid sidan av den kommissiva funktionen, vars propositionella innehåll är att talaren erbjuder sin hjälp, har uttrycket också en direktiv funktion, eftersom talaren försöker få lyssnaren att ta handen. Även om talaren uttrycker sin sak direkt och entydigt kan handlingen inte sägas hota lyssnarens personliga territorium, eftersom den är till lyssnarens fördel.

- (52) a. jahaa om du vill stiga upp så jag vill / jag vill gå gärna sitta med dig en liten stund såå vi ser att det går bra, jahaa, har du ont i huvudet? jahaa. så ska vi säkert till sjukvården vi kan vi ska till förstahjälpet om du du vill jag kan följa med dig. / det ska jag göra jag har ju bara tid. (T3)
- b. jag skulle hjälpa dig tilltill sjukhusen. behöver du hjälp. jag ska ringa jag ska / telefonera / taxin eller eller ambulansen om ni om ni / behöver det. / (T9)

I (52a) uttrycker talaren en kommissiv illokut funktion, som beträffar hans vilja att hjälpa. Vid sidan av det modala verbet *vilja* används det förstärkande ordet *gärna*, som intensifierar betydelsen vilja (P2). Talaren motiverar sin vilja att sitta med lyssnaren med meningen *så att vi ser att det går bra* och motiverandet av handlingen representerar strategi P13, som betonar talarens samarbetsvilja med sin samtalspartner. Modalverben *skall* och *skulle* används också för att modifiera en kommissiv (jfr (52a) och (52b)). I (52a) betonar talaren samhörighetskänslan

med lyssnaren genom att använda pronomenet *vi* istället för *jag* (P12). Talarens möjlighet att hjälpa uttrycks med *kunna*. Uttrycken *jag vill gärna gå sitta med dig* och *jag har ju bara tid* i (52a) kan betraktas som representanter av strategi N10 och med hjälp av dessa uttryck betonar talaren att handlingen inte stör honom och att lyssnaren inte behöver stå i tacksamhetsskuld till talaren. Talarens påstående att han gärna vill sitta med samtalspartnern är också en realisation av strategi P15, eftersom talaren direkt visar till partnern att han tycker om honom.

Typiskt för många påståendeformade kommissiver är att de innehåller en konditionalsats som ett modifierande element (N2) och med hjälp av denna sats tematiseras det propositionella innehållet *talaren utför en handling* genom att uttrycka att det beror på lyssnaren om handlingen ska verkställas eller inte. Dessa konditionalsatser beträffar lyssnarens förmåga (jfr (51a)), vilja (jfr (52a)) och behov (jfr (52b)) och talaren låter lyssnaren avgöra om handlingen ska förverkligas eller inte. Detta är ett sätt skydda talarens negativa face när man stör hans personliga territorium. Att man är intresserad av talarens vilja och att man vill avpassa sina egna intressen efter det representerar också strategi P9. Vid sidan av konditionalsatser uttrycks strategi N2 med hjälp av orden *säkert, ju* och *bara*.

Enligt Leech (1983, 107) är positiv artighet typiskt i kommissiver och olika strategier för positiv artighet (P2, P4, P9, P12, P13 och P15) används mycket i de kommissiva illokutionerna i situation två. Man måste ändå konstatera att också negativ artighet realiseras i form av sex olika strategier (N1, N2, N3, N4, N5, N10) i talhandlingarna och nästan alla kommissiver karakteriseras exempelvis av konventionell indirekthet (N1). Även om handlingen som talaren föreslår sig göra är gynnsam för lyssnaren kan den sägas hota samtalspartnerns negativa face, eftersom man stör hans personliga territorium genom att blanda sig i hans saker.

Karakteristiskt för en del av direktiver är att talaren frågar vad som har hänt till lyssnaren eller hur han mår. Han kan också fråga vad man borde göra i situationen eller föreslå någon handling för lyssnaren. Alla direktiver är konventionaliserat indirekta (N1) på grund av att de står i fråge- eller påståendeform, men i många fall också på grund av olika modala verb.

- (53) a. var har ni ont? (T1)
 b. eller har du sårat dig nånstans? (T3)

- c. hej vad har nu hänt med dig, (T10)
- d. hur gick det? är ni okej? (T17)
- e. o-ops är du sjuk? (T15)
- f. eeeh är allt i ordning, (T9)

I de flesta frågeformade direktiver ställer talaren en fråga till lyssnarens hälsotillstånd eller frågar vad som har hänt för honom (jfr (53a)-(53f)). Dessa frågor kan betraktas som direktiver, eftersom de förutsätter en handling av lyssnaren, nämligen att han svarar på frågan. Eftersom talaren i dessa meningar noterar en sådan förändring i lyssnaren, som lyssnaren antagligen önskar att någon skulle lägga märke till, kan dessa handlingar betraktas som hänsynstagande till lyssnarens positiva ansikte och således som representanter av strategi P1. Samtidigt visar talaren sympati mot lyssnaren, något som är typiskt för strategi P15, och eftersom strategier P1 och P15 är så nära varandra är det svårt att exakt placera dessa element till bara en av strategierna.

- (54) a. oj att du ramlade oo va ska man nu göra? hej yhm kan jag få hjälpa dig eller (T3)
- b. kan jag kan jag hjälpa å // hur ska man göra här /// jag vill ly- lyfta er upp å (T13)

I exemplen (54a) och (54b) frågar talaren i de direktiva frågorna vad han borde göra för ögonblicket och frågorna modifieras med verbet *ska* (N1). På grund av kontexten kan man anta att talaren mera ställer frågan till sig själv än till lyssnaren och väntar åtminstone inte på att talaren skulle svara på frågan. Sådana retoriska frågor anses höra till realisationer av off record-strategin (O10) och de har egentligen inga kommunikativa syften. Lyssnaren får tolka dessa indirekta och obestämda uttryck hur han vill och det är upp till honom om han betraktar frågorna som hot till sitt face eller inte. Indirekthet betonas också genom valet av det opersonliga pronomenet *man* i stället för *jag*, vilket representerar strategi N7.

- (55) a. kan du sitta dig där åå / å vila lite. (T17)

I exempel (55a) beträffar frågan talarens förmåga att sitta. Frågan förutsätter egentligen två handlingar av lyssnaren. Den kan samtidigt betraktas som ett indirekt förslag att lyssnaren skulle

sitta och som en vanlig fråga, som talaren väntar att lyssnaren skulle svara på. Handlingen, som talaren föreslår, är till nytta för lyssnaren och direktivens hot mot hans face kan därför inte anses vara så stort. Illokutionen uttrycks indirekt med frågeform och verbet *kunna* i betydelsen förmåga och lyssnaren får själv bestämma om handlingen ska utföras eller inte. Dessutom används garderingsordet *lite* (N2).

(56) a. ja, var bor ni nånstans? juu jag kan / jag kan ta dig hem. (T18)

I (56a) är lyssnaren ute efter vanlig information och frågan modifieras enbart med tilltalsformen *ni* (N5) samt garderingen *nånstans* (N2). Den efterstående satsen har dock pronomenet *du* (P4) och talaren vet kanske inte vilket pronomen han borde använda. Den efterstående kommissiven visar tydligt att frågan är till fördel för lyssnaren och nödvändig för att talaren kan utföra handlingen, som han i kommissiven lovar göra. På så sätt är direktivens hot mot lyssnarens sociala ansikte inte särskilt stort.

(57) a. det är väl bäst att du sitter där eller bara l-lår där på gatan å, / (T3)

Replikerna i situation två innefattar bara en påståendeformad direktiv. I (52a) föreslår talaren att lyssnaren utför en handling och betonar att handlingen är till hans nytta med hjälp av uttrycket *det är väl bäst*, som kan betraktas som ett exempel på strategi P15. Lyssnarens handlingsfrihet framhävs också genom att ge två olika möjligheter för honom, vilket markeras med ordet *eller*. Andra garderingsord i meningen är orden *väl* och *bara* (N2). Solidaritet med lyssnaren markeras med tilltalspronomenet *du* (P4).

Representativerna står i påståendeform i situation två och de är alltid direkta, eftersom inga modalverb används i dem. I dessa illokutioner kan talaren bl.a. konstatera vad som har hänt, påstå möjliga orsaker till handlingen och uttrycka sympati mot samtalspartnern eller förklara närmare en annan illokution.

(58) a. ((suckande)) oh-oh det har ju hänt en olycka, ööö-öö (T5)

b. oj jag så vad händer, (T8)

I exemplen (58a) och (58b) konstaterar talaren vad som har hänt eller händer och båda meningar används helt i början av repliken. Representativerna kan betraktas som exempel på strategi P1, eftersom talaren med hjälp av dem uttrycker, att han har noterat, att lyssnaren har drabbats av en olycka, något som en människa vanligen önskar att någon skulle lägga märke till för att kunna få hjälp. De beklagande elementen *oh-oh* och *oj* kan betraktas som expressiva talhandlingar.

Representativa talhandlingar används också som närmare förklaringar till innehållet i andra illokutioner.

- (59) a. kan jag hjälpa jag är nämligen sjuksköterska å jag har / nu nånting med mig, (T1)
- b. jag kan följa med dig. / det ska jag göra jag har ju bara tid. (T3)
- c. öö, där är en bänk, kan du sitta dig där åå / å vila lite. (T17)

I exempel (59a) erbjuder talaren sin hjälp i den kommissiva talhandlingen och förklarar sin möjlighet och förmåga att hjälpa noggrannare genom att påstå sig vara yrkeskunnig och ha också *nånting med sig*. Genom att motivera sin möjlighet att utföra en handling använder talaren strategi P13, som betonar samarbetsvilja med lyssnaren. Också i (59b) uttrycker talaren att han har möjlighet att hjälpa lyssnaren i form av meningen *jag har ju bara tid*. Detta uttryck representerar strategi N10, eftersom talaren hävdar att handlingen, som han föreslår sig göra, inte på något sätt stör honom och påstår på så sätt att lyssnaren inte behöver stå i tacksamhetsskuld. I (59c) ansluter sig den representativa illokutionen till en direktiv talhandling och i representativen påstås att ett nödvändigt villkor för handlingen, som föreslås i direktiven, nämligen bänken i fråga, överhuvudtaget finns i världen.

I en del av representativerna anger talaren möjliga orsaker till olyckan.

- (60) a. de är så glatt här. / (T4)
- b. det är så svårt åå å konstigt att de här gatarna inte är rena / öö efter det här (regnnatt). / öö (T6)
- c. marken är så håll. (T8)
- d. ja det är det är mycket ((suckande)) mmm särskilt / att sådant kan hända å (T20)

I (60a), (60b) och (60c) påstår talaren att olyckan mer eller mindre beror på de dåliga förhållandena. I (60d) anger talaren egentligen ingen orsak till handlingen, men uttrycker ändå indirekt, på samma sätt som i de förstnämnda exemplen, att handlingen beror på något annat än på lyssnaren själv. Det att talaren hävdar att olyckan inte är lyssnarens eget fel är ett sätt att visa uppskattning mot honom. Påståendena uttrycker sympati mot samtalspartnern och tillfredsställer hans behov av att bli förstådd av andra människor (P15). Motiveringar kan också tolkas representera strategi P13.

I många representativer används också strategi N2 i form av förmildrande garderingsord. Exempel på dessa ord är *ju, nämligen, nu, ju, bara* och *lite*. Garderingar används ändå inte i de representativer där talaren försöker förklara handlingen med hjälp av de dåliga förhållandena. I dessa meningar är däremot användning av strategi P2 typiskt och talaren överdriver sin sympati med sådana ord som *så* och *mycket* (jfr (60a)-(60d)).

En typisk strategi för negativ artighet i representativerna är strategi N7, där olika opersonliga uttryck används. Eftersom lyssnaren inte alls tilltalas representerar alla meningar denna strategi och pronomenet *jag* används inte heller mycket. Exempel på helt opersonliga konstruktioner är (58a) och (60a)-(60d). Till exempel i (60d) påstår talaren opersonligt att *det är mycket särskilt att sådant kan hända* i stället för att säga *jag tycker att det är mycket särskilt att sådant kan hända*.

Om man betraktar tilltalandet av lyssnaren i alla talhandlingar i situation två kan man konstatera att lyssnaren tilltalas både med pronomenet *ni* (N5) och med pronomenet *du* (P4). Fyra examinander använder båda pronomen inom samma replik och de vet antagligen inte om lyssnaren i denna situation borde nias eller duas. En person tilltalar lyssnaren inte alls i sin replik (N7).

Mellan olika illokutioner finns det några skillnader i användningen av personliga resp opersonliga uttryck. I expressiverna är opersonliga uttryck (N7) rätt så vanliga och talaren och lyssnaren tilltalas inte ofta. Representativerna är också vanligen opersonliga. Lyssnaren tilltalas inte alls och ordet *jag* används inte många gånger. I de direktiva frågorna används strategier P4

och N5 däremot mycket, eftersom frågorna är riktade till lyssnaren. Formen *vi* (P12) och det opersonliga pronomenet *man* används några gånger, men talaren tilltalar sig själv inte med pronomenet *jag*. I kommissiverna tilltalas både talaren och lyssnaren vanligen och både pronomenen *du* (P4) och *ni* (N5) används. Strategi N7 realiserar i form av att tilltalandet av lyssnaren undviks, men pronomenet *jag* används. Strategi P12 används i kommissiverna i form av pronomenet *vi*.

11. SAMMANFATTNING

I denna pro gradu -avhandling har jag redogjort för begreppet lingvistisk artighet och undersökt realisationer av artighet i delprovet i muntlig språkfärdighet i de allmänna språkexamina i svenska. Som material har jag använt examinandernas bandade prestationer i en uppgift i delprovet i muntlig framställning i de allmänna språkexamina, varav jag har betraktat åtta olika situationer i min analys. Syftet med arbetet har varit att studera begreppet lingvistisk artighet och undersöka vilka artighetsstrategier som används och hur strategierna realiserar i svenskinlärares muntliga språkfärdighet i svenska i olika situationer och illokuta funktioner. I analysen har jag tillämpat talhandlingsteorin av Searle (1976) samt artighetsteorin av Brown och Levinson (1987).

Lingvistisk artighet innebär att samtalsdeltagarna strävar efter flytande kommunikation och försöker undvika interpersonella konflikter och missförstånd. För att kunna undvika oenighet måste man ta hänsyn till samtalspartnerns positiva och negativa face. Med det förstnämnda menas människans önskan att bli accepterad och uppskattad av andra människor. Negativt face betyder behovet av handlingsfrihet och ro. Även om samtalsparterna normalt försöker ta hänsyn till varandras sociala ansikte kan ansiktshotande handlingar inte alltid undvikas. När talaren utför en face-hotande akt kan han välja mellan olika artighetsstrategier och på så sätt variera hotets grad.

I kapitlen 8, 9 och 10 har jag beskrivit realisationer av artighetsstrategier i svenskinlärares repliker i delprovet i muntlig språkfärdighet i de allmänna språkexamina. Huvudsakligen är det olika strategier för negativ och positiv artighet som används och man kan säga att testpersonerna

vanligen beaktar samtalspartnerns negativa och positiva face. Också bald on record -strategin förekommer i replikerna och off record -strategin används i några enstaka meningar. Dels kan användningen av strategier för negativ eller positiv artighet förklaras med graden av hotet mot lyssnarens face i den ifrågavarande illokutionen.

Typiska realisationer av bald on record -strategin i undersökningsmaterialet är imperativformade ursäkter och välbefinnandeönskningar samt uttrycket *var så god*. Alla dessa uttryck har en expressiv illokut funktion. Imperativformen förekommer också i kommissiv funktion i uttrycket *ta min hand*. Även om imperativformen är ett sätt att uttrycka saken direkt och entydigt kan man inte tala om hotet mot samtalspartnerns sociala face, eftersom handlingarna är gynnsamma för lyssnaren.

Off record -strategin realiserar bara i form av retoriska frågor (O10). Detta indirekta sätt att uttrycka sig innebär att talaren inte väntar på något svar på sin fråga och mottagaren får tolka meddelandet hur han vill. Talaren själv tar inte ansvar för uttryckets möjliga hot mot lyssnarens face. Det är upp till mottagaren om han betraktar handlingen som ett hot mot sitt sociala ansikte eller inte.

Om man betraktar användningen av olika strategier för positiv artighet kan man konstatera att det enbart är strategier P3 och P8 som inte alls förekommer i undersökningsmaterialet. Det går inte att hitta några speciella element i replikerna, som används för att berätta sitt ärende intressant och färgrikt (P3). Examinanderna framhäver inte heller sin gemensamma bakgrund eller sina gemensamma värden med lyssnaren med hjälp av vitsar som baserar sig på gemensamma bakgrundskunskaper (P8).

Strategi P1 realiserar i situation två i form av att talaren i representativa illokutioner noterar vad som har hänt lyssnaren, något som lyssnaren antagligen önskar att någon skulle lägga märke till, och tar på så sätt hänsyn till lyssnarens intressen, önskningar, behov och saker. Detta sker också genom att talaren ställer frågor till lyssnarens hälsotillstånd eller frågar vad som har hänt honom.

Lyssnarens positiva face tas också hänsyn till genom att skapa en gemensam referensram med honom i form av olika överdrivande och emfatiska ord, som förekommer i de flesta av

situationerna. Typiska exempel på dessa realisationer av strategi P2 är orden *så, mycket, jätte-, gärna, faktiskt* samt orden *oi* och *hur* i uttrycket *oi hur roligt*.

Den vanligaste realisationen av strategi P4 i undersökningsmaterialet är användningen av det singulara pronomenet *du* i stället för det plurala *ni* som en signal för gruppanshörighet med lyssnaren. Ett nära förhållande till lyssnaren markeras också genom att tilltala lyssnaren med förnamn samt genom att prata om sådana ämnen som kan förstås bara på grund av vissa gemensamma erfarenheter.

Även om examinanderna inte har någon riktig samtalspartner att prata med kan man i vissa fall märka att talaren upprepar en del av det som samtalspartnern antas ha sagt. Denna tolkning är möjlig på grund av sådana element som exempelvis *oi hur roligt att höra, joo, juu* och *nej*. Genom att upprepa det som samtalspartnern säger kan talaren uppnå samförstånd med honom och beakta hans positiva sociala ansikte (P5). Strategin förekommer i representativa talhandlingar i situationer fyra och sju.

Man strävar efter samförstånd också genom att låtsas att man är av samma åsikt med lyssnaren även om man egentligen inte är det (P6). Detta uttrycks t.ex. med sådana uttryck som *juu, men* och *ju du har rätt, men*. Också vita lögnar används i replikerna för att skydda lyssnarens positiva face. Även användningen av orden *då* och *så* i slutet av repliken är ett sätt att undvika oenighet och konflikter med samtalspartnern och med hjälp av dessa ord betonar talaren att han drar en slutsats av samtalet med lyssnaren. Strategi P6 förekommer en gång i en direktiv illokution, annars realiseras den alltid i representativer.

Strategi P7 förekommer i situation sju i form av frågor mellan representativa påståenden och med hjälp av dem kan talaren skapa en gemensam referensram med lyssnaren genom att sätta sig i hans ställning. I dessa frågor kan talaren också indirekt förutsätta lyssnarens åsikt.

Ett sätt att visa att man vill samarbeta med samtalspartnern är att betona att man är intresserad av partners vilja och vill avpassa sina egna intressen efter det (P9). Detta uttrycks explicit med det modala verbet *vilja* i kommissiva fråge- och konditionalsatser i undersökningsmaterialet.

Strategi P10 realiseras i alla kommissiva talhandlingar genom att talaren erbjuder eller lovar att utföra en handling, som är till fördel för lyssnaren. Detta är ett tecken på hans goda intentioner och samarbetsvilja med lyssnaren, även om handlingen inte ens skulle verkställas.

Strategi 11 för positiv artighet används bara en gång i undersökningsmaterialet. Detta sker genom att talaren med hjälp av det nödvändighetsbetecknande modal verbet *måste* uttrycker sitt optimistiska antagande av att lyssnaren är den person som han tror honom vara och väntar samtidigt på att lyssnaren vill tillfredsställa hans önskemål att ha rätt genom att bekräfta det.

Ett sätt att inkludera lyssnaren med i handlingen och på så sätt visa att man vill samarbeta med honom är att i stället för pronomenet *jag* använda det plurala pronomenet *vi* även om pronomenet enbart har betydelsen 'jag' eller 'du'. Detta är en realisation av strategi 12 för positiv artighet.

Strategi P13 förekommer i replikerna i form av att talaren förklarar sin handling genom att ange orsaker till den. Med hjälp av dessa motiveringar förklarar talaren varför han vill någonting och uttrycker att lyssnaren kan hjälpa honom. På så sätt inkluderas talaren med i handlingen. I många fall är det svårt att skilja om motiveringarna representerar strategi 13 för positiv artighet eller strategi 6 för negativ artighet.

Ömsesidighet betonas bara i en replik i undersökningsmaterialet och detta sker genom att med det tillåtelsebetecknande verbet *kunna* betona att både talaren och lyssnaren har rättighet till egna opinioner (P14).

Strategi P15 realiseras genom att talaren direkt tillfredsställer lyssnarens önskan att bli uppskattad, omtyckt, förstådd osv. Exempel på realisationer av denna strategi i undersökningsmaterialet är expressiva välbefinnandeönskningar och representativa påståenden att det är roligt att höra vad lyssnaren säger eller trevligt att träffa honom. Också det att man berömmar talaren eller hans omgivning är en realisation av strategi P15. Strategin är typisk i situation två, där den bl.a. realiseras i form av direktiva frågor om lyssnarens hälsotillstånd och expressiva beklaganden samt i form av representativer, som genom att ange möjliga orsaker till handlingen uttrycker sympati mot samtalspartnern.

Av de negativa artighetsstrategierna realiseras alla i undersökningsmaterialet utom strategierna N8 och N9. Examinanderna uttrycker inte en ansiktshotande akt som en allmän regel (N8) och nominaliserar inte den ansiktshotande saken (N9).

Konventionell indirekthet (N1) uttrycks i undersökningsmaterialet i form av indirekta talakter, vars illokuta funktion inte framgår av yttrandets språkliga form, samt genom att man använder olika modifierande uttryck för att tematisera något villkor som gäller för handlingen. Vid sidan av att man tematiserar villkoret explicit med hjälp av något modalt verb förekommer i materialet också många implicita konstruktioner, som kan betraktas som uttrycksmedel för konventionaliserad indirekthet.

Strategi N1 realiseras genom satsformen i direktiva talhandlingar och vanligen används också något modifierande verb eller uttryck i direktiverna. Att strategi N1 är så vanlig i denna illokution kan åtminstone dels förklaras med att också hotet mot lyssnarens negativa face är stort, eftersom man genom att försöka få lyssnaren att göra något stör hans personliga handlingsfrihet. Representativa illokutioner är alltid direkta på grund av satsformen, men i vissa fall görs de konventionellt indirekta genom att använda olika modifierande verb. Exempelvis i situation ett hotar representativerna lyssnarens face, eftersom talaren inte accepterar hans förslag och hotet mot face förminskas med hjälp av konventionell indirekthet. Modifierande verb som uttryck för konventionell indirekthet är typiska också i kommissiva talhandlingar och med hjälp av dem uttrycker talaren ofta att han låter lyssnaren bestämma om handlingen i det propositionella innehållet verkställs eller inte. Detta framhävs i många fall också med hjälp av frågeformen. Expressiva illokutioner karakteriseras inte av konventionell indirekthet.

Garderingar (N2) är vanliga förmildrande element framför allt i de uppgifter som primärt kräver användning av representativa talhandlingar, men vid sidan av representativer används de också i direktiver och kommissiver. Graden av inblandning och medlemskap av något element i en mening modifieras i undersökningsmaterialet i form av konditionalsatser, olika adverb (t.ex. *bara, också, så, ju, nu, egentligen, nämligen, ganska*) samt genom verbet *tro*.

Strategi N3 förekommer ofta i förbindelse med strategi N1, då ett modifierande verb ännu modifieras med ett annat modifierande verb eller med verbets konjunktivform. En realisation av

denna strategi är användning av ordet *kanske* för att uttrycka pessimism.

I några direktiver minimerar talaren intrånget och visar att han vill störa lyssnaren så lite som möjligt genom att använda ordet *lite*.

En typisk realisation av strategi N5 för att visa respekt för lyssnaren är användning av tilltalspronomenet *ni*. Vördnad för lyssnaren visas också genom att talaren berömmar lyssnaren och klandrar sig själv. Även titlar används några gånger för att uttrycka lyssnarens status.

De vanligaste exemplen på strategi N6 är urskuldningsorden *ursäkta (mig)* och *förlåt (mig)* samt det motsvarande förmildrande adverbet *tyvärr*. Dessutom realiseras strategin genom att talaren ger orsaker till handlingen, som hotar lyssnarens face. Strategi N6 förekommer i alla situationer i undersökningsmaterialet.

Strategi N7 realiseras genom att helt undvika tilltalandet av lyssnaren eller användningen av det personliga pronomenet *jag* eller genom att ersätta dessa med någon opersonligare konstruktion. Realisationer av strategi N7 är exempelvis användningen av det opersonliga pronomenet *man* och användningen av pronomenet *vi* i stället för det personligare alternativet *jag*.

Att lyssnaren inte behöver stå i tacksamhetsskuld till sin samtalspartner och att handlingen som talaren erbjuder sig att göra inte stör honom uttrycks i några kommissiva illokutioner, där talaren erbjuder sin hjälp åt lyssnaren. Detta sätt att minska hotet mot lyssnarens face kan betraktas som en realisation av strategi N10.

LITTERATUR

AKKM = Aikuisten kielenopetuksen kehittämissryhmän muistio. 1993. Opetushallituksen julkaisusarjat 30/1993, Helsinki.

Austin, J. L. 1962. *How to Do Things with Words*. Harvard University Press, Cambridge, MA.

Bachman, L. 1990. *Fundamental Considerations in Language Testing*. Oxford University Press, Oxford.

Bachman, L. 1991. What Does Language Testing Have to Offer? I: *TESOL Quarterly* 25 (4), 671-704.

Blum-Kulka S. 1987. Indirectness and politeness i requests: same or different? I: *Journal of Pragmatics* 11, 131-146.

Brown, P. & Levinson, S. C. 1987. *Politeness. Some universals in language usage*. Second edition. Cambridge University press, Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney.

Canale, M. 1983. On Some Dimensions of Language Proficiency. I: Oller, J. (red.): *Issues in Language Testing Research*. Newbury House, Rowley, Mass., 333-342.

Canale, M. & Swain, M. 1980. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. I: *Applied Linguistics* 1 (1), 1-47.

Chomsky, N. 1965. *Aspects of the theory of syntax*. MIT press, Cambridge, Mass..

Davies, E. E. 1987. A Contrastive Approach to the Analysis of Politeness Formulas. I: *Applied Linguistics* 8 (1), 75-88.

Elert, C-C. 1980. Artighetsuttryck i svenskan. I: *Nysvenka Studier. Tidskrift för svensk stil- och*

språkforskning 59-60, 429-442.

von Essen, H. 1993. Kielenopetuksen kehittäminen. I: Aikuisten kielitaito. Opetushallitus, Helsinki, 68-71.

Fraser, B. 1990. Perspectives on politeness. I: Journal of pragmatics 14, 219-236.

GAS = Grunderna för allmänna språkexamina. Utbildningsstyrelsen. 1995.

Goffman, E. 1967. Interaction Ritual: Essays on Face to Face Behavior. Doubleday, New York.

Grice, H. P. 1975. Logic and conversation. I: Cole, P. & Morgan, J. (red.): Syntax and Semantics, Vol. 3, Speech Acts. Academic Press, New York, San Francisco, London, 41-58.

Huhta, A. 1993. Teorioita kielitaidosta: Onko niistä hyötyä testaukselle? I: Takala, S. (red.): Suullinen kielitaito ja sen arviointi. Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B, Teoriaa ja käytäntöä 77, Jyväskylä, 77-131.

Hymes, D. 1972. Towards Communicative Competence. University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Ide, S. 1989. Formal forms and discernment: two neglected aspects of universals of linguistic politeness. I: Multilingua 8-2/3, 223-248.

Karlsson, F. 1995. Normit, kielenkäyttö ja kieliopit. I: Rydman, J. (red.): Tutkimuksen etulinjassa. WSOY, Porvoo, 161-172.

Kasper, G. 1990. Linguistic politeness: Current research issues. I: Journal of Pragmatics 14 (2), 193-218.

Lakoff, R. T. 1989. The limits of politeness: therapeutic and courtroom discourse. I: Multilingua 8-2/3, 101-129.

Leech, G. N. 1983. *Principles of Pragmatics*. Longman, London.

Lehtonen, J. 1990. *Kultur, språk och kommunikation*. Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen oppimateriaaleja 5/1990, Jyväskylä.

Lehtonen, J. (red.) 1993. *Kulttuurien kohtaaminen: näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen*. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 9, Jyväskylä.

Leiwo, M. & Luukka, M-R. & Nikula, T. 1992. *Pragmatiikan ja retoriikan perusteita*. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja, Jyväskylä.

Linell, P. & Gustavsson, L. 1987. *Initiativ och respons: Om dialogens dynamik, dominans och koherens*. Tema Kommunikation, SIC 15, Universitet i Linköping, Linköping.

Linell, P. 1992. *Transskription av tal och samtal: teori och praktik*. Arbetsrapporter från tema kommunikation, Universitet i Linköping, Linköping.

Linnarud, M. 1993. *Språkforskning för språklärare*. Studentlitteratur, Lund.

Luoma, S. & Takala, S. 1993. *Aikuisten kielitaitotutkinto*. I: Tella, S. (red.): *Kielestä mieltä - mielekästä kieltä: ainedidaktiikan symposiumi 5.2.1993: osa 2*. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 118, Helsinki, 212-225.

Muittari, V. 1988. *Om konventionaliserad indirekthet i svenskan med anspelning på finskan*. *Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Jyväskylä universitet* 6, Jyväskylä.

Määttä, A. & Takala, S. 1994. *Kaikille avoimet testit mittaamaan kielitaitoa*. I: *Helsingin Sanomat* 11.11.1994.

Paunonen, H. 1995. *Puhekielen kielioppia etsimässä*. I: Rydman, J. (red.): *Tutkimuksen etulinjassa*. WSOY, Porvoo, 183-201.

Rusanen, S. 1993. Suomalainen kansainvälisessä viestintätilanteessa. I: Lehtonen, J. (red.): Kulttuurien kohtaaminen: näkökulmia kulttuurienväliseen kanssakäymiseen. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitoksen julkaisuja 9, Jyväskylä, 31-75.

Saari, M. 1991. Interaktionsstrategier i Helsingfors: Några iakttagelser av hur artighet realiseras i finska, finlandssvenska och sverigesvenska samtal. I: Berge, K. L. & Kotsinas, U-B. (utg.): Storstadsspråk och storstadskultur i Norden. Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet, MINS 34, Stockholm, 200-212.

Salo-Lee, L. 1991. Vieraiden kielten puheviestintä. I: Yli-Renko, K. & Salo-Lee, L.: Vieraiden kielten puheviestintä ja sen oppiminen lukiossa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A: 147, Turku, 1-23.

Salo-Lee, L. 1995. Kulttuurienvälisen viestintätaitojen oppiminen: "Prosessipuhuminen keinona tehokkaaseen suulliseen ilmaisuun". I: Salo-Lee, L. (red.): Kieli & kulttuuri. Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitos, Jyväskylä, 153-162.

Salo-Lee, L. 1996. Kielellinen viestintä. I: Salo-Lee, L. & Malmberg, R. & Halinoja, R.: Me ja muut. Kulttuurienväläinen viestintä. Yle-opetuspalvelut.

Searle, J. R. 1969. *Speech acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press, Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney.

Searle, J. R. 1975. *Indirect Speech Acts*. I: Cole, P. & Morgan, J. L. (red.): *Syntax and Semantics*. Vol. 3. *Speech Acts*. Academic Press, New York, San Francisco, London, 59-82.

Searle J. R. 1976. *A Classification of Illocutionary Acts*. I: *Language in society* 5 (1), 1-23.

Searle, J. R. 1979. *Expression and Meaning*. *Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge University Press, Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne, Sydney.

Thomas, J. 1983. *Crosscultural Pragmatic Failure*. I: *Applied Linguistics* 4 (2), 91-112.

Tiittula, L. 1992. Puhuva kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä. Finn Lectura, Loimaa.

Tiittula, L. 1993. Suullinen kielitaito: Puhutun kielen ja suullisen viestinnän ominaispiirteitä. I:

Takala, S. (red.) 1993. Suullinen kielitaito ja sen arviointi. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä 77, Jyväskylä, 63-76.

Yli-Renko, K. 1989. Intercultural communication as an aim of English language teaching. University of Helsinki, Department of education, Research Bulletin 69, Helsinki.

Yli-Renko, K. & Salo-Lee, L. 1991. Vieraiden kielten puheviestintä ja sen oppiminen lukiossa. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A: 147, Turku.

Andra källor:

Jarva, V. 1996. Mitä sä oikein puhut? Puhutun ja kirjoitetun kielen erot, suomen puhekielen ominaispiirteet, keskustelu vuorovaikutus- ja kielenoppimistilanteena. Föreläsning på kursen "Suullisen kielitaidon opettaminen maahanmuuttajille". Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus. 25.-27.4.1996.

BILAGOR

BILAGA 1

SYMBOLER I TRANSKRIPTION

/	paus (antalet snedstreck markerar pausens längd)
,	fortsättningsintonation
.	avslutningsintonation
?	stigande intonation, frågeintonation
-	avbrutet ord
\	avbrutet yttrande
(ord)	ohörbart ord
(...)	osäker tolkning
((skratt))	icke-verbala aspekter (här: skratt)
[ord]	yttranden på ett annat språk än svenska
ORD	emfas, kraftig betoning

BILAGA 2

REPLIKERNA I SITUATION 1

<T 1< <U 1<

öö ursäkta nu men jag har inte tid att diskutera med dig, jag jag måste fara till jobbet å jag har ganska bråttom.

<T 2< <U 1<

ööh // tyvärr jag kan inte / ursäkt jag kan inte / öö tala med dig öö då jag / förstår ingenting om din religion.

<T 3< <U 1<

jahaa, du är int, eh jag är inte så mycket intresserad av DIN tro så jag jag tycker som du sa att, / du vill inte tro på gud och så jag tycker att att det är det allra viktigaste vi har här i livet att mm-mm jag jag vill tro på gud och / om du vill inte tala me mig om DEN saken så jag jag är inte inte så mycket intresserad av din åsikt./ jag hoppas allt gott till dig i fortsättningen å / du kan ha din opinion å jag ska ha min./ tack å hej.

<T 4< <U 1<

tack, men, // (ääe) fundamentalistisk kristen å jag kan ikke acceptera sån öh såna därna sånt där som du / håller på med.

<T 5< <U 1<

ööö-öö tyvärr jag vill inte diskutera just nu, jag har lite bråttom.

<T 6< <U 1<

oi jag vill inte tala om / min eget ide- om religion och sådana saker med nån jag känner inte till, // jag vill inte tala om sådana saker med dig tyvärr.

<T 7< <U 1<

nej tack, ja eh jag har nu lite bråttom jag måste öö hinna / till bussen å jag jag jag kan inte diskutera med det, ursäkta.

<T 8< <U 1<

hej, eh jag vill inte tala med de här saken just nu, jag har så bråttom / att gå till jobbet.

<T 9< <U 1<

god dag / öööö nu du säger sådana saker / att det är ganska svårt för mig att att diskutera om det,därför att att jag känner inte / sådana eeh / god som du sade / om jag tror inte på sådana god-d som du berättade om. åå det skulle ta så mycket tid attattatt / eeh höra om det å-å lära sig / din din god ååå därför jag har\

<T 10< <U 1<

eh ((harklande)) jag kan inte tyvärr (...) med dig för att jag är inte religiös.

<T 11< <U 1<

//// jag vill inte diskutera med dig för att jag har så bråttom.

<T 12< <U 1<

eeh yhm öö förlåt jag vill inte diskutera / om religion //// jag vill inte diskutera // eftersom jag är // ateist.

<T 13< <U 1<

jaa de- eh det passar inte / jag jag är jag har n-nu lite bråttom och / kan inte / diskutera / sådana saker, men / kanske nästa gång eller passar skulle det passa bättre för mig att åå jag önskar att att önskar dig öö god fortsät-fortsättning å lycka till men jag måste / förlåt men jag måste nu gå. å

<T 14< <U 1<

ja- tyvärr jag vill inte / tala om religion, jag tycker att religionen / är mycket individuell / sak. / å jag har också lite bråttom / eh till arbetsplatsen.

<T 15< <U 1<

förlåt mig men jag hinner inte, eftersom min min tåg a-avgår snart.

<T 16< <U 1<

god dag, öö // jag vill inte jag har inte tid / att diskutera / med er // ymm men, // jag // jag har mycket bråttom jag måste gå till ett möte. /// [entschul-] / förlåt mig, jag s- jag måste gå nu.

<T 17< <U 1<

joo-o, tyvärr jag är inte intresserad, jag har så jättebråttom, nämligen, min bror ska gifta sig å jag ska gå å hjälpa honom. // tack så mycket å ha en trevlig dag.

<T 18< <U 1<

tack så mycket men jag är inte intresserad av er rel-religion jag har en egen religion å tz och jag vill inte / lära känna nåt annat.

<T 19< <U 1<

äh tyvärr ja- det här intresserar mig inte, men öö tack för det här diskussionen dig å, men jag jag måste gå jag har lite bråttom just nu.

<T 20< <U 1<

ursäkta men jag har inte tid att att öhmm diskutera med er då jag skulle gå till / gå till // eeh / gå till hem.

BILAGA 3

REPLIKERNA I SITUATION 2

<T 1< <U 2<

oi va had-de hänt // ((suckande)) var har ni ont? kan jag hjälpa jag är nämligen sjuksköterska å jag har / nu nånting med mig, jag kan gå å ringa ambulansen om ni kan inte stå /// nå jag går å ringer taxi om de räcker, mm.

<T 2< <U 2<

oo ursäkt, kan jag hjälpa dig. /// är det nånting // jag kan / ge för dig.

<T 3< <U 2<

oj att du ramlade oo va ska man nu göra? hej, yhm kan jag få hjälpa dig eller det är väl bäst att du sitter där eller bara l-lår där på gatan å, / eller har du sårat dig nånstans? jahaa om du vill stiga upp så jag vill / jag vill gå gärna sitta med dig en liten stund såå vi ser att det går bra, jahaa, har du ont i huvudet? jahaa. så ska vi säkert till sjukvården vi kan vi ska till förstahjälpet om du du vill jag kan följa med dig. / det ska jag göra jag har ju bara tid.

<T 4< <U 2<

oj de så illa ut. de är så glatt här. / (få jag) kan jag få hjälpa till på något sätt?

<T 5< <U 2<

((suckande)) oh-oh det har ju hänt en olycka, ööö-öö kanske kanske jag kan / hjälpa hjälpa dig lite, ((suckande))\

<T 6< <U 2<

ooo kan jag hjälpa till er? det är så svårt å å å konstigt att de här gatarna inte är rena / öö efter det här (regnatt). / öö kan jag ta er nånstans eller hjälpa till att sitta där eller, kan jag hjälpa på något annat sätt?

<T 7< <U 2<

uu-ja, uuh jag är ledsen. hur gick det? / öö // har ni / blivit // sårad? kan jag hjälpa er? noo // oo kan jag / måste jag ringa ambulansen eller ? kan jag // ge er eh // kan jag /// nej\

<T 8< <U 2<

oj jag så vad händer, har ni ont nånstans? jag kan hjälpa er, ta min hand. ska vi / beställa en taxi å gå till sjukhuset. / eller ska vi sitta här å titta hur mår ni. // det var så synd att då hände då. // marken är så håll.

<T 9< <U 2<

ojoj vad det nu hände ((snörvling)) eeh är allt i ordning, jag skulle hjälpa dig till till sjukhusen. behöver du hjälp. jag ska ringa jag ska / telefonera / taxin eller eller ambulansen om ni om ni / behöver det. / hur är det nu? / har ni ont nånstans?

<T 10< <U 2<

hej vad har nu hänt med dig, kan jag hjälphjälpa opp dig?

<T 11< <U 2<

ursäkta men /// är du sjuk? // vill du ha hjälp? // jag kan lyfta dig upp / om du / vill. /// det är så hal här.

<T 12< <U 2<

mm gör det? // gör det ont någonstans? / har du smärta eller verkar det? / åå kan jag / öö hjälpa dig eller måste jag kolla ambulansen?

<T 13< <U 2<

men har ni // gått // öö dåligt? // kan jag kan jag hjälpa å // hur ska man göra här /// jag vill lyfta er upp å kan vi sitta där på bänk- / parkbänken. /// måste jag anst- måste jag beställa ambulansen.

<T 14< <U 2<

eh kan jag hjälpa dig? tog det ont ont? // eh vad kan jag göra. måste / jag / beställa ambulans eller // går det annars / eller tar jag taxi.

<T 15< <U 2<

o-ops ä-är du är du sjuk? kan jag hjälpa dig?

<T 16< <U 2<

oi, eh / hur är ni? öö eh har ni skadat? kan kan jag hjälpa / er?

<T 17< <U 2<

oj, men vad hände hur gick det? är ni okej? kan jag hjälpa till? /// öö, där är en bänk, kan du sitta dig där åå / å vila lite.

<T 18< <U 2<

oj jag är mycket ledsen att ni har ramlat ner // aa jag / hjälpa er på nåt sätt? // ja, var bor ni någonstans? juu jag kan / jag kan ta dig hem.

<T 19< <U 2<

oj, ha-har ni eh / är det nånting fel med dig eh kan jag hjälpa er? / kan jag hjälpa er att stå upp? eller får jag telefonera till / till poliklinik eller till nån / vård / kompisar så att att ni kan hjälpa dig? // ka- vad kan jag göra?

<T 20< <U 2<

ja det är det är mycket ((suckande)) mmm särskilt / att sådant kan hända å jag vill hjälpa / hjälpa den gamla mannen. / kan jag hjälpa er?

BILAGA 4

REPLIKERNA I SITUATION 3

<T 1< <U 3<

ursäkta men jag sku vilja jag sku vilja prova des- öö de här skoar / får jag nummer trettisju av de där.

<T 2< <U 3<

jag såå där / i hyllan / mycket vackra / skor / kan jag / prova // öö nummer öh förtiätt. har ni sådan nummer. // eller\

<T 3< <U 3<

jahaa jag skulle vilja gärna prova de här skor de här jättevackra såna här mörka å, / jättesnygg stil i de här, / oh det här paret passar inte för mig, de här är lite för stora. // jahaa, det finns inte / bra / öö par i-i i de här storlek. så ska jag prova de här gröna. // nå dom passar också för mig. jaa, jag kan gärna ta de här gröna då. det känns bra ii foten å / det känns bra att gå med de här.

<T 4< <U 3<

jag skulle vilja / pröva på / denna skorn här, / kan jag få ett par på nummer förti?

<T 5< <U 3<

((suckande)) yymm öö, ursäkta är det möjligt att / att få yhmm är det möjligt att få\

<T 6< <U 3<

god dag, jag skulle vilja prova / öö dom skorna som är där i hyllan, dom som är röda och storleken trettiåtta, kan jag prova dem? / tack så mycket.

<T 7< <U 3<

hej, eh jag ville prova de här skorna. m-men / de hä- det här paret här, är för liten för mig. / kan jag få nummer / trettiåtta? kan ni hämta mig?

<T 8< <U 3<

oj här är så netta skor, jag ska prova dem. / hej, kan jag prova de här skorna? men de här är för stora åt mig, det är trettisexan som är min // numret / kan jag få den?

<T 9< <U 3<

h-hej hej, där, eh jag ville prova sådana här skor, ööö jag tror min sto-eeh-sto-fötterna- är förti / två eller tre. / kan ni hjälpa mig lite nu? va-vi sk vi ska prova sådana sådana skor här.

<T 10< <U 3<

hej jag såg på hyllan e-ett par skor som jag ville pröva, får jag storlek förtitvå?

<T 11< <U 3<

för-förlåt kan jag prova skorna? // de här bruna. // jag provar om det ja lämplig.

<T 12< <U 3<

jaa jag vill öö pröva det där / skorna // öö kan jag tes- \ öö // (...) numret öö förtiofyra.

<T 13< <U 3<

där är trevliga skor jag jag ville / passa / om det passar för mig. / kan ni / hämta mig / passande / ett par // ett par å å jag jag ville /// läcka om det passar för mig / om det är / fyrtiotre å // den här bruna paren (...) vara\

<T 14< <U 3<

förlåt [bat] men kan jag / få ett par skor att prova ?/ på, eh min sk-skonumre- min skonummer är / förti.

<T 15< <U 3<

ursäkta mig, jag vill pröva eh eh de där gula / eh gu-gula- min storlek är förtivå.

<T 16< <U 3<

god dag, kan / jag / mm prova den här sko-sk-skoar? har ni eeh lämplig /// mm storlek för mig? /// m-min storlek är // trettioåtta, var så god

<T 17< <U 3<

oj, men do där röda skorna är jättefina, (jagskuha) nummer trettiåtta tror du att det finns en par?

<T 18< <U 3<

jag är jätteförtjust i dessa skor // aah / aah ja, min storlek är trettiåtta, men jag ser inga trettiåttor här, kan du hjälpa mig å hämta ett ett par på trettiåtta? om det bara finns.

<T 19< <U 3<

de här skorna är mycket bra öö kan jag prova dem på? eh jag finns inte här mitt-min s- / jag vill ha nummer trettisex å jag finns inte nummer trettisex här eh, kan de / kan ni / gå och hämta mig en p- ett par för att prova på?

<T 20< <U 3<

här är här är mycket fina skorda, / säljaren kan kan jag få prova den här / å / å storleken är mm trettio(tjo)

BILAGA 5

REPLIKERNA I SITUATION 4

<T 1< <U 4<

alla finländare är inte stvåspråkiga, det finns många människor som kan bara finska / eller svenska, men inte båda språk.

<T 2< <U 4<

ursäkt eh men tyvärr jag kan inte / tala / mycket god bra svenska, jag är / finländare å min språk är / så dålig. /// och alla finnarna finns inte tvåspråkiga.

<T 3< <U 4<

jahaa, du kommer från grekland men, tyvärr är det så i finland att det är inte inte så lätt säkert att tala med alla därför att de- det är inte alla som kan engelska eller svenska å, det är några få som har lät-läst grekiska. jag har ocks-också läst grekiska mm på en kurs nånstans men jag kan inte inte ett ord egentligen man glömmer bort det när man treffar så / inte så ofta greker./ men, tyvärr är det inte så många som kan engelska eller dom kan men dom törs inte tala här.

<T 4< <U 4<

ö- nej, det är egentlige egentligen / bara sex procent av befolkningen som / som talar svenska och finska // åå resten är enspråkige finskspråkige. // men, vi vi studerar ju svenska på skolan så, de flesta kan nånting på svenska.

<T 5< <U 4<

nej men nu nu måste jag ju säga att inte inte alla finskarna är svårspå-svårspåkiga, öö det är många som kan / kan / svenska eftersom vi läser det i skolan, / men men många många finnor kan / tala svenska så bra.

<T 6< <U 4<

oi hur roligt att höra att nån tänker att att vi alla kan tala svenska å finska i finland, men tyvärr det är inte så. / vi alla har e-eller minst vi ganska unga människor vi alla har läst svenska också men, tyvärr vi vågar inte använda våra kunskaper.

<T 7< <U 4<

nej nej nej, öö alla finländare eh eh är inte tvåspråkiga. de mesta talar bara / finska åå / en / liten del är tvåspråkiga.

<T 8< <U 4<

nej, alla finländare talar inte eh ehs också svenska, öö här vid kusten har / m- bor många tvåspråkiga människor. // i åbo / nämligen å helsingfors, där talar man svenska å finska. men i inre landet / där talar man bara finska.

<T 9< <U 4<

ju du har rätt, det det finnss nu så att att det finns människorna där vid kusten, där man pratar både svenska å finska, men ii ii inneinnersta landet det finns bara finskaspråkiga mänskimänniskor där. // ((suckande)) men men\

<T 10< <U 4<

((harklande)) förlåt men, jag har / förstår inte / på ditt språk å jag talar bara finska. /// å vi äe- vi är alla inte tvåspråkig.

<T 11< <U 4<

jo men hej du, eh mm vi är a-eh vi är inte alla tvåspråkiga i finland. // eh det finns bara / tio procent av oss som kan / som är finlandssvenska.

<T 12< <U 4<

ijj- jaa ((suckande)) no vi är inte alla eh tvåspråkiga / här i finland /// jaa // det var nu i-i göteborgs\ / hmh tz

<T 13< <U 4<

nej vi vi vi är inte alla tvåspråkiga / eeh // några kan tala bara finska men / men ganska många kan kan tala också svenska å några (det är säkert) engelska är den allmänste språk som vi finska kan tala utom finskan.

<T 14< <U 4<

jaa, finland är tvåspråkigt land vi har två modersmål / modersmål språk (pan-) men / de- det är så att en (skildad) människor har sitt modersmål / språk å inte alla måste / tala båda / språk finska å svenska.

<T 15< <U 4<

juu, alla alla finlandare talar inte båda finland å svensk. / men engelska är ju bra, många finländare talar engelska / jättebra.

<T 16< <U 4<

nej, alla finländare är inte sst-tvåspråkig jag / själv kan inte tala svenska mycket bra, men / jag kan / mitt / moders-språk är / fi-finnish. /// västkusten / människor so- // som bor västkusten talar svensk

<T 17< <U 4<

juu, jag vet att finland är ett tvåspråkig land, vi har ju både finska å svenska, men alla finländare pratar inte svenska. en del pratar finska å sen är det liten del dom pratar svenska. å sen har vi också finlandssvenska som pratar både svin-svenska å finska. / men, för det största dele är ses-det så att finländar pratar bara finnar finska.

<T 18< <U 4<

joo-o, joo det finns både finsk å svenskspråkiga i finland. // nej nej, int inte alla, det är bara en eh minoritet som talar svenska ungefär trehundra tusen människor / av befolkningen. / juu alla andra är finskspråkiga.

<T 19< <U 4<

((skratt)) oh nej, alla finländare finns inte tvåspråkiga, öh det är så att finland är ett tvåspråkigt land men men alla är inte tvåspråkiga de ((skratt)) nu har du misstänkt där, eeh jag tror att alla alla talar å förstår svenska men men inte dom är inte då tvåspråkiga ((skratt)) tyvärr ((skratt))

<T 20< <U 4<

nej, det är inte så, eeh vi finskar har har svenska / svenska i sin eh (moders)mål bala fyr procent av oss / å å / i skolan / tuderar / numera alla finländare / finlända några år svenska. / men vi kan inte inte alla tala svenska.

BILAGA 6

REPLIKERNA I SITUATION 5

<T 1< <U 5<

god dag öö jag har bestämt flyg tillbaka till finland efter tv- två dagar, men jag sku vilja / flyga efter / efter öö fyra dagar, så är det möjligt att göra så att jag beställer det här flyg // efter fyra dagar.

<T 2< <U 5<

är det möjligt att jag kan / flyga öh till finland öh / i / i övermorgon, jag kan tyvärr inte resa idag. // å jag / skulle /// byta den här biljetten.

<T 3< <U 5<

jag skulle vilja ändra de här flyget / till finland, att jag skulle resa om två dagar å inte idag // å jag skulle gärna faktiskt stanna här två t-dagar till. skulle de här passa för er? / eller, / om de är inte möjligt / ot-om ni inte kan ((suckande)) förändra de här så så ska jag flyga faktiskt idag. // men, har du tid att att kolla hur det går? /// va bra, det gick bra, så ska jag flyga om två dagar.

<T 4< <U 5<

jag har en flygbiljett öö här ö till finland om to da- om två dagar, men, / jag skulle vilja bytta den / till / eh till onsdag alltså två dagar framåt, / är det möjligt?

<T 5< <U 5<

ääh zz ääh / nu / hmm zz // jag ska flyga till finland efter två dagar öö / nu skulle jag vilja skjuta flyget / med två dagar. / tror du att det sk- det skulle vara möjligt?

<T 6< <U 5<

god dag, jag har öö biljett / att flyga till finland efter öö två dagar, men jag skulle vilja stanna här / för mm två dagar ännu mer, öö är det möjligt att jag kunde byta mina biljetter eller min biljett så att jag skulle kunna stanna här för två dagar mer? är det möjligt eller kostar det mera eller nånting sådant?

<T 7< <U 5<

hej, jag har flyg till finland om två dagar. men, jag ville ööö / haa // jag ville // veta om det är möjligt att fl-jag har flyget om fyra dagar. / öö-

<T 8< <U 5<

hej, jag har den här flyget till finland öö / om / två dagar, men kan jag byta det här lite? ännu två dagar. /// öö så att jag ska vara här / fyra dagar ännu, / är det möjlig?

<T 9< <U 5<

nu är de situation så att att jag måste eeh jag har biljetten att jag skulle / flyga tillbaks efter / två dagar. till till finland men men det är så härligt här att att att jag skulle jag ville vara här två me- två mera dagar. eeh är det möjligt att att vi ska / fortsätta våra // semester här / med två dagar, är det möjligt?

<T 10< <U 5<

får jag flytta // flyget eeh två dagar framåt, // om det är möjligt /// till övermorgon.

<T 11< <U 5<

jag har ett flygbiljett / till finland om två dagar. // nu nu skulle jag vilja / eh hmm öö ha // en annan flyg ett annat flyg / öö // jag skulle vilja resa två dagar // efter det. // är det möjligt?

<T 12< <U 5<

jag har flyg till finland efter två dagar men, jag måste ((suckande)) måste vara växla min biljett öö för t-två dagar // efteråt, // är det möjligt?

<T 13< <U 5<

kan jag ändra flyget till / två dagar // eeh därför att / jag vill stanna här / här i stockholm ett par dagar å // jag måste / flytta t-dag till helsingfors men passar det att / ändra / flyget // eller biljetten? // öö inte idag-

<T 14< <U 5<

är det möjligt att / få mitt flyg ett par dagar senare? till finland. /// eh / är det är det möjligt?

<T 15< <U 5<

öh jag ha f- jag har flygbiljetten eh för tjugofemte / till finland å jag vill / eh an-eh öö om jag kan jag undrar om jag kan öö om jag kan använda den öö tjugosjätte, är det möjligt?

<T 16< <U 5<

god dag, öö jag har reserverat / en flyg / till finland / mm för två dagar, men / jag vill mm flyttar den här flyg öö ti för to dagar. /// kan / ni gör det, är det / möjligt?

<T 17< <U 5<

nu är det så att jag ska flyga tillbaka till finland efter två dagar, men tror du att det är möjligt a jag skulle / boka / ett flyg till finland lite senare? därför att tr- jag trivs här så jättebra, är det möjligt a jag skulle flyga till finland till exempel efter en vecka?

<T 18< <U 5<

joo-o oo, jag borde flyga tillbaka till finland om två dagar men jag trivs här så jättebra så jag skulle vilja framskjuta min hemresa ((suckande)) ännu med två dagar så alltså jag eh jag skulle flyga till finland om fyra dagar, går det an?

<T 19< <U 5<

jag har ett flyg na- till finland eh inom två dagar, men em om det är möjligt jag skulle vilja ha den i f-fyra dagar därför att jag har så mycket att göra här, är det möjligt om ni ska / byta den den här flyget till den andra? // så jag ska stanna här för fyra dagar. / om det är möjligt det det skulle vara mycket bättre för mig.

<T 20< <U 5<

((suckande)) jag har / jag har fältet till finland efter två dagar men, jag frågar nu om det är möjligt att jag / kan komma tillbaka fast eh / fast mm efter fyra dagar. / mm jag hoppas att de kan / de kan ställa biljetten sådant. /// är det möjligt?

BILAGA 7

REPLIKERNA I SITUATION 6

<T 1< <U 6<

god dag öö kan jag // mm beställa boord åt mig ett bord åt mig å // till min vän.

<T 2< <U 6<

kan vi få en bord med mig och min kamrat / från någon rolig plats.

<T 3< <U 6<

((suckande)) kan jag få ett bord för mig å de här vänner som jag har med mig? tre personer / skulle jag få en bra plats från en jättelugn å vacker ställe från den här restaurangen? lugn ska det vara. / och vi vill gärna sitta å prata me varandra t- å / det är inte så bra om de är jättelivligt då, folk går av å an här, i närheten.// tack ska du ha.

<T 4< <U 6<

öö hej, vi är tre stycken å skulle vilja ha ett bor / en öö / en fre- eh fredlig / plats ställe.

<T 5< <U 6<

jag skulle vilja ha ha ett bord bord till\

<T 6< <U 6<

öö jag skulle vilja öö gå å äta med min vän till en sådan bord va-var vi kan sitta lugn å ro, har ni nån sådan fri ställe?

<T 7< <U 6<

hej kan jag reservera / ett bord // fyr / tre / i en lugn plats.

<T 8< <U 6<

god kväll, jag ska ha ett bord för mig å min / man, på nån lugnt ställe. / å om det finns / öö // lius så ska så ska jag vil ha ett lius på bordet.

<T 9< <U 6<

vi ville reservera / ett bord något lugnt plats // här i här i restaurang. // för min damen å mig själv.

<T 10< <U 6<

(...) ett bord på ett lugnt å trevligt ställe.

<T 11< <U 6<

förlåt eh // kan kan jag ha // kan vi ha e-ett bord // där vi kan / sitta i lugn och ro

<T 12< <U 6<

jaa-a sk-ska vi ska vi få e bord ett bord öö frå- / vad är det nu [rauhallinen] tz / tz från // en mycket- hmh förbannade [rauhallinen] /// lugns logn lugn plats.

<T 13< <U 6<

förlåt men kan jag beställa ett bord för mig och min dam / i en rolig / ställe // bredvid fönstret å // så att musiken hörs inte. // för tyng- för (tyngt).

<T 14< <U 6<

förlåt men kan jag få bordet för mig å min kamrat eh på någon / eeh fredlig / någon fredlig plats / bredvid fönstret å eller så.

<T 15< <U 6<

ai vi är fyra kan vi ha en bo- ett bord öö i en lugn å r- lugn plats / eller en lugn hörne?

<T 16< <U 6<

kan // kan vi få / en /// bord / mm in ro-rolig ro / plats, en plats vi kan / diskutera i lugn å ro.

<T 17< <U 6<

hej, är det möjligt eller har ni eh / har ni lediga bord åt mig / och för mina vänner? vi skulle vara i lugn å ro.

<T 18< <U 6<

vi skulle få eh ett bord // i en sån där yhmm inte så ljudlig miljö utan / ett fönsterbord. // där vi kan sitta å diskutera i lugn å ro.

<T 19< <U 6<

god kväll vi skulle vilja ha ett bord för mig å / mina kompisar för för en en lämplig plats här. // det skulle inte vara eh // så / eh hmh\

<T 20< <U 6<

kan jag få beställa bordet / bordet för två i en rolig i enn / i enn // plats som är i som vi kan vara / ensamma.

BILAGA 8

REPLIKERNA I SITUATION 7

<T 1< <U 7<

hej ursäkta menn jag tror vi känner varandra, du har arbetat i / i vår svenskspråkiga // dot- // öö
// du du var säkert / sekreterare // minns du mig?

<T 2< <U 7<

men god dag Maija // minns du mig / jag är / Kaija å (by-) arbetade i samma bolaget ii sverige,
för många år sedan. /// Heikki, här är min / arbetskamrat från sverige, vi arbetade ii /// i samma
bolaget.

<T 3< <U 7<

jahaa, här sitter du, / jaa-a. // hej, du måste ju vara / en sekreterare / eh-h i samma firma som jag
jobbade / några år sen, för några år sen. / jag är nu här på restaurangen med mina vänner å,
kommer du ihåg mig när vi, vi var på nån u-utlandsresa, tillsammans med jobbet, alltså? / ooo,
det var också några andra då med oss o, / oo--

<T 4< <U 7<

ursäkta mig, vi har ju mött förr, / jag heter Raija Riimilä, / vi har ju träffat på, på fir- öö du har
ju varit varit på firmabesök hos oss. / ikke sant?

<T 5< <U 7<

((suckande)) /// ööh jag tror att jag tror att vi har träffat träffat många år sedan, / sedan\

<T 6< <U 7<

öö ursäkta fröken, öö / men jag heter Irja Annika Elonen å jag tror att jag har jag känner er, öö
har ni jobbat i i eriksson / i stockholm? jag tror att jag har träffat er dit, är det möjligt?

<T 7< <U 7<

hej, öö jag heter Iida Ahonen, åå å jag arbetar i kone oo yy jag känner er. med ee i kone oo yys
// dotterbolag. sekretererin, du var / vi har mött. fem år tillbaka /// i (...).

<T 8< <U 7<

no hej, jag heter Taina, jag kommer från finland minns du mig? // jag jobbar där eh i marabuus
finland / öö office. // jag är också sekreterare å vi har mött på nån / öö kurs / minns du mig?

<T 9< <U 7<

ursäkta mig nu men men, / eeh är vi bekanta? eh ja- o-om jag kommer ihåg, vi var vi haa-adee
många år sen öö samma dotterbolaget. öö jag jag heter Esko Eloranta / och vi arbetade där vid
vid lönekontoret, på samma nivå. om du kommer ihåg? // det var nu sen åtta år ja-när jag var där.

<T 10< <U 7<

hej, jag känner dig flera år tillbaka, / å eh / du ä-är sekreterare i- in svensk dotterbolag.

<T 11< <U 7<

förlåt men, eeh är du Annika Holm? // jag heter Osmo Ollikainen och jag tror att vi har träffats eeh för / tre år sen, / eh / i ditt arbetsplats /// jag är nämligen dotterbolagets direktör. // kommer diu ihåg mig?

<T 12< <U 7<

no hejsan är det de // Annika från / (..) vad är det [tytär] syster fabriken sekreterare / från många år sedan // eeh kommer du ihåg mig? jag är // Kalle Suominen / och jag har jobbat i samma plats // fyra år // för lång sen.

<T 13< <U 7<

ööh förlåt men kan jag få presentera mig?
jag heter Olli Ojala å // vi har varit i samma / samma bolag du har varit i svensk- vår svensk dotterbolag, som sekreterare / efter några år. // alltså så känner vi oss kan du minna den? minnas du minns du den?

<T 14< <U 7<

hej, känner du / mig? jag tänker att vi har mött / tidigare eeh är det är det så att / du / arbetar vid scania? (såärdetatt) jag tycker att vi har mött // där ett par år sedan. /// jag är Esko Elonen från finland tampere.

<T 15< <U 7<

hej jag är Antero Ikonen å å jj-jag ha jag ha jobbat i- i nokia å jag tror att jag har sått i-i-i vår eh systerbolaget. är det sant?

<T 16< <U 7<

god dag, mm jag heter / Anna Ahola å mm // jag jag också arbetar för firma // (...) öö ja- jag tror att ni / arbetar öö i vår / dotterfirma. / är jag är det sant? /// trevligt att träffas

<T 17< <U 7<

hej, men är det Leena? minns du mig? jag är Lotta / vii vi arbetade ii // i samma plats, du är väl öö sekreterare i vårt / dotterbolag?

<T 18< <U 7<

nej men Maria, är det du? kommer du ihåg när du var eh som sekreterare i vårt dotterbolag? / lokomo, juu-u, juu det företaget. alltså jag heter Terhi Jalonen och jag var som sekreterare där i huvudkontoret, i tammerfors.

<T 19< <U 7<

nej men jag tror att / du är / Kristina, eh hej, jag är hej Kristina jag är Arja Piironen, om du minns mig? vi vi var i / den / samma / eh firma eh jag tror att tree fyra år sedan du du har varit i vårt svenska systerbolaget, å jobbat där jag tror vi har vi har talat i telefon å sett på en seminar många gånger, minns du mig?

<T 20< <U 7<

hej, mm-m jag tror att vi känner oss, vi har varit i samma samma mm bolaget i arbetet å-

BILAGA 9

REPLIKERNA I SITUATION 8

<T 1< <U 8<

jag tyckte att / at at det var nu ganska / långsiktig // å det var svårt att få / reda på va de / pratar å / jag tycker tyckte int riktigt om de.

<T 2< <U 8<

spelet var ganska bra / men / öh de talade öh så att jag / förstod ingenting å det var / ganska långsamt men / jag sittade och sittade å tittade spelet. /// jag rekommenderar att ni va- tittade också.

<T 3< <U 8<

jaa-a, de de var inte så bra som jag tyckte på förhand det skulle vara, ((suckande, harkling))
artisterna använde nån konstig dialekt å de var jättesvårt att förstå ibland. men, / dialekten var svår å annars också, de var inte såintre-, inte så intressant / men, // nå jaa, de var bättre än att än än att ingenting men, om man skulle fråga av mig ska du gå dit på nytt det ska jag aldri göra.

<T 4< <U 8<

ja-jag vet inte. / jag gillade de-de int så väldigt mycket. / det var ganska svårt att få reda på vad dom sa. / dem dem tala- dem talade nån / dialekt / så det var nästan omöjligt för mig få reda på det på det./ å sen de var litt långtråkigt också / å kanske det var det var fordi / jag ikke förstod så mye.

<T 5< <U 8<

jag tycker att skådespelarna har har något slags dialekt, ja ja har jag hade svårigheter att förstå, förstå. // och därför jag jag blev trött.

<T 6< <U 8<

ooj, den här öö teaterresan var inte så roligt, / öö dom skådespelarna talade nån slags aa dialekt jag vet inte vad det var, å det var lite svårt att förstå, / så jag kunde inte förstå hur det gick åå, jaa jag tyckte inte så mycket om det, men kanske om man vet dialekt bättre kanske det är bättre då eller säkert det är bättre då.

<T 7< <U 8<

nej jaa, det var m-mycket svårt för mig att försö- att förstå / de repliker // för de / skådespelare talade / nån / [murre]. / det var ju / dets / skådespel var inte så intressant, jag blev / sssåå // det var mycket långsamt.

<T 8< <U 8<

nå jaa, de var inte så bra. / öö / dom där skådespelarna talade så // så / [odd], att jag jag inte förstod / dom. // jag bliv så sömniga / ganska tidigt. skådespelarna bara muttrade.

<T 9< <U 8<

det var ganska dåligt att hö-lyssna på därför att deras dialekt / dialekt var / så / var att att jag jag tycker att dom var från skåne, skåne. ååå jag, eh vad vad tyckte om om den här teatern? / jag tror att det är intinte så bra därför att jag började sova // mellan mellan teaternstycket.

<T 10< <U 8<

dom talade sådant lia-dialekt att jag förstog inte det å jag v- jag var jag var (utråkad)

<T 11< <U 8<

jag tycker att det var dåligt / dialekt / som dom pratade. ((suckande)) jag blev långsamt // i början av föreställning, jag tyckte inte om det. // tyvärr

<T 12< <U 8<

jag tyckte de-det var mycket svårt att / öö förstå / skådespelarnas öö / orden // öö jag tycker det / eh / eh talade den någon dialekt, åå stycken / var / för mycket lång. jag tyckte inte om det här / vad är det [näytös].

<T 13< <U 8<

((suckande)) det var svårt att förstå vad vad // vad skådespelare sade / för de talade dialekt. / det var långsam å / jag var ganska trött men / men / det / gick / så och så / jag skulle / lära bättre / svenska också dialekten / men scenen var inte så / eller pjäsen var inte så / intressant

<T 14< <U 8<

ja-jag tyckte att det var var / ganska svårt att / förstå vad s-skådespelade-spelarna / s-sade för de / de har så mycket dialekt eller // jag jag / det var lite långsamt / att vara där.

<T 15< <U 8<

jag tycker att den var inte så bra därför att jag jag förstod för litet öö i i språ- från språket, det var ju svårt svenska so- vad dom talade.

<T 16< <U 8<

jaa jag tycker inte om den här spektakel, mm jag kan inte förs-t-stor vad säger de e-e- det talade så / snabbt å / dåligt jag kan inte försto dem.

<T 17< <U 8<

joo-o, jag måste säga att jag inte / njutade så mycket av den där teatern, jag tyckte att jag inte förstod nåt vad dom / sa / å dom pratade så konstigt. de // å tiden gick så långsamt, nää jag tyckte inte alls.

<T 18< <U 8<

nej jag tyckte inte riktig om det, jag kunde inte förstå vad de sade därför att de talade dialekt, tz // ((suckande)) joo det var inte riktig bra / skådespel det

<T 19< <U 8<

joo, jag har varit i teatern idag men, ((suckande)) men de talade de talade så s-svårt där jag kunde inte förstå dom jag tycker att dom talade en dialekt som jag inte förstodde / å de- det ja det var inte intre- jag intresserade mig inte om det, så, att jag tror att det var en bra pjäs men men jag

tycker att att om om det skulle ha varit en rikssvenska så jag skul-skulle ha förstådd den det skulle vara bättre men nu nu nu nu tycker jag inte.

<T 20< <U 8<

jaa, jag tyckter att de / skådespelaren / talar mycket / konstigs jag kunde inte / förstå allt. / å så jag vill inte vara där den hela tiden.